

**Bakhuizen van den Brink, J.N. en B. Stegeman,
 Het ambt Breedevoort tijdens het Anholter pandschap 1562-1612.
 Werken, uitgegeven door Gelre, no. 19 (Arnhem 1933). Pag. 109 t/m 114**

DE VEROVERING VAN BREEDEVOORT DOOR PRINS MAURITS EN DE CONFISCATIE.

Terwijl de oorlogskansen tegen Spanje in 1596 voor de Republiek steeds gunstiger werden, was in den Achterhoek en in Twente, immers aan de Duitse zijde van de Oostelijken vestingkring, die in handen van de Spanjaard was, gelegen, nog weinig veranderd. Het volgende jaar, ingezet door Maurits' beroemde overwinning bij Turnhout (Januari 1597), zou daar verlossing brengen, met name ook voor Breedevoort. Bittere klachten van de oude soort en, door de langdurigheid van de oorlogstoestand, tenslotte ook van zeer persoonlijke aard, zetten het jaar in. Wat eerstbedoelde klachten betreft, het vendel van hopman Adriaan van Rossum was weer uit Breedevoort vertrokken, maar door het vendel van hopman Gardot vervangen, dat de inwoners veel meer plaagt, dan het eerste. Men bedenke, dat dit vendel er ligt boven en behalve het oorspronkelijke "Anholtse" onder de luitenant Gisbert van Broickhuysen. Een compagnie, behorende tot het leger van Hendrik van den Bergh, trok even daarna door Winterswijk, van welk dorp de wachtmeester Peter Kruming een flinke leverantie van hooi en stro vraagt Dit ongeluk kwam weder in zooverre niet alleen, dat de Gedeputeerden der Graafschap hunnerzijds, evenals vóór enkele jaren, een even grote som opeischten van het graafschap Bergh, de heerlijkheden Wisch en Anholt, het ambt Breedevoort en de bannerij Baer, als, naar zij vernomen hadden, door de Grolsche bezetting gevorderd was, t.w. 2000 gulden. Anholt zelf werd voor 124 gulden aangeslagen, en alleen als de Spaansen - de macht van Johan van Stirum - er de helft af deden, wilden de Gedeputeerden ook met de helft tevreden zijn. Met Willem Lodewijk verscheen Maurits aan het hoofd van 7000 man te voet en 1200 te paard en beschikkende over goed geschut den 10^e Augustus voor Rijnberk, de sterke vesting, die wij reeds zo vaak als residentie van de Spaanse stadhouder van Gelderland noemden. Na 10 dagen had hij de stad vermeesterd en was dus de pas naar de rechter Rijnsoever in zijn macht. Dat onder anderen ook Breedevoort in zijn handen moest vallen, was duidelijk. Zodoende is het te verklaren, dat wij thans nogmaals nieuwe pogingen waarnemen, die Gertrud aanwendt, om voor haar pandheerlijkheid neutraliteit te verkrijgen, haastige en dringende pogingen, omdat, mochten deze slagen, er misschien geen reden voor de Prins zou zijn om een beleg te beginnen. Johann von Milendonck is ook nu weer haar steun en raadgever. Het leger is reeds voor Grol aangekomen en speelt in de dorpen de baas. Maar juist is ook de kardinaal-aarts Hertog vertrokken uit Brussel, zodat het antwoord op Johans nieuwe aanvraag door middel van een bode op zich laat wachten. Ook Gertruds natuurlijke broer, Hendrik von Milendonck, doet te Brussel persoonlijk moeite, al verwacht hij dat men geen gunstig onthaal zal vinden, voordat 't Hof zeker is van de afloop van zaken met Frankrijk. Winterswijk verzet er zich tegen, dat hun voogd in deze omstandigheden opgedragen wordt, als gezant naar Brussel te gaan en Frederik van den Bergh laat weten, dat het bevel van de aarts Hertog is, dat alle plaatsen, met name ook Breedevoort, Grol en Oldenzaal, het mogelijke moeten doen, om de Staatsen weerstand te bieden: als Amiens maar behouden zal zijn, zal men hulp zenden.

En ondertussen bereikte Prins Maurits zijn doel. Na de verovering van Grol werd door hem op Woensdag 1 October (nieuwe stijl) het beleg voor Breedevoort geslagen. "De Almachtige moge u allen behoeden", dat waren de vertwijfelde woorden. die de gemalin van Maximiliaan de Hornes, Agnes von Milendonck, aan haar nicht Gertrud schreef. Hoewel Gertrud van mening is geweest, dat Breedevoort maar overgegeven moest worden, hebben de beide vendels, die er lagen, de stad tot het laatste willen verdedigen. Het is mogelijk, dat zij zich eenvoudig niet aan deze wens van de pandvrouwe gestoord hebben, ofschoon Broickhuysen en Oswald van den Boetzeler tegenover haar zich nimmer zoo eigenmachtig hebben getoond; maar evenzeer is mogelijk, dat haar wens niet bekend is geweest bij het garnizoen; van de (ongedateerde) brief, waarin zij hem aan de garnizoensschrijver Melchior Eraun mededeelde, is het origineel nog te Anholt voorhanden, daar het natuurlijk tijdens de belegering niet meer mogelijk is geweest, hem aan zijn adres te bezorgen. De bijzonderheden van de verovering zijn bekend. Ook hier toonde Maurits zich weer de veldheer van vaste wil, die met geduld in een toenmaals zeer waterrijke streek, bijna een moeras gelijk, zijn mannen en geschut vaste voet verschafte, waarna de storm kon aangevangen en doorgezet worden. Van het Anholtse vendel, dat zich met het andere van Gardot op het kasteel had teruggetrokken, waar beide zich echter op genade en ongenade hebben moeten overgeven, bezitten wij de volledige lijst van namen van officieren (meest met een vrouw) en manschappen, gemerkt met de te betalen rantsoenen, waardoor wij tevens een betrouwbaar beeld hebben van de samenstelling van zulk een vendel. Het blijkt, op 2 Walen na, uitsluitend uit Nederlandse en Duitse knechten te hebben bestaan; wat de pandheerlijkheid betreft: 5 uit

Breedevoort, 7 uit Aalten, 2 uit Winterswijk, 1 uit Dinxperlo en 7 uit Anholt; gekwetsten zijn wel, doden niet vermeld.

Wanneer binnen zeer korten tijd ook Enschede, Ootmarsum, Oldenzaal en Lingen veroverd zijn, is, naar het woord van Fruin, de tuin der zeven provinciën gesloten, zonder dat de vijand, in Frankrijk vastgehouden, iets gedaan heeft, om de voortgang van het Nederlandse leger te stuiten. “Onuitsprekelijk was de vreugde over zoveel on verwachte voorspoed. Het platteland van Zutphen en Twenthe, van Drenthe en de Ommelanden was in deze ene veldtocht voorgoed verlost. Die streken, jaren lang door de krijg vertreden, hadden voortaan slechts de matigen druk der oorlogsbelasting te dragen; vrij van plundering en brandschatting, konden zij zich bijna in het genot van de vrede wanen. De edelman in zijn slot, de boer in zijn stulp mochten met vrouw en kind onbekommerd voortleven en zich weer vrij op het platte land vertonen, zonder gevaar van opgelicht of mishandeld te worden”.

Wat de pandvrouwe van Breedevoort betreft, voor haar was zulk een reden tot vreugde niet aanwezig. Er zijn berichten, dat Breedevoort door plundering en brand zeer geleden heeft na de verovering, als straf niet alleen voor de bezetting, maar voor de burgerij zelve, die zeker meer van de Spaans-Anholtse belangen was vervuld in de loop der jaren, dan dat zij zich Nederlands kon gevoelen. Ook heeft Maurits zelf aan de Staten-Generaal te kennen gegeven, “dattet de starckste plaets is, die wy deze tocht den vyandt afghenomen hebben”, en daarom te meer zijn de gevolgen van de verovering voor de pandvrouwe in werkelijkheid nog erger geweest, dan al de schade daarvóór.

Zoals uit brieven van Johann von Milendonck en van Maximiliaan de Hornes aan Gertrud uit deze dagen blijkt, hebben de gedeputeerden van de Staten, Casijn van der Hel en Van der Capelle, die het contact met Maurits onderhielden, bevel gekregen om de regering over de pandheerlijkheid in handen te nemen en nieuwe ambtenaren aan te stellen, resp. van de ambtenaren de eed aan de Staten van Gelderland te eisen. Dit betekende confiscatie en wel terstond. Een zaakwaarnemer van vrouwe Gertrud, Otto Hartius, die, als vroeger Gerardi, te Brussel verblijft, deelde haar mede, dat de aartshertog op 14 October 1597 eindelijk het besluit had genomen, dat graaf Herman van den Bergh in zake de gevraagde neutraliteit zo kon handelen, als hem gewettigd scheen. Doch toen was het reeds te laat. Misschien, zo voegt hij er aan toe, dat de tegenpartij niet geloven zal, dat wij onzerzijds wel werkelijk alles gedaan hebben voor de neutraliteit, wat wij konden, en dat zij Breedevoort dáárom thans zo bijzonder hard behandelt; doch men moet het aan Gods almachtig bestel overlaten deze "quade avonturen" eenmaal in vreugde te veranderen. Hij denkt daarbij aan de afstand der Nederlanden, in 1598, aan Isabella bij haar huwelijk met Albertus: “die veranderinghe voer handen zijnde in staet ende regeringhe deser landen, met afscheyden van dye croone van Spaignien”. Mocht deze hoop gewettigd zijn of niet, in het eerste had Hartius gelijk: men heeft de gelegenheid aangegrepen, om de heerlijkheid en de pandvrouwe de macht van den overwinnaar te doen ondervinden. Men beriep zich op verschillende gronden: 1°. dat wijlen Jakob van Bronckhorst de Spaanse koning had gediend; 2°. dat zijne en Gertruds zoons te Keulen bij de Jezuiten school gegaan hadden; 3°. dat Hans Jakob (sinds Januari 1597) kapitein van het Anholtse vendel - zij het titulair - geworden was; 4°. dat vrouwe Gertrud op eigen gezag de zeer schadelijke Rijntol te Rijnberk ingesteld had; 5°. dat de adel in de pandheerlijkheid een heel andere politieke gezindheid toonde dan de pandvrouwe, maar dat hiermee door haar nooit rekening was gehouden. Maar de voornaamste reden vormde het feit, dat men Breedevoort met “onspreckelicke onkosten” voor Gelre had moeten heroveren.

Protest van de pandvrouwe blijft natuurlijk niet uit. Van haar kant beroept zij zich er op, dat de heren van Finantiën weten kunnen, hoe bij de pandverschrijving door de Koning het voorbehoud is gemaakt, dat hij in tijd van nood garnizoen in Breedevoort moest kunnen leggen. En daaruit was al het verdere - de wens van Dietrich van Bronckhorst, Jakob en Gertrud ten spijt - voortgekomen. Dat Hans Jakob thans kapitein is, moet beschouwd worden als een wijze van steunverlening; aan de oorlog heeft hij en wegens zijn jeugd en wegens zijn studies immers niet kunnen deelnemen. Integendeel, de Staatsen hebben de goederen te Baer en op de Veluwe, in strijd met de Gelderse rechten, geconfisqueerd en Anholt enige malen overvallen, de eerste maal nog vóórdat men wist, dat Jakob in Spaanse dienst was gegaan. Zij bedoelde hiermee de inneming door Hegeman in 1580. Wij hebben vroeger uitvoerig in het licht gesteld, hoe ver Jakob juist in die dagen reeds met Parma op streek was gekomen, zodat het oordeel, dat de geschiedenis velt, in dit geval onmogelijk ten gunste van deze soort verdediging van Gertrud kan uitvallen. Niet heel veel anders is het gesteld ten opzichte van de slotredenering van het proteststuk, waarin zij toegeeft, dat men van haar zou kunnen eisen om, naar ius belli, de vesting Breedevoort op te geven, maar de pandheerlijkheid toch nooit en wel op grond van het feit, dat Jakob nooit plenariam administrationem van de heerlijkheid heeft gehad, want dat de vader deze gehouden had, die eerst na de Zoon is overleden, zodat Jakobs dienst in het Spaanse leger geen reden kan zijn tot verbeurdverklaring van goederen, die hij nooit heeft bezeten. Leggen wij

hiernaast het stuk, waarin Dietrich reeds in 1575 aan Jakob "special volkomen magt gegeven" heeft o.a. over Breedevoort, dan moeten wij wel erkennen, dat Gertruds raadgevers op de allerbewonderenswaardigste wijze gebruik weten te maken van het inderdaad zeer kleine voorbehoud in dat besluit, dat n.l. alles moet geschieden "in unseren (Dietrichs)... behoefte", terwijl de bedoeling van deze gehele overdracht juist inderdaad geen andere is, dan dat de vader de zaken wenste over te laten aan de zoon, gelijk boven ook uit verschillende feiten bleek. Voor een derde moeilijkheid stelt Gertruds protest ons oordeel nog, wanneer zij zegt, dat Jakob indertijd ten onrechte van Protestantse neigingen is verdacht en dat hij, om zich van deze smet schoon te wassen, tegenover Parma wel genoodzaakt is geweest om in Spaanse dienst te gaan, een dienst, waarin hij, zonder de Staten veel schade toegebracht te hebben, zijn jonge leven al spoedig verloor. Het is merkwaardig, dat Gertrud bij haar familie, o.a. bij Johann von Milendonck, nodig heeft gehad te informeren naar de redenen, die Jakob tot zijn besluit hadden gevoerd, en dat zij het bovengenoemde nu voor waarheid bij de Staten indient. Alles, wat boven verhaald is van de tijd totdat Jakob sneuvelde, wees zo duidelijk aan, dat hier een eigen en welbewuste keuze plaats heeft gehad, dat wij ons slechts verwonderen kunnen, dat Jakobs gemalin, met wie hij een inderdaad zeer innig samenleven genoten had, thans uit de tweede hand, en dan aldus, argumenteert !

De "Resolutio van Cantzler und Rhaden", op dit protest genomen, liet van het besluit niets vallen, maar stond requestante toe, haar zaak op de landdag te bepleiten. Dit geschiedt dan ook, zonder dat er nieuwe gezichtspunten door haar worden geopend, terwijl alle nadruk gelegd wordt op het feit, dat toch alleen de vesting Breedevoort naar recht geacht kan worden, in het geding te zijn en dat zij deze gaarne overlaten zal, "daar zij en hare kinderen den Heeren Staten en der Landschap niet vijandig zijn of geweest zijn".

Om meer kans op verhooring van haar smekingen bij de Staten te hebben, deed Gertrud ook thans nog het mogelijke, om van Spaanse zijde een neutraliteitsverklaring te verkrijgen. Herman graaf van den Bergh verwees haar naar den kardinaal-aartshertog, maar uit zijn schrijven blijkt toch, dat hij zich een herovering, resp. ontzetting van Breedevoort voorstelt of, m.a.w., dat Gertrud om daadwerkelijke oorlogshulp heeft gevraagd. Een memorie van Gertruds pleidooi bij deze bevestigt deze meening; en uit dit stuk, dat bewijst, hoe men van Anholtse zijde er op wees, dat wijlen Jakob "a esté le premier et unicque des barons et noblesse du pais de Gueldres, qui a porté les armes pour le service de sadite Maiesté", is het duidelijk, hoe de pandvrouw - zij het door den nood gedreven - de grens der politieke eerlijkheid tegenover de Staten volkomen overschreden heeft. Zij verwerft zich aldus niet een neutraliteitsverklaring, maar wordt door Albertus in bescherming en sauvegarde genomen.

Bor, P.Chr., Oorspronck, begin ende vervolgh der Nederlandtsche oorlogen, in 18 boecken beschreven Amsterdam, M. Colijn, 1621). Vermeerderde uitgave: Amsterdam 1679-1684. VIII STUK pagina 347 t/m 349 (folie 40d t/m 42a) en boek 34 folie 48c

BELEG EN VEROVERING VAN GROL DOOR PRINS MAURITS SEPT. 1597.

Sijn Excellentie hebbende ordre gestelt binnen Meurs om de Wallen en Grachten te vermaken en verbeteren en de Loopgraven en Schansen te slechten, is den 8 Septembris met den ganschen Leger opgetrocken en hebbende een Brugge van omtrent hondert treden lang doen slaen over den Rijn, is het geheele Leger over de Riviere gepasseert en dien avont tusschen der Lippe en den Rijn gelogeert, des anderen daegs voort treckende over de Lippe, is eyndelijken den 11 Septembris voor Grol gekomen, slaende sijnen Leger in het vierkant aen de West-zijde der voorschreve Steden dewelke met vijf bolwerken en goede strijkweren voorsien en beset was met twaelf Vaendelen Soldaten en drie Vanen Ruyteren daer over Grave Jan van Limborg en Stierum commandeerden. Het scheen velen al een sake te wesen om hart aen te tasten: dan sijn Excellentie met een grote couragie en ongelooflijken neerstigheyt in korte dagen so veel te wege gebracht, dat hy de stad met ses principaele Schansen en eenige andere Wachten en Loopgraven also heeft becینگelt datter niemant uyt nochte in mochte, en bemerkende dat de Stad niet dan met louter geweld soude moeten ingenomen worden, heeft hy 7 Galderijen of bedekte Wegen door de Grachten tot aen de Wallen doen maken om in twee Bolwerken en Wallen daer omtrent te mogen komen, stellende daertoe twee principale en noch twee mindere Batterijen om de Borstweren en wallen so te beschieten datter niet een Mensch op soude kunnen durven en de werken beter souden mogen voortgaan.

En also het Stedeken van Goor onbeset gelaten was, so heeft sijn Excellentie dat selve doen innemen en met een Vaendel Soldaten beset.

Die van de Stad hadden een Halve Mane binnen het Levelder Bolwerk gemaekt, en sijn daer omtrent eenige schermutselen gevallen. Om dat men omtrent de Beltemer Poorte gearbeyt heeft het water dat met

eenige schutselen by die van de Stad tot verdiepinge van haere grachten gehouden werden af te leyden; het welke eyndelijk den 25 September des nachts geschiet is. Daegs te voren hadde den vier-werk-meester van sijn Excellentie den Brand in de Stad geschoten, en was den brand zeer schrickelijk om te sien, en ten ware de neerstigheyt van de Borgers soude een groot deel van de Stad afgebrant hebben, want de Soldaten liepen aen de Wallen en lieten de Huysen branden sonder daer na te sien, daer door wel 40 Huysen afbranden. Den 25 September naer noen is daer weder brand in de Stad geschoten, en grote schade geschied.

Den 25 September sapperde men seer in het Bolwek aen de Kevelder Poorte, dat eenige met Pieken daer op liepen en na den Vyand staken; andere wierpen berst-fiolen en berst-potten over en maekten also dikwils den alarm. Doch men arbeyde meest om een bequame operelle te maken daer over 15 Man in de front soude mogen opgaen. De sevend Galderye werde mede aen de zuytface van het Gasthuys Bolwerk aengebracht; omtrent drie uren na noen sonden die van Grol een Trompetter uyt, en versochten ten tweeden male, dat men haer drie dagen tijds wilde geven om aen Graef Herman van den Berge, Gouverneur van Gelderland te schrijven en sijn antwoord te verwachten. Sijn Excellentie antwoorde dat hyse niet een uure wilde geven, maer soudense binnen 3 dagen alle de Kop doen breken, en dat hy sulks voor antwoorde soude brengen, en sont hem daer mede wederom. Korts daer na quam den Trompetter wederom, versoekende dat men twee Capiteynen in de stad wilde senden. Hy wilde ook twee versenden. Dien volgende worden in de Stad gesonden den Ritmeester du Boys en den Capiteyn Assuerus, en quamen uyt de Stad den Ritmeester Boedbergen en Capiteyn Cortenbach, dewelke verklaarden te vreden te wesen de Stad aen sijn Excellentie over te geven, mits mogende uyttrecken met Geschut, Paerden, Vaendelen, Wapenen en Bagagie, en daer toe met wagenen en Paerden geacommodeert wesende. Daer op sijn Excellentie antwoorde, dat sy souden mogen uyt trecken met Wapenen en Bagagie alleen sonder meer, en mits belovende in drie maenden aen dese zijde van de Mase niet te dienen, en dat de ontvanger van de Domeynen en andere middelen van den Konink soude moeten rekenen. Met welke antwoorde een van hen luyden na de stad soude mogen gaen, en morgen vroeg bescheyt komen brengen of zy des doen wilden of niet. Cortenbach gink na de Stad en Boedbergen bleef; ondertusschen liet men niet met sapperen en Werken voort te gaen. Ses soldaten by haer hebbende eenige planken om haer te decken voor het werpen van de steenen, en eenige spijsje om te eten, gingen tot aen den Dam aen de Beltemer-poorte, groeven daer een gat om haer te bergen en groeven daer na buyten het houtwerk van den Dam, en gaven also het water schoot om af te lopen, hetwelk terstond met sulken geweld liep, dat het heel groot werde en het water uyt alle de grachten weg liep. Maer de gravers mosten des anderen daegs in het gat blijven, en haer tegens het werpen der steenen bedecken tot dat het stilstand van wapenen werde.

Den 27 Septembris quam Cortenbach vroeg wederom en verklaerde, dat de Ruyteren gesint waren liever in de stad te sterven, als haer paerden te verliesen; bad daerom datse de Paerden, Vaendelen en Cornetten mogten mede nemen; dat men den Ontfanger des Konings niet vorder wilde beswaren als die van Berk, en verklaarden wel te vreden te wesen d'eertse drie maenden niet te dienen over dese zijde des Rijns; daer op sijn Excellentie verklaerde niet een point van de vorige antwoorde te willen veranderen, maer so de Gecommitteerden van den Rade van State daer op intercedeerden en in het bedenken stelden of het niet beter ware tijd te winnen, en haer noch yet te laten volgen verklaerde sijn Excellentie alleen uyt courtosie den Graef van Stirum te laten volgen alle sijn eygen paerden, aen Paulo Emilio 10 paerden, aen de ander 2 Ritmeesters elks ses paerden, en aen elken Capiteyn te voet een paerd, dat d'Ontvangers van de Domeinen in Originali souden moeten overleveren alle de Registers en Cortenbach daer mede na de Stad mochte gaen en kort antwoord brengen, want sijn Excellentie sijn Gijsselaers dan terstond uyt de stad te rugge wilde ontbieden. Cortenbach wech gegaen wesende disputeerden eenige dat het beter ware tijd te winnen en ook alle de paerden te laten volgen. Andere meynden, indien men dese soo goet appointment gawe, dat men dan by naest op alle plaetsen soude moeten approcheren en op de Wallen logeren eer zij het souden willen geven. Hierna quam den Capiteyn Rijkman van den Sande uyt ende versocht seer instantelijk dat men haer noch alle de Paerden en Vaendelen wilde laten volgen, seggende datse liever wilden sterven als anders uyt trecken. Daerop sijn Excellentie geckende vraegde of zy nu om eenige beesten wilden sterven of haer laten dood slaen dewijle zy liever de stad wilden overleveren als om den dienst van den Konink en bewaernisse van de Stad sterven of daer in dood geslagen te worden. Doch na veel propoosten over en weder over op die materie gevallen, seyde sijn Excellentie dat hy die conditien niet begeerden te veranderen, maer om te betonen, seyde hy, dat hy haer courtoselijk wilde tracteren; was te vreden aen het voetvolk de Vaendelen te schenken en dat daer mede de redenen van het voetvolk gereddet was. En so zy die van de Cavallerye mede wilden gereddet hebben, dat dan Conte Paulo Emilio most uyt komen, en sulks aen sijn Excellentie versoecken, die dan betonen soude wat hy in sijn favuer soude willen doen. Hier mede van de Sande wederom gegaen zijnde, quam hy met den voorschreven Emilio wederom uyt, die ook versocht dat sijn

Excellentie soude gelieven dat ook de Ruyteren hare Paerden souden mogen behouden, hetwelk sijn Excellentie verklaerde in zijn favuer gaerne en uyt courtosie te doen, sonder by het contract daer toe te willen gehouden zijn; versochten ook dat men de Burgerye op haer Privilegie soude laten en ten besten tracteren. Item dat alle Geestelijke personen en Burgers die niet souden begeeren te blijven mede vry souden mogen vertrecken, hetwelk mede alsoo geaccordeert werde; blijvende altyds daerop datse in drie maenden op deze zijde van de Mase niet souden mogen dienen. Op alle welke conditien het appointement aengenomen en gearresteert werden, en datse op 's anderen daegs souden uyt trecken daer toe men haer met 98 Wagens soude assisteren. Dies beloofden zy de selfde niet vorder mede te sleepen dan tot den Rhijn, en vonden goet te passeren by Emmerik, daer toe men aldaer ordre van Ponten soude bestellen. Tot het Consenteren van de paerden en Vaendelen help veel den tijd die men daer meenden te winnen en de sekerheyte van de plaetse te hebben, al eer mogelijk van Amiens eenige quade tijdinge quamen en de saken beswaerde, dewijle men voor seker hield dat den Cardinaal Albertus alle zijn macht employeren soude om 't selve te ontsetten, also men daer af geen sekerheyde hadde. D'eerste stilstand van wapenen werde genomen doe van der Sande d'eerste mael weder na de stad keerde, en continueerde daer na mits het aengaen van het appointement. Hierna gingen de Gedeputeerden wederom, op Boedbergen na, na de stad, en sijn Excellentie seyde haer aen dat hy haer des anderen daegs vroeg de wagenen soude zenden, en een persoon daer aen sijn eed souden doen om in drie Maenden aen dese zijde van de Mase niet te dienen.

Des nachts besetten men de wacht al om al even sterk; rechts so het appointement gesloten was kreeg men in 't leger een Koppe van eenen brief by eenen Hosel op den 20 Septembris uyt Abbeville geschreven aen den Ambassadeur Busenval, inhoudende dat die van Amiens ziende dat 't Leger van den Kardinaal op een Canon-schote na aen de Stad gekomen wesende, en eenig volk over de Somme geworpen hebbende, die te rugge geslagen waren, haer niet hadden konnen secoureren met den Konink. Den 19 Septembris waren geaccordeert datse souden uyt trecken met Wapenen en Bagagie, maer passerende voor 't Leger van den Konink souden uyt doen haer lonten, op-rollen de Vaendelen en met eenen stillen trom gaen dan door 't Leger zijnde doen 't gene hun liefde, en mede nemen al 't gene sy dragen konden. En hoewel men dien brief geen volkomen geloof gaf soudense nochtans het appointement voor die van Grol seer beswaert hebben indiense eenen dag vroeger gekomen hadde.

Den 28 Septembris, ontrent 8 uren, sond men na de Stad de Guardie van sijn Excellentie, van sijn Genade Grave Willem, en van den Grave van Hohenlo om de Stad te besetten. Men sond ook de wagens in de Stad, en den Heere van den Tempel om ruyteren en soldaten den eed en beloften af te nemen, van datse in drie maenden over dese zijde van den Mase niet en souden dienen, 't welk sy alles bijeen geroepen zijnde, gelijkelijk beloofden.

Op den middag ging de Grave van Stirum by sijn Excellentie eten, en des na noens ten een uren toog den vyand uyt de Stad: voor uyt toog de Compagnie van Boedbergen met 78 Paerden; daarna volgden de wagens, karren en tros, in getale van 120 wagens en karren, en daer op sulken getal van vrouwen en kinderen geladen als sy mochten, en daer ginker noch wel sulken getal te voet dat het te verwonderen was en met de wagens togen wel 100 soldaten te voet, waerna volgde de Compagnie van Don Sanchio de Leva met 53 Paerden, en na hem togen uyt de Compagnien van den Grave van Stirum, Grave Hendrik van den Berge, Evert van Ens, twee van Cortenbach, die van Malagomba, Francisco de Nobles, Rijkir van de Sandes, Fourneau, Dekker, Worns en Sikkinger, gaende voor aen 94 schutten en musquettiers met haer Officiers, en na haer 113 pieken met haer officiers, dan 12 vaendelen met de officiers en dubbel soldenaers, daer na weder 100 pieken en laetstelijk 87 roers en musquetten en haer Officiers en achter aen toog de Compagnie van Paolo Emilio met 80 lancien en 44 carabijns. Den Graef hadde by hem ontrent 10 paerden, en in der Stad bleven noch 66 mannen behoorende onder eenige compagnien binnen Oldenzeel leggende, in voegen datter t'samen uyttogen ontrent 150 man te voet met 235 paerden, meest al fraey volk en wel in ordre, met de welke sijn Excellentie sond 4 Compagnien Ruyteren om haer te convoyeren tot buyten 't leger toe. De wagens souden van den Rijn wederom keeren, daer voren Fourneau in ostagie bleef. Men kreeg noch vele overlopers gevangen die uyt den hoop getogen werden, daer van den eenen daer na gehangen werd. In der Stad verstond men dat'er omtrent 100 dood gebleven waren en men vond'er in een halve canon en drie slang-stukken, daer onder een van Uytrecht was, maer geen kruyt anders dan de soldaten by haer hadden; vivres was by de burgers noch tamelijk en kogels uyt het leger in de stad geschoten een goede menigte. De wallen waren tamelijk vast; de grachten, so veel de galderyen des niet beletten, al droog. Van binnen haddense al een halve mane gemaekt achter 't bolwerk van de Levelderpoorte, die niet konde dienen, dan om den overval eenige uren op te houden; anders het bolwerk vol gevulde gabions de welke een groot voordeel soude gegeven hebben om daer op te logeren. Sy hadden noch een halve mane achter 't Gasthuys-bolwerk begonnen dat gansch niet soude hebben konnen dienen,

waer uyt men wel sag datse lichtelijk alles om den hals souden hebben konnen komen, indien sy 't noch eenige dagen hadden willen houden, te meer, om dat de mijne van sijn Excellentie aen de Levelder-poorte verre onder de muure was diese van binnen gemaekt hadden; men sag ook datse veel gaten in de aerde gedolven hadden om haer paerden in te setten en te bewaren voor den brand; van de huysen warender wel 80 verbrand, maer de stad was anders een seer vuyl vervallen gat, daer in niet een steenen huys was, dan alleen de kerk en klooster. Korts na het uyt-trekken van den vyand quam sijn Excellentie in de Stad om die te besien en vond aldaer de Soldaten die na Oldenzeel meenden te keeren, en seyde haer aen, dat hy haer daer in vry stelden te doen dat sy wilden, maer indien zy haer in drie maenden ergens lieten belegeren en hyse in handen kreeg, dat hyse soude doen hangen en lietse daer mede den lesten deser weder na Oldenzeel keeren.

De Heere van Dort worde van sijn Excellentie Gouverneur van Grol gemaekt en op den avond togen daer in van de Hollandse Compagnien Meyburg, en van het Noorder-quartier Jan Teunissen en Telshoud, van de Uyterse Rijsenburg en Uytenhove en ongereparticeerde Gosuin van Lauwik en doen quamen de Compagnie te voren daer binnen gesonden weder na het Leger.

Den 29 Septembris was 't schoon weder; sijn Excellentie sond vroeg een convoy na Doesburg en met de selve alle de kranke en gequetste; daer mede ook verhoog den Oversten Luytenant Hottinga. Voorts dede sijn Excellentie aenbesteden alle de Galderyen en Aprochen wederom op te breken en de grachten te ledigen. Op de nanoen quamen noch drie Vriesche Vaendelen in het Leger en men delibereerde vast om met den eersten uure voort Brevoort aen te tasten. Daerom alle preparatie gemaekt werden om te vertrekken, en men was van meeninge het Vriesche regiment voor heenen te senden, doch werden daerna raetsaem gevonden, dat 't leger gelijk vertrekken soude. De Wagens die den Vyand aen den Rijn geconvoeert hadden weder gekome zijnde, so verstond men datse tot Emmerik overgescheept waren en dat wel 150 mannen te voet en wel 40 Paerden van haer verlopen en niet mede over den Rijn gepasseert waren; dat den Grave van Stirum binnen Emmerik hadde geslapen en dat willende weder vertrekken aldaer gearresteert werde voor 700 Rijxdaelders, over beesten by 't guarnisoen van Grol t'anderen tijden uyt den Netter gehaelt daer van hy sijn portie of gerechtigheid hadde geprofiteert en dat hy de penningen hadde moeten opleggen al eer te konnen weg komen; dat alle 't volk den eersten nacht tot Aelte hadde gelegen en tot Bredevoort uyt en ingereden hadden. Daer uyt wel vermoeden datse die van Brevoort geanimeert hadden om mede het uysterste te verwachten.

Nadat de Prince Mauritius van Nassau tot Groll alle ordre gestelt hadde die nodig was, soo is hy den 1. Octobris des morgens vroeg van daer opgetogen, met tamelyk schoon weder, na Brevoort nemende (sijn Excellentie met de Engelse en 12 Vaendelen Vriesen en de Ruyteren van hem en sijn Broeder met de Compagnie van den Grave van Hohenlo) den weg naer Aelte om daer te logeren en sleepten na 10 stucken Bateriae en 2 Veld-stucken met so veel Munitie als men wagens hadde en laden konde. De Grave van Solms met sijn regiment en de Regimenten van de Schotten en Duvenvoorde namen den weg na Col en Meister als twee Buerschappen tusschen Brevoort en Winterswijk gelegen en alle de reste van de Ruyterye na Winterswijk voornoemt om in de huysen te logeren en refraicheren. In het aankomen voor Brevoort werde seer geschoten met geschut en musquetten en quetsten eenige waerom sijn Excellentie ordre stelde dat terstont eenige Gabions gemaekt worden en dede daer mede noch den volgenden nacht op de weg na Maisteroes planten drie heele en drie halve Canons voor d'eerste Bateriae en op de weg na Aelten en Doetecom een heele en een halve Canon voor de tweede Bateriae om des anderen daags te schieten.

Duyck, Ant., Journaal van Anthonis Duyck 1591-1602 met inleiding en aantekeningen. (Uitg. Lod. Mulder, 's-Gravenhage/Arnhem 1862-1866) 3 delen.

Deel II p. 296 t/m 401

Ten selven dage was Sijn Ex^{cic} vrouch vuyten Hage vertogen met de garde ende dede aenden Leydsendam een lange houten brugge prouven, die men over lande ende een grachte tegen een wal van een plaetse op soude konnen aenbrengen ofte cruijen ende so daerover stormen, ende na er dat se de brugge aengecroden ende in t water gebracht hadden, werde dselve so goet gevonden, dat wel 150 mannen daerop liepen sonder datter yet aen brack ofte dselve te seer insonck, ende mitsdien geacht, dat men hem daermede wel soude konnen dienen in plaetsen daer geen flancken en waren.

Den xiiij^{en} ende xv^{en} Julij waren Sijn Ex^{cic}, Graef Willem ende den Raede van State in de Staten Generael om te delibereren op tpoint van een leger te velde te brengen, ende naer lange overweginge ende

sonderlings gedreven mettet dilemma van tversouck vanden Coning van Vranckrijck werde resolutie genomen, dat men tleger metten eersten te velde brengen soude, ende dat men daertoe uyt Vrieslant (mits tvertrecken vande Engelsen) soude moeten gebruycken ten minsten 15 vendelen knechten. Werde mede goetgevonden dat men eerst aentasten soude de stadt Rijnberck gelegen op den Rijn ende geenclaveert in tlant van Cleef, ende daernaer sien hoe de saken huer gedragen souden, om naer de Graefschap Zutphen te mogen gaen, doch men en conde het rendezous niet gevouchelijck leggen alleer verseeckert te wesen van Vrieslant, of sij oick tvoors. volck souden furneren, ende daerom werde den xvj^{en} bij den Rade van State aen huer gescreven ende versocht, dat se daerinne geen swaricheyt en wilden maecken, maer middelerlijc eenige binnenlantse forten met burgers doen besetten, ende om alle tselve noch beter te doen accelereren vertoogh Graef Willem den xvij^{en} des avonts om naer Vrieslant te gaen. Middelertijt bescreef men mede d'een ende d'ander vande officiers, die rnen totten leger van noode soude hebben.

Den wagemeeester Niclaes de Wael hadde sich in verscheyden ongetrouwicheyden in sijn ampt gepleecht, so in t'ontvinden van eenige heele wagens ende in exorbitante cortingen van dagen aende voerluyden vanden tocht in den jare 1595 gevallen, gedaen, die nochtans bij de landen betaelt waren, als in verscheyden valscheyden in der voerluyden quitantien gepleecht, seer verlopen, daerover hem bij den Fiscael vande Generaliteyt seecker criminel proces gemaect was, daervan eerst den xvj^{en} in den Raet van State ten overstaen van Sijn Ex^{cic} ende Graef Willem, ende den xvij^{en} noch ten bijwesen van Sijn Ex^{cic} de sake in flange was bepleyt ende tegen hem versocht provisie van suspensie ende incarceration. Maer sonder op dese provisie te disponeren werde terstont hij Sijn Ex^{cic} bescreven Aert Helling van Utrecht (een man naer apparentie tot sulcken last veel min bequaem), die den xxij^{en} last gegeven worde alomme te trecken ende de wagens op te teyckenen ten getale waert mogelijk van 300, ende daerover bij provisie te commanderen, maer so hij 'tgelal hem belast niet en wiste te becommen, omdat Claes de Wael met sijne brieven onder den voerluyden een opritsinge ende weygeringe totten dienst hadde gemaect ende den tocht heel op de hant liep, ende ondertusschen Claes de Wael hem starck maeckte de wagens tottet volle getal toe noch tegen den gestelden dach gereet te hebben, heeft Sijn Ex^{cic} (die hem anders seer droegh) met dat pretext hem fintgens duergedragen ende in sijn staet doen continueren, onaengesien alle de voors. delicten, ende dat men hem eer behoirde gerechercheert te hebben op 'tscrijven van sulcke brieven ten ondienste vande landen, oick sonder de gestoolen penningen selfs te doen restitueren, daer nochtans apparent was, indien men den voerluyden de onthouden penningen hadde gerestitueert, men wagens genoeg soude becommen hebben.

Den xvij^{en} Julij werde in den Hage noch een brugge van culck gemaect ende dick op den anderen gevest, geproeft, om daermede over een gracht te mogen loopen sonder die te vullen, ende werde so heel sterck bevonden dat wel 150 mannen t'effens daerop mochten staen. Dese brugge was als de voorgaende van verscheyden stucken, elcx van 10 voeten lengte aen malcanderen gehecht, ende gestelt elck stuck op 2 wielen, om daernaer met een loop in een grachte gebracht ende overgestooten te mogen worden, ende hadde alleen dat gebreck dat de wielen ende assen te swack waren, so dat se in t'innestooten meest braken, hoewel anders de brugge door 'tgewelt van 'tvolck evenwel voortging ende goet was, waerom Sijn Ex^{cic} last gaf dat men de wielen dicker ende swaerder ende op een eenparige hoochte maken soude. Op dese brugge const men noch een brugge brengen, die heel hooch opsloegh, als men achter de steert nederhielt, dwelcke met trappen gemaect was, ende dienen soude konnen om te stormen tegen een wal ofte muyre, sonder bresche te maken.

Den xxij^{en} Julij wast schoen weder. Sijn Ex^{cic} stelde vast ordre op tgeschut, dat hij te velde wilde nemen, als 15 heele ende 15 halve canons ende thien velstucken. Men dede mede haver ende ander amunitie coopen, om in tleger te gebruycken.

Den xxij^{en} Julij quam Witus Caminga, gecommiteert in den Rade van State in den Hage, ende bracht bescheyt vande Vriesche compagnien, daeromme men te meer alle saken begonst te verhaesten ende Sijn Ex^{cic} noch den xxiii^{en} in den Raedt ging.

Den xxv^{en} Julij was tamelijck weder ende werde last gegeven aen Jan Aertss. de Roij om aen te nemen 400 treckpeerden ende daermede den xxx^{en} tot Gornichem te sijn ende den xxxj^{en} op den dijck tusschen Gornichem ende Dordrecht, om de scheepen te mogen optrecken.

Men hadde bescreven den Heere van Loockeren om in plaetse vanden Heere van Barchon als president in den crijsrade te besoingeren, dan gecommen wesende recuseerde sulcx, seggende dat hij daertoe niet wel qequalificeert en was, ende dat sijn private saken hem des oick niet toe en lieten, daerinne Sijn Ex^{cic} ende den raet geen contentement en namen ende deden daeromme daervan in de Staten Generael rapport, alwaer eyntelijck goetgevonden worde, dat men tot sulcx soude aennemen den Heere vanden Tempel, twelcken volgende met hem gehandelt worde op het tractement van 500 £ ter maent, daerop hij sijnen eedt dede den

naestlesten deser .

Den xxvij^{en} Julij regende het seer. Men begonst de patenten alomme aen tcrijvolck uyt te seynden, met last huer op den v^{en} vande toecommende maent te vinden aen het Tolhuys. Men dede mede laden alle de amunitie, ende men belaste de commisen de scheepen te leveren tegen den v^{en} aen sGraevenweert, ende opdat men so weynich doenlijck vernemen soude, waer men tleger wilde brengen, werde een goede quantiteyt broots in Hollant gedaen backen.

Ontrent dese tijt quam in den Raede van State van wegen Groningen ende Omlanden Roelof Batting, in plaetse van Rengers ten Post, daeruyt gescheyden. .

Den xxvij^{en} Julij was tamelijk weder, ende terwijle men doende was om de patenten uyt te seynden ende de amunitie te doen laden, quam desen nacht eenen van Bredae in den Hage, seggende dat den viant met wel 800 peerden voor de stadt sich hadde ghepoint, ende dat tvolck uyt Vranckrijck weder terugge quam, daerom Sijn Ex^{cic} den burgermeester Montes den xxviii^{en} derwärts reysende, belaste, indien apparentie was dat den viant daer soude willen commen, dat hij tvolck alles niettegenstaende de patenten soude ophouden, maer omdat men daernaer uyt brieven vanden Gouverneur van Bergen op den Zoom verstont, dat eenige ruyteren vanden viant tot Hoochstraten toe vervolcht hadden de ruyteren van Bergen, die in tlant tot aenden Demer waren geweest, ende dat se weder vertogen waren, heeft Sijn Ex^{cic} terstont naer Breda geschickt, om tvolck volgende de patenten te doen vertrecken, daertoe oick alle saken geprepareert worden.

Dirck van Sipesteyn commis vande scheepen, was bij de Staten van Hollant belast mede naer tleger te volgen ende op de scheepen goede opsicht te nemen, ende daertoe mette selve naer sGravenweert te gaen, maer omdat Sijn Ex^{cic} eenige suspicie van correspondentie metten viant op hem hadde, uyt eenige advertissementen hem daervan gedaen bij de beleyders vanden aenslach op Venlo, ende hij des nochtans niet claerlijck en wiste, ende evenwel bevreesde, dat hij vande quantiteyt vande amunitie ofte scheepen yet soude kunnen adviseren, heeft hij hem belast niet met te scheepen, maer met hem over lant te volgen.

In t'eynde van dese maent worde geresolveert tpardon voor den heechmunter Hendrick Crayvenger, die nu vierdalf jaer gevangen hadde geseten, sonder dat men recht daerover hadde kunnen doen, omdat die van Gelderlant hem begeerden in Gelderlant gerenvoyeert te hebben, ende de Staten Generael daertoe niet en wilden verslaen, ende om de protesten van Gelderlant wille nochtans tegen hem niet en consten doen procederen.

VAN TBELEG VAN RIJNBERCK

Den j^{en} Augusti was t'regenachtich weder, ende omdat alle preparatien nu gemaect waren¹, is Sijn Ex^{cic} met Graef Hendrick sijn broeder, de Princesse, den Graef van Solms ende ande heeren vertogen naer Utrecht.

Den Graef van Solms seyde op sijn vertreck, dat den Graef van Hohenloe naer Duytslant wilde, omdat Graef Willem, die men altoos voor hem vertoogh, mede te velde soude commen. Vuyten raede van State volchden mede Franc Duyck ende Camminga. De ruyteren van Brabant quamen desen dach in de Betuë, ende alle de scheepen begonden desen dach van Rotterdam ende Dordrecht naer Gornichem te vertrecken.

Den ij^{en} Augusti was tschoen weder. Sijn Ex^{cic} bleef tot Utrecht stille, daer men monsterde de wagens, doch met minder ordre als oyt te vooren. De Princesse vertoogh metten Graef van Hohenloe, die seyde mede te velde te willen gaen naer Buyren.

Ontrent dese tijt hadde Graef Frederick vanden Berge dien vande landen van Lingen verbooden eenige penningen te furneren over de rantsoenen op de laeste executie gemaect, met welcken pretext die van Zutphen mede begonnen te quereleren t'rantsoen ter cause van huere beesten gemaect, seggende dat tgarnisoen de hant op de penningen wilde leggen over de executie op Lingen, ende daerom worde dickwils over ende weder gesonden, duer twelcke men goede cundtschap creegh, dat de saken vanden viant in dat quartier heel qualijck stonden, ende dat hueren meesten macht naer Vranckrijck moste.

Den ij^{en} Augusti was tschoen weder. Sijn Ex^{cic} vertoogh met te Princesse, sijn broeder, den Graef van Solms ende anderen naer Arnhem, daer Graef Willem ten selven dage mede quam. De scheepen quamen meest boven Thiel, ende mits den contrarien wint, setten sij tvoetvolck te lande, om ten geordonneerden

¹ Om de krijgstucht bij het leger te bevorderen werd den 31sten Julij door de Staten Generaal bepaald, "dat men de generale ordonnancie, opte discipline militaire gemaect, zal trecken ende besluyten in weynighe substantiele punten ende dezelve telcken monsteringe elck Regiment ofte compagnie (nae dat de monsteringe generalijck ofte particulierlijck zal geschieden) voorhouden, ende belasten daerna te reguleren".

Wij vinden hier voor het eerst melding gemaakt van de invoering van eenen maatregel, die sedert bij het leger der republiek in acht genomen is en nog op onzen tijd in het voorschrift dat de krijgsartikelen maandelijks aan de manschappen moeten worden voorgelezen, is blijven bestaan. De krijgsartikelen van die dagen waren zeven in getal.

dagen aen Tolhuys te wesen. De 15 vendelen Vriesen ende andere Overijsselse ruyteren ende knechten quamen hij Zutphen.

Den iii^{en} Augusti blixemde ende regende het seer. Sijn Ex^{cic} bleef tot Arnhem stille. Den Graef van Hohenlo quam daer mede met sijn huysvrouw, om terstont naer desen tocht te samen naer Duytslant te gaen. Desen dach quam tot Arnhem den gesant vanden Keyser, die tot Gulick geweest was, in intentie om voorts naer den Hage aende Staten Generael te gaen ende huer tweede alarm van pays te maken, wesende dit ende tgunst vanden Pool hier boven verhaelt is al vruchten vande voyagie vanden Almiral van Arragon.

Den V^{en} Augusti stormde en regende het seer. Sijn Ex^{cic} vertooch met alle de heeren ende jonckvrouwen naer de schantse van sGravenweert. Tvolck quam oick meest daer, ende aen het Tolhuys ende tot Elten; de scheepen, geschut ende amunitie werden mede meest aende schantse gebracht. Sijn Ex^{cic} meynde mette Jonckvrouwen tgeruineerde clooster van Elten te gaen besien, maer tweder was so rou, dat hij wederkeeren moste.

Op den avont duerstack een Burgundisch seherm den speelman van Sijn Ex^{cic}, waerom hij wech most loopen tot contentement van veelen, die bevreesden dat hij wat quaets tegen Sijn Ex^{cic} voor mochte hebben. Den vj^{en} Augusti regende het. Sijn Ex^{cic} dede het voetvolck meest passeren op de Cleefsche sijde ende oick eenige ruyteren. De Vriesen ende Overijsselse passeerden boven de spoelje van Cleef ende die aen Tolhuys waren beneden Halter. Men dede mede te lande brengen twee veltstucken om mettet volck te lande getogen te worden ende te mogen gebruycken tegen thuyt te Alpen ofte anderen die eenich empeschement soudon willen doen. Noch worde geordonneert, dat men boven Halter een brug over de Wale slaen soude ende een ander bij het Tolhuys over de oude Wale, om also alle de wagens ende reste van tvolck bequamelijck over te brengen; noch worden eenige oirloeschepen den Rijn opgesonden om tot boven Wesel te gaen ende werden eenige commisen naer Wesel gesonden om aldaer broot te doen backen.

Den vij^{en} Augusti was tamelijck weder. De reste van tvolck ende de wagens togen alles over de brugge. De Princesse mette Jonckvrouwen vertoogh naer Nieuwmege, latende haren sojn Graef Hendrick bij Sijn Ex^{cic} om tleger te volgen ende t'ongemack vanden krijch te leeren verdragen ende also tyrocinium nemen. Naer haer vertreck quam Sijn Ex^{cic}. met alle de heeren mede over de brugge, ende marcheerden also metten leger voorbij Cleef ende Calcar ende quamen logeren in tclooster te Marienboom met 21 vanen ruyteren ende 65 vendelen voetknechten (te weeten Engelsens 13 vendelen, Schotten 12 vendelen, Vriesen 15, Graef van Solms 9, Brederode 8, Duvenvoorde 6 ende de 2 compagnien vande garde) hebbende last gelaten om de scheepsbrugge, ponten met geschut ende alle amunitie over nacht ende dach op te brengen tot beneden Berck toe.

Den viij^{en} Augusti was t'regenachtig weder. Theele leger vertooch vrouch naer Berck over de Regniet, ende commende voor Alpen dede Sijn Ex^{cic} dat opeyschen, die eerst versochten tijt om in de stadt Berck te mogen seynden, daer hare overicheyt was, maer gaven daernaer de plaetse over, mits mogende aftrecken met geweer ende bagagie naer Gelder (omdat sij waren goet ende a fonds de cuyve, ende achter de bolwercken lagen noch achterwercken, in vougen dat men de walle soude hebben moeten sapperen ende dan geschut daerop planten alleer thuyt te konnen vermeerderen, twelcke niet dan met groote verleng van tijt te doen was, die altoos tot een appointement genoeg dient om de voorder tijt noch te winnen ende volck te sparen. Tstuck dat den viant mede wilde nemen was vanden Graef van Meurs ende qualijck geatteleert, so dattet een asse breeckende ter nederviel recht so het van tcasteel was, ende Sijn Ex^{cic} ander attellage ende wielen daertoe moste leenen. Op thuijs (*Meurs!*) bleven een heele canon (ongemonteert op de eirde nederleggende) 2 drylingen ende een minder stuck, daeraf last gegeven worde de heele canon ende een dryling af te halen. Noch waren op thuyt gebleven 2 tonnen grof cruyt, eenigen haver ende weynich coorens in t'magasijn, maer bij den burgeren was veel cooren. In t'magasijn waren mede 4 groote cabels, elcx van 8000 £, die tot Ceulen geslagen ende op de groote ponten gedaen waren geweest, die Sijn Ex^{cic} mede last gaf wech te halen ende daertegen op thuyt te doen 7000 £ cruyts, 100 piecken, 100 houelen, 200 Schuppen ende scherpen tot 300 schooten voor tgeschut datter bleef. Op de veste van thuyt stont een inscriptie ter eeren van tpeert van Camillo Sachino daer begraven, houdende questa e. la tomba del gentil dottore, caval di guerra de Camil Sachino, con tua pace Rinaldo paladino, questo al Bajardo tuo leva l'honneur. Den burgeren worde geconsenteert te blijven neutrael ende bij huere privilegien. Op den avont toogh op thuyt Gijstelles (daer sullende commanderen) met sijne compagnie, daermede dese plaetse in handen van Sijn Ex^{cic} quam buyten hoope van elcx ende op sulcken tijt, dat men begonst onvoordachtelijck ende tot groot naerdeel vande voorgenomen bevrijdinge vande landen van Zutphen ende Overijssel hier gecommen te sijn, waeruyt men sien can hoe goet de Almachtige God is, dat hij de herten der vianden also verschrikt ende wech neemt.

Den Generael vande artelerie vertoogh op den avont naer Hollant ende met hem eenige gedeputeerden van

Gelderlant, om bij de Staten Generael noch aen te houden ende te vervolgen dat doch tleger over de IJssel mocht gebracht worden, ende aldaer gecontinueert tot dat tselve heele quartier mocht gesuyvert wesen, daertoe de occasie nu veel meer apparentie gaf als oyt te vooren, omdat den viant naer Vranckrijck moste, ende Berck ende Meurs gewonnen waren ende daarmede alle hoop van ontset benomen; dat oick tvolck vanden viant in die quarlieren alomme seer qualijck betaelt ende in ordre waren, die men daerom niet en mocht achlen de extremitheit te sullen verwachlen.

Desen dach sterf seer subtelijck de Vorstinne van Cleef, niet sonder suspicie van vergift, ende werde in haer bedde des morgens doot gevonden, daerduer men vermoet dat veele swaericheyden in tlant van Cleve wel mochten cessen.

Den ^{iiij}^{en} Septembris was schoen weder. De Raden van State in tleger wesende, dreven met huer schip naer heneden, omdat. tleger in groote benautheyl van gelde was ende sij daerinne niet en wislen te remedieren, mits men geen gelt van beneden en sont. Sijn Ex^{cie} reedt in stadt om dselve te besien ende sond daernaer de compagnie van Gijselaer mede op thuyt ende dede noch 2 lasten rogge daerop brengen. Men delibereerde mede op tvertreck van tleger, mits daer tijdinge vande Staten Generael gecommen was, dat men altoos tleger naer tlant te Zutphen wel mochte brengen, daerom men last gaf om tot Duysburch een groote quantiteys broots te doen backen, om onderwege den soldaten uyt te deylen. Sijn Ex^{cie} dede de wegen duer tlant van Cleef besichtigten, of hij over dselve bequamelijck eenich geschut soude konnen brengen. Veelen meynden bequaemst te wesen, dat men tleger tusschen Orsoy ende Berck aen tGroenlant over Rijn brachte, om also den wech over Dorsten naer Grol te nemen, twelcke sij den harsten wech achten te wesen, daerom oick Mondragon in den jare 1595 commende tottet ontset van Grol dien wech hadde verkooren. Anderen achten beter van tGroenlant al over de hoochte naer Wesel te passeren ende de Lippe daer doen bruggen met scheepen, om so over Bruine naer Boocholt te commen. Men creegh voorts tijdinge dat de soldaten vanden Gouverneur Miranda tvendel vande stenge hadden geruckt, ende gedebandeert waren, omdat se bij hem niet betaelt en wierden. Dal oick die van Gelder seer heftich muyten ende de dorpen so wel Ceulsche, Gulickse als Gelderse bescreven hadden op peyne vanden brant om te contribuieren, dat se een electo gemaect hadden, ende dat den Heere Gileyn binnen Wachtendonck was geweest ende tgarnisoen aldaer met eenige beloften van penningen uytet ampt Krieckenbeeck te furneren wat gestilt hadde.

Den ^v^{en} Septembris regende het seer. Tleger lach noch stille, mits dat de wagens metten viant gesonden (die se gedwongen hadden mede naer Venlo te gaen, sonder op de wagens van Oldekerck ende Nyerkerck te willen wachten) noch niet wedergecommen en waren, ende men noch geen gelt uyt Hollant creegh. In tleger quam een jonger Graef van Nassau van Sarbrug, om Sijn Ex^{cie} ende tleger te sien. Men haeste vast tbacken van tbroot tot Duysburch, om, waert mogelijk, op Maendag te vertrecken. Ende omdat men ongeraden vont de schantse van Camillo te houden, worde dselve aenbesteedt voor 300 gulden om geslicht te worden. Den Colonnell Brederode vertoogh naer Vianen in Hollant, sullende tleger over de IJssel weder vinden. Graef Harman vanden Berch toogh desen dach selfs in Gelder om met sijn presentie den gemutineerden te stillen, maer mits sij nergens naer en wilden hoiren, ten ware hij gelt hadde om huer te betalen, vertoogh hij wederom sonder yet uyt te rechten ende voeghde hem bij de 3000 mannen, die hij bij Aerssen noch bijeen hadde.

Den ^{vj}^{en} Septembris was tamelijck weder. Op den middach quamen de wagens vanden viant wederom, wesende bij hen al willens noch een dach opgehouden, waerom geresolveert worde op overmorgen te vertrecken ende tleger over Rijn naer Grol te brengen, ende last gegeven aenden brugmeester, dat hij afdrijven soude, ende de brugge slaen tegen over tGroenlant beneden Orsoy, die noch desen avont daertoe afdreef.

Den ^{vij}^{en} Septembris was schoen weder. Men begonst uytten leger alles tscheepe te brengen, dat men te lande niet wel en soude konnen naer voeren. Men begonst de brugge tegenover tGroenlant te slaen, ende alles aen te stellen om op morgen te vertrecken. Sijn Ex^{cie} gaf last aenden Mancken adel om met sijn oirloeschip voor Ceulen bij Jongbloet te gaen leggen met last, indien hij quame te vernemen, dat den viant over Rijn soude trachten te commen, dat hij dan alle de ponten ende aken van Ceulen nederwerts soude wech nemen ofte in de gront booren, om also sijne overcomtste te beletten, daertoe Sijn Ex^{cie} oick noch andere scheepen naer Zons, Nuys ende andere plaetsen sondt. Graef Jan van Nassau toogh naer Berch om de plaetse te besien. Den Hertoge van Courlant vertoogh uytten leger naer Duysburch ende voorts naer Duytslant. De Camillo sehantse worde seer qualijck geslicht ende niet dan de borstweringen ende poorten afgeworpen, blijvende anders de eirde noch seer hooch ende periculeus leggen, ende die op eenen nacht wederom soudon konnen verseeckeren, hoewel de besteedinge evenwel betaelt worde, als of de slichtinge naer behoiren ware gedaen geweest.

VAN TBELEG VAN GROLLE.

Den viij^{en} Septembris was schoen weder. Tleger begonst heel vrouch te vertrecken, makende de avantgarde Edmont met 3 vanen ruyteren van Nieumegen starck ontrent 200 peerden, ende Onsten met Batenburch ende Smeltsing sterck 200 peerden ende de 15 vendelen Vriesen starck 1820 mannen, daernaer volchde alle de carroye. De bataille worde gemaect bij Marcel Bax met de vane ruyteren van hem, sijn broeder ende Stakenbrouck sterck ontrent 255 peerden, bij Louys Laurens met de vanen van hem, Herauguier ende Merwe, sterck ontrent 150 peerden, vander Noot met de compagnien vande garde ende den Graef van Hohenloe starck ontrent 500 mannen, 13 vendelen Engelsen starck ontrent 1100 mannen, 5 vendelen van Duvendoerde starck ontrent 550 mannen, ende bij 5 vendelen van Brederode starck ontrent 500 man. De arrieregarde maeckten 5 vendelen vanden Graef van Solms sterck ontrent 480 mannen, 12 vendelen vande Schotten, sterck ontrent 1250 mannen, du Bois mette vanen van hem, Conteler ende Wagemans sterck ontrent 230 peerden, den Drost van Zallant melte vanen van hem, Sidnei, Vere ende Parcker sterck ontrent 225 peerden, ende Risoir mette vanen van Sijn Ex^{cic} ende Graef Hendrick starck ontrent 180 peerden, makende tleger noch in alles ontrent 1420 vechtende ruyteren ende ontrent 6000 mannen te voet, behalven de maetrosen, heeren, officieren ende ander gevolch vanden leger. In dese ordre voorts treckende quamen ontrent 9 uyren aende brugge, die wel 100 roeden lang was, ende begonnen daerover te trecken, maer omdat tpasseren vande carroye wel 5 uyren aenliep, werde het wel 5 uyren naerhoen, eer sij alles over waren, ende bleven recht over den Rijn aen thys te Woninge logeren, te meer omdat elckeen hem aende schepen, alles doen daer gecommen wesende, van vivres totten wech bequamelijck soude mogen voorsien, doch de ruyterie was verstroyt over de naeste huysen. Ende omdat geacht worde dat de brugge tot Dorsten niet goet wesen en soude om alle de carroye te mogen overbrengen, screef Sijn Ex^{cic} aen die van Wesel, ten eynde sij een brugge op de Lippe wilden slaen, opdat hij bij faute van dien niet geretardeert ende genootsaect worde aen ofte ontrent huere stadt te logeren, daerop sij tselfde beloofden te doen. Op den avont begonst men de brugge wederom af te breecken ende mette selve ende alle de scheepen des nachts noch af te drijven.

Den ix^{en} Septembris was schoen weder. Tleger vertoogh vrouch ende passeerde de Lippe dicht bij Wesel over een brugge daer geslagen, bestaende de avantgarde in de troupen beleyt bij Risoir, Bax ende Louys, ende de regementen van vander Noot, Duvendoerde, Brederode ende Vere; daernaer volchde de carroye, ende de resterende regementen ende trouppen maeckten de arrieregarde, die tot Bruyne in tlant te Munster quamen logeren, de avantgarde ontrent 3 uyren naerhoen ende de arrieregarde heel laet in den avont. Die van Wesel namen Sijn Ex^{cic} aende brugge waer ende vereerden hem met een stuck wijns. Tot Bruyne quamen bij hem eenige gesanten van Munster hem vereeren met een stuek wijns ende eenigen haver, ende om in Bruyne so schade te doen als mogelijck soude wesen, ende datter geen sonderling pericule en was, werde tleger heel verspreyt ende gelogeert tot Bruyne, tot Dingen, tot Ringenberch ende daer rontom ontrent.

Den x^{en} Septembris wast schoen weder. Tleger begonst vrouch te vertrecken alleen met veranderinge van eenige trouppen ende toogen om de stadt Boucholt heen, ende quamen alles logeren tot Aelte in t dorp, logerende de peerden in de huysen ende tvoetvolck op tvelt, heel cort in een gesloten. Sijn Ex^{cic} ging met eenen besichtigen de advenuen van Brevoort, die hij seer difficil vont om de moerassichert vande plaetse. Hij hadde vrouch uytgesonden eenige ruyteren om naer Grol te gaen, die onderwege ontmoetden eenige ruyteren van Grol op kuntschap gesonden ende 12 van heml. gevangen kregen, dwelcke seyden dat binnen Grol waren 5 vanen ruyteren, als van Don Sanchia de Leyva, van Comte Paolo Emilio Martenengo ende van Boetbergen, so sij meynden met last daer te blijven ende oick te laten besluyten. Seyde mede datter 12 vendelen knechten starck wel 1000 mannen te voet inne waren, ende dat daerover noch commandeerde Graef Jan van Limborch, Heer van Stierum, ende dat oick een stuck geschuts van Oldenseel in de stadt gebracht was. Item dat huer volck over eenige dagen Goor verlaten hadden, ende dat Oetmaerssen ende Enschede seer weynig beset waren. Sijn Ex^{cic} verstaende dat tot Doesburch noch eenich voetvolck gecommen was, gelicht uyte naeste garnisoenen in plaetse vande compagnien tot Berck ende Meurs in garnisoen gelaten, heeft den Commissaris Langley derwärts gesonden om tselve volck metten eersten naer tleger te brengen ende den Generael vande artelerie aen te seggen, dat hij alle tgeschut wilde gereet maken om metten eersten te mogen marcheren, ende dede hem convoyeren met te ruyteren van Parcker.

Den xj^{en} Septembris was het buych regenachtich weder. Tleger vertoogh vrouch voorbij Brevoort naer Grol, de avantgarde quam vrouch voor de stadt, ende de ruyteren vande stadt waren totten avont toe uyt om te schermutseren, quetsten eenigen ende schooten eenige peerden, ende eenen vande heuren worden gevangen, die tseggen vande voorgaende ruyteren confirmeerde. Middeltijt begreep Sijn Ex^{cic} tleger bewesten de stadt in een viercant van 2420 voeten lengte ende 1920 voeten breete, in meyninge sijn leger

meest daer te houden om de stadt ten suyden aen te grijpen ende ten noorden ende oosten alleen met eenige schanskens te besetten, daertoe hij de regimenten van Solms ende Duvenvoorde hadde gedestineert, ende daerom tot Beltrum laten logeren. In t'quartier logeerde Sijn Ex^{cic} in 't'midden, in t'oosten de 3 regimenten Vriesen, Onsten ende Edmont, in t'noorden de 2 regimenten Engelsen ende Louys Lourens, in t'suyden de 2 regimenten Schotten, den Drost van Sallant ende du Bois, ende in twesten Brederode, Bax ende Risoir . Ontrent dese tijt ging den Heere vander Merwe los tegen eenen Spangiaert, daervoren hij aende soldaten beloofde te schencken 2200 gulden boven sijne verteerde kosten.

Den xij^{en} Septembris was seer buych regenachtich weder. De soldaten van t'leger waren alles doende om huer te hutten, t'retranchement van t'leger worde afgesteecken ende de alarmplaatsen geeffent. Sijn Ex^{cic} sondt naer Doesburch ontrent 100 peerden ende eenige wagens, om mette wagens nieu aengenomen daer wesende een convoy van vivres in t'leger te doen. Hij sondt mede derwerts alle de treckpeerden om metten eersten tgeschut te brengen, sondt oick derwerts den commis Moyalen om eenige penningen te halen, die daer waren, omdat t'leger in een groote benautheyt van gelde was, ende daervan nu meer als oyt te vooren seer cort worde gelaten. Die vande stadt schooten eenige malen in t'quartier, ende dooden daermede eenen tromslager .

Den xiiij^{en} Septembris was tamelijck weder. Men retrancheerde theele quartier, twelcke vouch gedaen was. In t'leger quamen van nieu de vendelen knechten van Vermeerten, Rijsenburch ende Utenhove, die gereingeert worden onder den Graef van Solms, Jan Thoniss. voor t'regement van Duvenvoorde ende Aert van Brienen ende Lauick voor t'regement van Brederode. Die vande stadt schooten altemet eens in t'quartier, ende huere ruyteren waren gestadelijck buyten de stadt ende schooten eenen ruyter van Bax door den cop doot. Des naernoens ging Marcel Bax met Stakenbrouck ende ontrent 20 peerden besuyden de stadt, om den viant aen een schermutsinge te brengen, ende hebbende een lang roer op tlijf hangen, quam aen mettet rapier in de hant, als of hij daermede alleen wilde vechten, daerop eenigen vanden viant voortquamen, meynende mogelijck hem te krijgen, maer so hij t'rappier liet vallen ende t'roer aennam, liepen sij schielijcken wederom. Hieronder viel Bax den hoet van thoof, die den viant meynende te krijgen aenquam wel met 40 peerden, maer Stakenbrouck ende d'anderen dat siende settent mede in volle carriere daerop ende dreven den viant tot aende stadt toe, daer se eenen gevangen ende noch een peert kregen, ende eene vande ruyteren van Pauls Bax worde met sijn peert, twelcke niet wennen en wilde, tot in de stadt gedragen ende mede gevangen, ten wedersijden werden eenigen gequetst ende den viant bleef in stadt. Des avonts begonst men te approcheren aende stadt ende men maeckte in tvelt 2 schanskens tot op 120 roeden ongeveerlijck naer aende stadt, t'eene ten suytwesten van t'bolwerck achter t'clooster daer de Schotten approcheerden ende t'ander ten suyden vande stadt voor de Levelderpoorte, daer de Engelsen approcheerden, ende tusschenbeyde waren die van Brederode met last beyde de schanskens aeneen te sluyten met een trenchee, des sij oick desen nacht meest deden.

Den xiiij^{en} Septembris was tamelijck weder, ende was men seer doende om de schanskens ende loopgraven te verstercken ende van buyten mede met een gracht te maken om te beter t'uytvallen daerop te beletten. Die vande stadt deden eenige schooten daernaer. In t'leger quamen noch de compagnien van Telshoot voor Duvenvoorde ende die van Meydenburch voor Brederode, waermede de regimenten wederom alles vol waren. Sijn Ex^{cic} sondt naer Doesburch sijne vaen ruyteren om van daer totten leger te convoijeren 6 heele ende 6 halve canons. Des avonts maeckten de Vriesen een schansken over de Levelderwech wel 60 roeden naerder als de Engelsen, die se meest desen nacht opwierpen, ende bleven met 5 vendelen daerinne ende slooten dselve schantse met een loopgraef aende Engelsen vast. Die van Solms ende Duvenvoorde maeckten oick een schantse aende brugge over de beeck op den wech naer Beltrum ende Burckelo, ten noortwesten vande stadt, ende bleven met 6 vendelen daerinne. Desen nacht worde veel rumoers in de stadt gehoort, als of sij eenigen alarm onderlinge hadden gehad.

Den xv^{en} Septembris was tamelijck weder. Die vande stadt schooten seer op de approchen vande Vriesen ende van die van Solms, maer niettegenstaende dien versterckten de anderen evenwel huere approchen, ende maeckten se dubbel; oick liepen die van Solms ende Duvenvoorde over de brugge ende begonnen een trenchee naer de Schotten toe te maken, twelcke die van binnen willende beletten, wierpen uyte stadt ontrent 20 ofte 30 musquettiers, maer so haest de musquettiers van t'leger daertegen begonnen te spelen, togen sij wederom af, ende worde de trenchee volmaeckt ende totten Schotten toe aengetogen ende daermede de stadt beslooten van t'noortwesten tottet suytoosten toe, sonder dat die vande stadt eenigen merckelijcken uyval deden om sulcke besluytige te beletten, daeruyt men begonst te hoopen dat se niet veel beter als alle de anderen souden doen. Desen dach worde tvoors. geschut uyt Doesburch gebracht ende bleef des nachts aende olde verbrande camp. Graef Jorien van Schouwenburch commende naer t'leger om Sijn Ex^{cic} te besoucken worde bij de ruyteren van Grol gevangen ende aende stadt gebracht, maer sijn

swager Graef Jan van Stierum liet dselve terstont weder los gaen. Die van Grol sonden een trompetter in tleger, om den gevangen van gisteren, die hem laten volgen worde, seggende Sijn Ex^{cic} den trompetter aen, indien hij met geschut op Grol moste schieten, dat hij dan alle de ruyteren huere peerden afnemen ende demonteren soude, ende te voet over Rijn seynden, dat hij tselve den ruyteren wel mocht aenseggen, ten eynde sij daerop mochten verdacht wesen. Die van Brevoort kregen eenige wapenpeerden ende eenige personen gevangen, die voor tconvoy heenen gereden waren om in tleger te commen. De Vriesen begonnen desen nacht oistwärts op te approcheren naer twater ofte de beecke toe om de stadt also rontsom te beslyuten. Sij approcheerden mede naer de Levelderpoorte. De Engelsens begonnen van gelijcken te approcheren naer de Levelderpoorte ende tbolwerck achter tclooster. Die van Brederode begonnen oick naer tselve bolwerck te graven, gelijk mede de Schotten, die anders mede naer de Beltemerpoorte approcheerden.

Desen dach worde tot Doesburch gevangen den commis vande scheepen Dirck van Sijpesteyn, op een missive vande heeren Staten Generael, als of hij correspondentie metten viant hadde gehouden, ende worde wel bewaert ende geslooten naer den Hage gesonden. Omdat Aelbert Smit van Bommel over lange een verrader van beyden sijden, aengegeven hebbende dat hij eenige heymelijcke aenslagen wiste te ontdekken, ende daerop verkregen hebbende pardon, uytgebracht hadde dat eenen Pieter Harinckman metten viant een aenslach hadde gedreven om den viantin tlant vander Tholen te brengen, welcken Harinckman daerop gevangen wesende voor principale complice den voors. Sijpesteyn hadde beschuldicht ende dat hij onthiet vanden selve om dien aenslach te voorderen tot Bruessel ende op Woude was geweest, ende oick daernaer seeckere memorie, hoe men den aenslach best soude mogen effectueren ende in twercke stellen, aenden viant hadde gesonden, ende dat Sijpesteyn beloofd hadde so veel scheepen te wege te brengen als noodich wesen soude om aende Brabantse cant tvolck totten aenslach te laden, ende dat se aenden viant mede voorgeslagen hadden om uyte zee over Schevelinge een aenslach op den Hage te maken ende een deel vande rijksten van daer te lichten. Dat den Cardinael de aenslagen alnoch geen vari beyden goet gevonden hadde, maer beloofd metten eersten te laten weeten, waertoe hij huer behulp meynde te sullen kunnen met voordeel gebruycken. Harinckman hadde noch beshuldicht, als van dese sake wetende den Sergiant Major van tlant vander Thoolen, genaemt Parck, daerom bij de Slaten Generael mede last gegeven was oick hem gevangen naer den Hage te brengen. Harinckman was een notaris ende hebbende eenige valsche acten gedepescheert, was daerover bij den Provincialen Rade verclaert infaem. Ende Sijpesteyn hadde verscheyden concussien, overspelen ende ontuchticheyden gecommiteert in de Staten vanden Baillu van Woerden ende vanden Hage, ende was bij den selven rade daerover mede verclaert infaem, ende of hij wel van die sententie hadde geappelleert, hadde nochtans huer gelijcke fortuyne oirsake gegeven om den voors. aenslach malcanderen te communiceren ende te trachten huer daarmede van tlant ende over de voors. sententien te wreecken, als Haringman seyde.

Den xvj^{en} Septembris wast schoen weder. Men versterckte alomme de approchen seer; den voors. Graef van Schouwenburch quam in tleger, daer men seer veel gabions maeckte ende op den naerhoen gebracht worde tvoores. geschut mette attellagie ende amunitie daertoe dienende ende nodich wesende. Sijn Ex^{cic} ging besichtigen de gelegentheyt voor de nieuwoorte, ende dede daer afsteecken tquartier voor de regementen van Solms ende Duvenvoorde, die hij daer wilde logeren, ende hadde tot verseeckertheyt bij hem ontrent 400 mannen te voet ende een vaen ruyteren, daertegen die vande stadt met 30 ofte 40 peerden uytvielen ende naer een lichte schermulsele keerden naer de stadt. Des nachts vermaeckten de Vriesen een schanskens beosten de stadt op de beecke leggende ende over 2 jaren bij heml. aldaer opgeworpen, ende logeerden daerinne ende slooten also de stadt an die sijde mede heel toe. De Schotten souden desen nacht tot op de grachte gecommen hebben, indjen Sijn Ex^{cic} des goet gevonden hadde, maer tselve te vrouch achtende, liet se ter sijden uytwercken, alle de anderen quamen heel naer aende grachte. Die van Solms ende Duvenvoorde approcheerden vande Beltemer brug af naer den dam die aenden molen twater ophielt. Desen nacht quamen in stadt 20 peerden, die men vermoet te vooren uytgesonden geweest te sijn; die vande stadt schooten seer ende quetsten veelen.

Den xvij^{en} Septembris was schoen weder. De regementen van Solms ende Duvenvoorde togen heel vrouch in tquartier tegen de Nieuwoorte aen op de noortsijde voor haer afgestecken; de Vriesen maeckten een brugge over de beeck boven de stadt, om naer dselve regementen toe te mogen approcheren; beneden de stadt worde t'molenwater achter den dam om doorgestecken ende afgelaten uytet colck; men versterckte de approchen alomme; men sondt een convoy naer Doesburch om vivres voor tleger ende de mortierstukken totte vierwercken te halen. Desen nacht approcheerden de Schotten ende Vriesen, ende quamen tot op de grachte vande stadt, de Schotten aen tbolwerck achter tclooster, ende de Vriesen bij de Levelderpoorte. De Schotten wierpen noch een groot corps de garde op tegen de pointe van tvoores.

bolwerck. Desen dach op den avont worde gekregen een karre met een tonne met loot ende sout geladen, daerbij waren 2 soldaten, 1 gedemonteerde ruyter, 1 vrouwe ende 2 kinderen, daerof de soldaten het ontliepen, maer den ruyter, vrou ende kinderen worden gevangen ende seyden tgoet van Enschede naer Grol te brengen, daeruyt men begonst te vermoeden, datter loot ende sout most ontbrecken, te meer so se desen nacht met roers niet so seer en schooten.

Den xvij^{en} Septembris was betrocken weder. Men ging besichtigen de plaetse, daer men tgeschut best soude konnen planten, in twelcke Guillaem Tolhuys, obsiender vande batterien geschooten worde, daerof hij naer sterf. Sijn Ex^{cic} sondt aende stadt dvoors. 2 kinderen op gisteren gevangen, maer den trompetter en mocht in stadt niet commen, omdat den Sergiant Major buyten bij hem quam spreekken ende vraechde hem ettelijcke malen of hij geen ander last van Sijn Ex^{cic} en hadde, als of se niet ongeerne gesommeert en souden wesen. Desen dach quamen de gedeputeerden van Munster in tleger schencken aen Sijn Ex^{cic} 2 stucken wijns, eenige haver, hoenderen ende wel 200 hespen, om so veel doenlijck huer lant verschoint te hebben. Ende mits men alomme begonst aende gracht te commen, werden desen avont besteeet te maken 2 batterien elcx tot 10 schietgaten, de j^e ten westen beneden de poincte van tbolwerck achter tclooster voor 234 gulden om daeruyt te beschieten de casamatte van tbolwerck aende Levelderpoorte ende de westcortijne van dien, met de westface van tbolwerck achter tclooster, ende oick de Beltemerpoorte ende halve mane daervoor leggende. De ij^e batterie werde gemaect tegen over de Levelderpoorte voor 250 £ om te beschieten dselve poorte, de oostface ende schouder van tbolwerck daeraen leggende, met noch de oistschouder ende face van tbolwerck achter tclooster ende de suytshouder ende face van toostbolwerck mette cortijnen tusschen beyden. In t'naken van dese werden wel 8 ofte 9 werckcluyden geschooten, eenigen doot. Noch werden besteeet te maken 7 gaelderien, vier op de cortijnen elcx voor 1500 £ ende de 3 op de facen vande bolwercken elcx voor 1300 £, die se souden moeten opmaken binnen 6 dagen, ende indien se dselve eer opmaeckten, souden daervooren een vereeringe hebben, d'eerste van 46 £, d'ander van 40 £ ende so aladvenant. Dese waren begrepen, d'eerste op de noortschouder van tbolwerck achter tclooster, de ij^e ende iij^e op de cotijne naer de Levelderpoorte toe, de iiij^e op de suytface van tbolwerck aende Levelderpoorte, de v^e tegen de Levelderpoorte aen, de vij^e op de cortijne naer t'oist ofte gasthuys bolwerck, ende de viij^e op de suitface van tselve bolwerck, om welcke te favoriseren ende beschermen men de voors. batterien in vougen als vooren hadde begrepen; oick om te beletten, dat se op morgen op de begonnen batterien niet te seer en schieten, heeft men in de approchen vande Engelsens 2 halve canons geplant om hier ende daer op de stadt te flanckeren, tot alle welcke wercken men de geneele nacht seer veel gabions ende andere instrumenten aenvoerde.

Den xix^{en} Septembris wast windich buych weder. Men schoot mette 2 geplante stucken altemet op de stadt, daertegen die van binnen seer weynich weers deden. Men versterckte de approchen seer ende men begonst de gaelderien te maken ende de beddinge tottet geschut te leggen. Den overste lieutenant vande Vriesen Tako Hittinga werde t'eenen been beneden bij de enclauwe met een musquet aen stucken geschooten, wesende in t'eerste schansken, dat de Vriesen gemaect hadden. Men prepareerde voorts alle saken om te nacht tgeschut te planten als geschiede, ende werden in de eerste batterie geplant 2 heele ende 2 halve canons ende in de ij^e 4 heele ende 4 halve canons, om hier ende daer op de defensie te schieten tot: bevrijdinge vande gaelderien. In tplanten van dese stucken worden eenige menschen ende 2 peerden geschooten. Men plante noch ten suyden vande stadt 2 mortierstucken om vierballen mede te schieten.

Den xx^{en} Septembris wast noch regenachtich weder. Men begonst ontrent 8 uyren mette 12 stucken hier ende daer op de defensien te schieten, ende men schoot op veel plaetsen dwers duer de borstweringen, sonderlings aen tbolwerck voor de Levelderpoorte, daer de heele poincte wech viel, ende men sien conde dat se tselve ontrent de schouderen afgesneden hadden. Die van binnen en schooten naulijcx eens met musquetten uyt, als of se geen weer en hadden willen doen, maer lieten alleen huere vendelen vliegen. Hierduer werde Sijn Ex^{cic} beweecht de stadt te doen sommeren ende sondt den trompetter daertoe aende stadt met presentatie van goede conditien, ende dat de ruyteren noch met huer peerden souden mogen uytrijden. Een van huer capiteinen buyten de poorte commende bracht voor antwoord dat sulcx noch te vrouch ende tijts genouch wesen soude als tvolck van Sijn Ex^{cic} gelogeert souden sijn daer sijl. van binnen gelogeert waren (meynende op de walle), dat sij daerom niet en conden geloven, dat Sijn Ex^{cic} de stadt hadde doen sommeren, maer veeleer yemant vande Staten, die huer den krijgh niet en verstaen, daerop den trompetter seyde, dat huer verstant vanden krijgh oick al wat leegh lach ende ging heen. Gewisselijck t'is te verwonderen als sij de stadt souden meinen te defenderen, dat sij also sonder uytvallen tvolck van Sijn Ex^{cic} met gemak hebben laten commen logeren op huere grachten. Onder faveur van t'schieten vande voors. 12 stucken verseeckerde men seer alle de approchen, ende men arbejde seer om de j^e, iiij^e, v^e ende vij^e gaelderien tot in de grachte te brengen. Ontrent den middach vielen eenige peerden ter nieuwoorte uyt ende

schermutseerden tegen de wacht, maer reden haest wederom. Op den avont worden in tleger gebracht 3 gevangen Spangiaerden vande vane van Verdugo tot Lingen leggende, ende seyden dat huere peerden nu meest tot Enschede lagen, ende dat Graef Frederick noch tot Lingen was. Des naernoens quamen in tleger de Heeren van Oijen, Hel, Duyck, Foock ende Caminga, Gecommitteerde vanden Raede van State, ende den ontfanger Doublet met ontrent 8000 £ tot belalinge van tcrijvolck van Hollant ende 30.000 £ tottet extraordinaris, twelcke tvolck van oirloge, die seer benaut anders waren, veel sal verlichten.

Des nachts besteede men een iij^o ende een iiij^o batterien te maken elcx tot 6 schietgaten, de iij^o voor 130 gulden, om te schieten recht op de cortijne naer tgasthuys bolwerck ende recht op de face ende schouder van tbolwerck voor de Levelderpoorte, ende werde daerom vande ij^o batterie wat ten oosten omgetrocken ende daeraen gevest. De iiij^o werde begrepen wat bet naer tgasthuys bolwerck ende aenbesteeet voor 105 £ om daarmede te mogen beschieten de oist casamatte van tbolwerck aende Levelderpoorte. Tottet maken van desen werden meest alle de gabions aengebracht, gestelt ende gevult. Men quam desen nacht met de j^o, iiij^o, ende vij^o gaelderien tot in de grachten. Den Graef van Solms dede een schansken beginnen tusschen sijn quartier ende de beecke, om also van boven de stadt tot beneden toe dselve op die sijde mede met een trenchee te sluyten, uyt twerck van twelcke de werckluyden vrouch liepen ende lielent half volmaeckt leggen, niettegenstaende sij het dien nacht wel hadden konnen opmaken.

Den xxj^{en} Septembris was het schoen weder. Men schoot altemet op de stadt, men ging mettet maken vande gaelderien voort, daervan de dry meer als een spieslengte in de grachte quamen, men maeckte oick de beddinge in de nieu gemaecte batterien. Ende omdat tschansken te nacht buyten de nieupoorte begonnen onvolmaeckt was gebleven, heeft men van dage daeraen gearbeyt om tselve voorts in defensie te brengen, ende een trenchee van daer tottet quartier van Solms te maken, om de arbeyders van dewelcken te defenderen den Graef van Solms eenige musquettiers aen tbegonnen schantsken geleyt hadde, daeraf veelen ontrent den middach naer tquartier waren gegaen. Dit den viant waernemende, dede op den naernoon een uytval met alle sijne ruyteren ende wel 500 mannen te voet, de ruyteren met alle macht aenrijdende om de werckers ende anderen die aen tschantsken waren te investeren. De werckers liepen terstont alles uytet werck, maer eenige musquettiers aen tschantsken werden beset ende door de onvolmaecte gaeten van tschantsken overvallen, sonder dat se bij den ruyleren vande wacht aldaer konden ontset worden, omdat veel van deselve ruyteren mede naer tquartier gereden waren, ende de anderen huere peerden meest hadden ontoomt, waerduer den viant lichtelijck meester worde van tschansken ende begonnen trenchee, ende daer bleef houden tot dat Maerten Cobbe ende Jaques Meurs, capiteinen met veel musquettiers uytet quartier van Solms aenquamen, ende hem wederom verdreven, ende so hij in t'afrecken was, quamen de ruyteren vande wacht eerst aen, willende doen mede den viant chargeren, maer den viant liet se op sijn voetvolck aencommen, die her so onder branden, dat se noch veele van huere peerden quetsten, ende so al schermutserende maeckte den viant sijn retraicte. In desen uytval sijn aende sijde van tleger doot gebleven den lieutenant ende 2 corporals van Waben, voorts eenigen gevangen ende anderen gequetst, ende vande stadtsijde bleven 2 mannen doot leggen, ende men sach dat sij der eenigen noch afbrachten, die seer schenen gequetst te wesen. Ende hoewel desen uytval niet te beduyden en hadde ende huer oick geen proufijnt en conde doen, mits men van dier sijde niet en approcheerde, was het nochtans tvoornaemste dat se oyt gedaen hebben, ende hadden daerinne dat voordeel, dat de trenchee noch niet ontrocken ofte geslooten was, dat de musquettiers ende peerden van de wacht qualijck in ordre ofte op huer hoede waren, ende dat in de schantse beneden de stadt aende brugge mer een vendel knechten op de wacht was, want indien anders mer daer alleen meer volcx was geweest, souden se met een contrarien uytval die van binnen lichtelijck vande stadt hebben konnen afsnijden, waeromme men last gaf dat voortsalen aldaer meer volckx soude waken, ende dat men metten eersten 2 velstucken soude doen commen om tegen gelijcke uytvallen aldaer gebruyckt te mogen worden.

Men schoot voorts aen stucken de west casamatte van tbolwerck aende Levelderpoorte. Op den avont worde uyte ij^o batterie gehaelt 2 heele canons ende gestelt in de iiij^o batterie. Noch worden daeruyt gehaelt 1 heele ende 4 halve canons ende geplamt in de iij^o batterie, in vougen dat in deselve ij^o batterie mer 1 canon bleef. Met dese batterien aldus gestelt meynde men lichtelijck te konnen beletten ende wechnemen alle de flanckeringen op eenige gaelderien dominerende, waeromme men oick des nachts mettet wercken van de gaelderien seer voortging, maer die van binnen schooten tweemaal door de iiij^o gaelderie met een heel cleyn stuxken, twelcke sij daertoe in de Levelderpoorte gestelt hadden, ende door een schietgat mede schooten sonder yemant te quetsen. Twas anders desen nacht seer regenachtich buych weder. Men maeckte het begonnen schantsken buyten de Nieupoorte op, ende men bracht daerinne 4 vendelen knechten, men dede mede tschantsken aende Beltemerbrugge met 5 vendelen knechten besetten, 2 uytet quartier van Solms ende 3 uytet quartier van Sijn Ex^{cic}, die oick van daer voorts approcheerden naer den tweeden dam

aenden watermoelen om dselve te mogen omdelven ende twater uytet colck ende uyte grachte te mogen aflaten. Desen dach schoot Jan Bovy tvier in stadt, maer werde haest geblust.

Den xxij^{en} Seplembris was tamelijck weder. Men begonst vrouch te schieten om de heele defensie van tgasthuys bolwerck aende suytsijde wech te nemen ende de oist casamalte van tLevelder bolwerck inne te schieten. Men worde mede gewaer het stuxken in de Levelderpoorte, waeromme men oick de muyre van dien inneschoot ende tselve also weerloos maeckte. Men sondt een groote quantiteyt wagens naer Doesburch, geconvoyeert bij 100 peerden, om van daer te halen twee veltslucken met cruyt, scharpen, swalpen, plancken, balcken ende ander gereetschap so totte selve ende d'andere stucken behoiren als totte gaelderien ende minen noodich. Men ging mette begonnen gaelderien seer voort, daervan altoos de j^e, iiij^e ende vij^e meest geadvanceert bleven, omdat de ij^e en ende iij^e over eenige slooten mosten commen, alleer aende gracht te wesen. De v^e hadde dat voordeel, dat de balcken vande brugge onder ende boven noch stonden, ende huer onder conden dienen lot vloer ende boven om op te decken. De vj^e worde van dage mede begonnen. Men sloot de trenchee oick ten oosten ende noorden om de stadt toe, die nu heel omgraven is. Jan Bovy schoot tvier in stadt ende brande so seer, dat de trommelen ende trompetten alarm in stadt sloegen. Tgeschut van de ij^e batterie sloech allemet duer de walle vande stadt tot in tleger van Sijn Ex^{cic} ende quetste ende doode eenige personen. Des nachts approcheerde men seer. Men meynde duer te steecken den damme aenden watermolen voor de Beltemerpoorte ende daerduer twater uyte gracht af te laten, maer so men daarmede doende was, vielen die van binnen daerop uyt ende dreven de anderen uytet werck.

Den xxij^{en} Septembris wast seer buych regenachtich weder. Men ging mette gaelderien seer voort, daertegen die van binnen een stuck in dc cortijne ingesneden hadden, ende schooten daarmede eens over de ij^e gaelderie, maer men dede terstont so seer daerop schieten, dat tselve stuck niet meer gebruyckt en worde. Tsavonts quam tconvoy met te 2 velstucken ende veel amunitie in tleger, maer omdat men gebreck van deelen tot te gaelderien begonde te hebben, dede men van dage noch 8 ofte 10 wagenen derwerfts gaen. De Heere Robert Sidnei quam mette voors. convoy in tleger, ende en wist noch niet van Amiens te seggen, dan dat men goede hoepe hadde. Des nachts meynde men den voors. damme te duersteecken, om twater af te laten, maer die van binnen hielden aenden dam so goede wacht, dat ment niet doen en conde. Men maeckte noch een batterie in de approchen van Brederode tot 2 stucken ende men plante de stucken daerinne, wesende de v^e batterie, om te beletten dat se de cortijne niet meer also inne en sneden om de gaelderien te beschadigen, maer in t'maken van dese batterie worden wel 9 man dootgeschooten ende meer gequetst, mits de lichticheyt vande nacht. Men ging met alle de gaelderien wel voort, maer de iiij^e werde van dage d'eerste aende walle gebracht, doch niet heel bedeckt nochte geslooten. Eenige werckluyden ruckten palen vande pallisade vande stadt ende brachten die des anderen daegs bij Sijn Ex^{cic} ende andere heeren. Den Ontvanger Generael Doublet, die met penningen te vooren in tleger gecommen was, vertoogh desen dach weder.

Men xxiiij^{en} Septembris was seer buycb regenachtich weder. Men besloot de iiij^e gaelderie aende walle van tbolwerck voor de Levelderpoorte, men ging mette anderen seer voort, men dede de 2 velstucken brengen naer tquartier vanden Graef van Solms ende aldaer stellen in tschansken op den wech van Enschede gemaect om t'uytcommen uyer sladt te beletten, men sondt een goet convoy naer Doesburch om delen totte gaelderien te halen, ende tsavonts quamen in tleger de wagens met deelen op gisteren daerom gesonden, die seer wel te passe quamen. Des nachts schoot men met vierwercken in stadt ende men maeckte tot 2 plaetsen brant, dwelcke seer schrickelijck aenging ende t'merendeel vanden nacht seer brande, daerover groot rumoer in stadt was, doch hielden sij evenwel so goeden wacht dat men den dam om twater af te laten, noch niet en conde duersteecken.

Den xxv^{en} Septerobris was seer stormich ende regenachtich weder. Men schoot dickwils op de stadt, men begonst in tbolwerck aende Levelderpoorte te sapperen ende onder duer de oistcasamate van dien te mineren, om onder de walle te mogen commen. Men approcheerde mette andere gaelderien seer. Die vande stadt schooten altemet weder uyt ende quetsten d'een ende d'ander, die wat bloot gingen, ende onder dien worde Pr. Maerlijn, Sergiant Major van Duvendoerde in den schouder gequetst ende Isbrant Verdoes commis vande artelerie in de rechter voet. Des naernoens worde een brant in stadt geschooten, die schrickelijck seer brande ende metten stercken wint van t'een eynde tottet ander gedreven worde. Onder dien worde den trompetter aen stadt gesonden om huer voor de laeste reyse te sommeren ende aen te seggen, so se noch de plaetse wilden overgeven, dat men se goet appointement doen soude, daerop den Graef van Stierum, Boedbergen ende anderen huer excuseerden vanden antwoorde te vooren gegeven, als oft bij eenen onverstandigen ware gedaen geweest, versochten tijt om aen Graef Harman vanden Berge hueren stadthouder te mogen seynden ende hem huere gelegentheyt te remonstreren ende van hem verstaen,

wat se souden mogen doen, daerop den trompetter seyde dat hij tot sulcx geen last en hadde, ende so se anders niet en hadden te seggen, dat hij dan weder afreedt, maer den Graef ende d'anderen riepen, dat hij tselve Sijn Ex^{cic} aendienende ende desselfs antwoord wederom brengen soude, maer Sijn Ex^{cic} sloech den tijt simpelijck af, doende seggen, soe se handelen wilden, dat se terstont eenigen mosten uytseynden, daerop sij den trompetter lang ophielden, ende verhaelden daernaer in tlinge, dat se 1500 mannen noch daer binnen waren, dat de plaetse vast was, ende al verlooren sij schoin een bolwerck ofte twee, en waren sij noch niet verlooren, dat se seeckerlijck wisten datter ontset voor handen ware ende persisteerden daerom, dat men se soude willen tijt vergunnen om aen Graef Harman te seynden, ten eynde om te weten offer ontset was ende wat se doen souden, waernaer sij huer geerne wilden gedragen totte discretie van Sijne Ex^{cic}, ende so men des niet en begeerde te doen, mocht men voorts gaen als men begonnen hadde, daarmede dan den trompetter wech reedt ende rapporteerde tselve. Ende omdat den viant tot noch toe buyten de Beltemerpoorte so scherp gewaect hadde, dat men den dam aldaer niet en hadde konnen duersteecken, plante men desen nacht achter de uysterste watermolen 2 halve canons voor vj^c batterie, om de Beltemerpoorte te beschieten ende den viant also inne te houden, ende onder dien was men oick doende om den dam duer te steecken, maer men en conste niet, omdat se met plancken ende balcken altewel beset was. Den xxvj^{en} Septembris was eerst getempert weder, maer regende op den avont seer. Men sapperde so seer in tbolwerck aende Levelderpoorte, dat eenigen met piecken daerop liepen ende naer den viant staken, anderen wierpen berstfiolen ende berstpotten over, ende maeckten also dickwils daer den alarm, doch men arbeide meest om een bequame operelle te maken, daer over 15 man de front souden mogen opgaen. De vij^e gaelderie worde mede aende suytface van tgasthuys bolwerck aengebracht, die men desen avont so wel prepareerde, dat men den nacht daeraen begonst te sapperen. De andere gaelderien advanceerden seer, men schoot altemet op de stadt ende op den middach wederom den brant daerinne. Ontrent 3 uyren naernoen sonden die vande stadt een trompetter uyt, om alsooch te versoucken dat men huer 3 dagen tijts wilde geven om aen Graef Harman te seynden ten fyne als boven, maer Sijn Ex^{cic} antwoorde, dat hij se niet een uyre en wilde geven, maer soude se binnen 3 dagen alles den cop breecken, ende dat hij sulcx voor antwoord most seggen, ende sondt hem daarmede wederom. Corts daernaer quam den trompetter weder, versouckende dat men dan 2 capiteinen in stadt wilde seynden, sij souden gedeputeerden uytseynden. Dien volgende worden naer stadt gesonden den Rilmeester du Bois ende den Capiteyn Assuerus, ende quamen uyt den Ritmeester Boedbergen ende Capiteyn Cortenbach, dwelcke verclaerden te vreden te wesen de stadt aen Sijn Ex^{cic} over te leveren, mits mogen de uyttrecken met geschut, peerden, vendelen, wapenen ende bagagie ende daertoe geacomodeert wesende met wagenen ende peerden, maer Sijn Ex^{cic} antwoorde, dat se souden mogen uyttrecken met wapenen ende bagagie alleen sonder meer ende moeten beloven in 3 maenden op dese sijde vande Maese niet te dienen, ende dat d'ontfangers vande domeinen ende andere middelen vanden Coning aenden Raede van State souden moeten reecken, met welcke antwoorde een van heml. naer de stadt soude mogen gaen ende morgen vrouch bescheyth commen brengen of sij des doen wilden dan niet. Cortenbach ging naer de stadt ende Boedbergen bleef. Ondertusschen en liet men niet met sapperen ende wercken voorts te gaen. Ses soldaten bij huer hebbende eenige plancken om huer te decken ende eenigen spijs om te eten, gingen tot aenden dam aende Beltemerpoorte, groeven daer een gat om huer te bergen ende groeven daernaer buyten thoutwerck vanden dam om ende gaven also twater schoot om af te loopen, twelcke terstont met sulcken geweld liep, dat tgat heel groot worde ende twater in corte uyren uyt alle de grachten wech liep, maer de gravers mosten des volgende daegs in tgat blijven ende huer tegen twerpen der steenen bedecken tot dattet stilstant van wapenen werde.

Den xxvij^{en} Septembris was tweder wat getemperder. Vrouch quam Cortenbach wederom ende verclaerde dat de ruyteren gesint waren liever in stadt te sterven als huere peerden te verliesen, bad daerom dat se de peerden, vendelen ende cornetten mochten mede nemen, dat men de ontfangers des Conings niet voorder en wilde beswaren als die van Berck ende verclaerden wel tevreden te wesen, d'eerste 3 maenden over dese sijde des Rijns niet te dienen, daerop Sijn Ex^{cic} verclaerde niet een point vande voorige antwoorde te willen veranderen, maer so de gecommiteerde vanden Rade van State daerop intercedeerden, ende in bedencken stelden oft niet beter en ware tijt te winnen ende huer noch yet te laten volgen, verclaerde Sijn Ex^{cic} tevreden te wesen alleen uyt courtosie den Graef van Stierurn te laten volgen alle sijne eygen peerden, aen Paolo Emilio 10 peerden, aen d'andere 2 ritmeesters elcx 6 peerden ende aen elck capiteyn te voet 1 peert. Dat d'ontfangers vanden Coning alle huere registers in originali sullen moeten overgegeven, ende dat Cortenbach daarmede naer stadt mocht gaen ende cort antwoord brengen, want Sijn Ex^{cic} sijn giselaers terstont dan uyte stadt terugge wilde ontbieden. Cortenbach wech gegaen wesende, disputeerden eenigen dattet beter ware tijt te winnen ende oick alle de peerden te laten volgen, anderen meynden, indien men dese so goet appointement gave, dat men dan bijnaest op alle plaetsen soude moeten approcheren ende op

de walle logeeren, eer sij tsouden willen geven. Hiernaer quam den Capiteyn Rijkijn vande Sande uyt ende versocht seer instantelijck, dat men huer alle de peerden ende vendelen doch wilde laten volgen, seggende dat se liever wilden sterven als anders uyttrecken, daerop Sijn Ex^{cic} geckende vraechde of sij nu om eenige beesten wilden sterven ende huer laten dootslaen, dewijle sij liever de stadt wilden overleveren, als om den dienst vanden Coning ende de bewaernisse vande stadt sterven ofte daerin doot geslagen te worden; doch naer veel propoosten over ende weder op die materie gevallen, seyde Sijn Ex^{cic} ten lesten, dat hij de conditien niet en begeerde te veranderen, maer om te bethoinen dat hij huer courtoiselijck wilde tracteren, was tevreden aen tvoelvolck de vendelen te schencken, ende dat daermede de swaricheyt van tvoelvolck gereddert was, ende so se die van de cavalerie mede wilden gereddert hebben, dat dan Comte Paolo Emilio most uytcommen, ende sulcx aen Sijn Ex^{cic} versoucken, die dan bethoinen soude wat hij in sijn faveur soude willen doen. Hiermede vande Sande wederom gegaen wesende quam hij op den avont metten voors. Emilio weder uyt, die Sijn Ex^{cic} versocht, dat oick de ruyteren huere peerden mochten houden, twelcke Sijn Ex^{cic} verclaerde in sijn favueur geerne ende uyt courtosie te doen sonder bij tcontract daertoe te willen gehouden wesen. Versochten oick dat men de burgerie bij huere privilegien wilde laten, ende ten besten tracteren; item dat alle geestelijcke personen ende burgers, die niet en souden begeren te blijven, mede vrij souden mogen vertrecken, twelcke mede also geconsenteert worde, blijvende altoos daerop, dat se in 3 maenden over dese sijde vande Mase niet en souden mogen dienen. Op alle welcke conditien t'appointement aengenomen ende gearresteert worde, ende dat se op morgen souden uyttrecken, daertoe men huer met 90 wagens soude assisteren, des beloofden sij dselve niet voorder mede te sleypen als tot den Rijn, ende vonden goet te passeren bij Emmerick, daertoe men aldaer ordre van ponten soude doen bestellen. Tot t'consenteren vande peerden ende vendelen holp veel den lijt, die men daermede meynde te winnen ende de seeckerheyt vande plaetse te hebben, alleer mogelijck van Amiens eenige quade tijdinge quame ende de sake meer beswaerde, overmits men daerof noch geen seeckerheyt en hadde. Ende in tparticulier meynden veelen oick wat daer toe te doen, dat Sijn Ex^{cic} bevreesde eenige jalousie in de distributie vande peerden tusschen de gedeputeerden vanden Rade van State ende hem, ende dat men oick qualijck elck een naer sijn hoepe soude kunnen voldoen, ende also veel miscontements maken. D'eerste stilstant van wapenen worde genomen, doen vande Sande d'eerstemael weder naer de stadt keerde, ende continueerde daernaer mits taengaen van t'appointement. Hiernaer gingen de gedeputeerden vande stadt op Boedbergen naer wederom ende Sijn Ex^{cic} seyde huer aen, dat hij huer op morgen vrouch wagenen soude seynden, ende een persoen, aenden welcken sij beloven souden in 3 maenden over dese sijde vande Mase niet te dienen. Des nachts besette men de wachten alomme even starck. Recht so t'appointement gesloten was, creegh men in tleger een copie van eenen brief bij eenen Resel op den xx^{en} Septembris uyt Abbeville gescreven aenden Ambassadeur Busenval, houdende dat die van Amiens, siende dat tleger vanden Cardinael op een canonschoot naer aen stadt gecommen wesende ende eenich volck over de Somme geworpen hebbende, die terugge geslagen waren huer niet en hadde kunnen secoureren, metten Coning den xix^{en} Septembris verdragen waren, dat se souden uyttrecken met wapenen ende bagagie, maer passerende duer des Conings leger uytdoen de lonten, oprollen de vendelen ende met een stillen trom gaen, doch duer tleger wesende, doen als huer soude believeen ende met mogen nemen alle tgeene sij souden kunnen dragen ende meer niet. Dat se versocht hadden 12 dagen ende geconsenteert waren 6 om te rusten, ende dat men meynde dat den Cardinael daer en tusschen soude trachten huer te secoureren, omdat hij renfort van volck gekregen hadde ende aenden Coning al gepresenteert slach te leveren, ende daertoe sijn volck tot binnen de canonscheut van tleger gebracht, daertegen veel geschermutseert, maer meest met geschut geschooten was, so dat se terugge mosten trecken, doch daegs daeraen weder waren gecommen tot op de riviere van Antye, ende dat se daer noch lagen. Ende hoewel men desen brief noch geen vol geloof toe en screef, soude se nochtans apparentelijck t'appointement voor die van Grol beswaert hebben, hadde se eenen dach eer gecommen.

Den xxvij^{en} Septembris was tgoet weder. Ontrent 8 uyren sondt men naer de stadt de compagnien vande garde van Sijn Ex^{cic}, van Graef Willem ende vanden Graef van Hohenloe om de stadt te besetten. Men sondt oick de wagens in stadt, ende den Heere vanden Tempel om ruyteren ende knechten in stadt wesende, beloften af te nemen over dese sijde vande Mase in 3 maenden niet te dienen, twelck sij alles bijeen gevoert gelijkelijck beloofden. Op den middach ging den Graef van Stierum bij Sijn Ex^{cic} eeten, ende des naernoens ontrent 1 uyren toogh den viant uyt. Vooraen toogh de compagnie van Boedbergen met 78 peerden, daernaer volchden de wagenen, karren ende tros, in getale 120 wagens ende karren, ende daerop sulcken quantiteyt van vrouwen ende kinderen geladen, derwelcker oick noch in sulcke menichte te voet gingen, dattet een verwonderen was, ende met de wagens togen wel 100 soldaten te voet uyt, waernaer volchde de compagnie van Don Sanchio de Leyva met 53 peerden, ende naer hem togen uyt de compagnien

vanden Graef van Stierum, Graef Hendrick vanden Berch, Evert van Ens, twee van Cortenbach, die van Malagamba, Francisco de Rebeles, Rijkijn vande Sande, Tourneau, Decker, Worms ende Sickinga, gaende vooraen 94 schutten ende musquetiers met huere officiers, ende naer huer 115 piecken met heure officiers, dan 12 vendelen met 80 officiers ende dubbelsolders, ende daernaer wederom 200 piecken ende lestelijck 85 roers ende musquetten met huer officiers, ende achter aen toogh de compagnie van Paoli Emilio met 50 lancien ende 44 carabins. Den Graef hadde bij hem ontrent 10 peerden ende in stadt bleven ontrent 66 mannen behoirende onder eenige compagnien tot Oldenzeel leggende, in vougen dat se alles te samen maeckten ontrent 750 man te voet ende 235 peerden, meest seer fray volck ende wel in ordre, met dewelcke Sijn Ex^{cic} noch sondt 4 vanen ruyteren om huer tot buyten tleger toe te convoijeren. De wagens souden vanden Rijn wederom commen, daer voorn. Fourneau in ostagie bleef. In t'uytrijden vande stadt waeren veel boeren ende burgers, dien de ruyteren huere peerden meynden te ontrijden, maer Sijn Ex^{cic} dede se weder geven. Men creegh noch 2 overloopers, die uyten hoop getoogen ende gevangen worden, ende den eenen daernaer gehangen. In stadt verstont men datter wel 100 vanden viant doot gebleven waren, ende men vont er inne 1 halve canon ende 3 slangstukken ende daeronder 1 van Utrecht, maer geen cruyt anders als de soldaten en hadden; vivres waren bij de burgeren noch tamelijck ende cogels uytet leger daer in geschooten een goede menichte, de wallen waren tamelijck vast, maer de grachten so veel de gaelderien des niet en beletten al droogh. Van binnen hadden se alleen een halve mane gemaect achter t'bolwerck aende Levelderpoorte, die niet dienen en conde als om eenige uyren den overval op te houden, anders stont t'bolwerck boven vol gevulde gabions, twelcke een groot voordeel soude gegeven hebben om daer op te logeren. Sij hadden oick een halve mane achter t'gasthuys bolwerck begonnen, die gansch niet en soude hebben kunnen dienen, waeruyt men wel sach, dat se lichtelijck alles om den hals souden gecommen hebben, so sijt noch eenige dagen hadden willen houden, te meer omdat de mine van Sijn Ex^{cic} aende Levelderpoorte verre onder de mine was, die se van binnen gemaect hadden. Men sach mede dat se veel gaten in de eirde gedolven hadden om huere peerden in te setten ende voor den brant te bewaren. Vande huysen waren wel 80 verbrant, maer de stadt was anders van binnen een seer vervallen vuyl gat daer in niet een steenen huys als de kercke ende het clooster stont. Corts naer t'uyttrecken vanden viant quam Sijn Ex^{cic} in stadt om die te besien ende vondt aldaer den soldaten vanden viant, die naer Oldenzeel meynden te keeren, ende seyde huer aen, dat hij huer daer in vrij stelde te doen wat se wilden, maer indien sij huer lieten binnen de 3 maenden ergens belegeren ende hij se in handen creegh, wilde hij se doen hangen, ende liet se daer mede den lesten deser weder naer Oldenseel keeren. Den Heere van Dort worde bij Sijn Ex^{cic} Gouverneur van Grol gemaect, ende op den avont toogen daer in vande Hollantse compagnie Meyburch, vande Noorthollantse Jan Thoniss. ende Telshout, vande Utrechtse Rijsenburch ende Utenhove ende sonder repartitie Gossurn van Lauick, ende doen quamen de compagnien te vooren in stadt gesonden weder naer tleger.

Den xxix^{en} Septembris was schoen weder. Sijn Ex^{cic} sondt vrough een convoy naer Doesburch ende mettet selve alle de crancken ende gequetsten, daer mede oick vertoogh den overste Lieutenant Hettinga. Voorts dede Sijn Ex^{cic} aenbesteden alle de gaelderien ende andere approchen weder op te breecken ende de grachten te ledigen.

Op den naer noen quamen noch 3 vendelen Vriesen in tleger. Middelertijt delibereerde men vast Brevoort metten eersten aen te tasten ende op morgen t'Vriesche regiment daer heen te seynden, om de plaetse te besetten, dien sulcx oick aengeseyt worde.

Den lesten Septembris was betroocken vuyl weder, ende hoewel Sijn Ex^{cic} gisteren van meyninge was geweest een deel van tleger naer Brevoort te seynden, so dede hij nochtans tselve van dage wederom opseggen, achtende beter op morgen mettet heele leger te gaen, dan stucxgewijse, ende werde daer om vastelijck geresolveert op morgen alles te vertrecken, daer om men oick de halve canon uyt Grol naer tleger dede brengen, hebbende Sijn Ex^{cic} om eenige ijsere stucxkens naer Amsterdam gescreven, die men in plaetse soude stellen, ende eenich cruyt daer binnen doen leveren ende alles gereet maken tottet vertreck, doch omdat men niet wagens genouch en hadde om alle de amunitie wech te brengen, werde oick goet gevonden dat t'regement van Brederode ende 6 vendelen Vriesen in t'quartier blijven soudent, tot dat alle dselve mede soude wechgebracht wesen.

VAN T'BELEG VAN BREEVOORT.

Den j^{en} Octobris was het tamelijck weder. Tleger begonst vrough te vertrecken naer Brevoort, nemende Sijn Ex^{cic} mette Engels en ende 12 vendelen Vriesen ende de ruyteren van hem ende sijn broeder met sijne garde, ende de compagnie vanden Graef van Hohenloe den wech naer Aelte om daer te logeren, ende sleypen naer 10 stucken batterie ende 2 velstucken met so veel amunitie, als men wagens hadde ende

laden conde. Den Graef van Solms met sijn regiment ende de resegmenten vande Schotten ende Duvenvoorde namen den wegh naer Col ende Meisterees, twee bourschappen gelegen tusschen Brevoort ende Winterswijck ende alle de reste vande ruyterie naer Winterswijck voorn^t om in huysen te logeren ende refraischeren. In t'aencommen van Brevoort schooten die van binnen seer met geschut ende musquetten ende quetsten eenigen, waerom Sijn Ex^{cic} ordre stelde dat terstont eenige gabions gemaect worden, ende dede daermede noch desen volgenden nacht op den wech naer Meisterees planten 3 heele ende 3 halve canons voor j^c batterie, ende op den wech naer Aelte ende Doetechem 1 heele ende 1 halve canon voor ij^c batterie, om op morgen mede te schieten ende onder faueur van dien te beter te mogen approcheren, twelcke men desen nacht begonst, ende souden de Schotten heel naer de stadt gecommen hebben, indien den Graef van Solms des niet en hadde belet, ende om eenige consideratien verbooden, verachterende daermede so veel den tijt. Desen avont quamen wederom in tleger de wagenen, die metten viant aenden Rijn geweest waren, seggende dat den viant tot Emmerick was overgescheept, ende dat wel 150 mannen te voet ende 40 peerden van huer verlopen ende niet mede over Rijn gepasseert waren. Dat den Graef van Stierum binnen Emmerick hadde geslapen ende meynende daeruyt te vertrecken aldaer gearresteert was voor 700 rijcxdaelders, over beesten bij tgarnisoen van Grol t'anderen tijden uyte Hetter gehaelt, daerof hij sijn gerechticheyt hadde geprofiteert, ende dat hij de penningen hadde moeten betalen alleer te kunnen wegh comen. Dat alle tvolck den eersten nacht tot Aelte hadde gelegen ende tot Brevoort in ende uytgereden waren, daeruyt veelen vermoeden, dat se die van Brevoort geanimeert souden hebben om mede t'uyterste te verwachten.

Den ij^{en} Octobris was schoen weder. Men begonst vrouch mette geplante stucken te schieten hier ende daer op de stadt, daertegen die van binnen geen weer en deden, dan altemet een musquet te lossen. Ontrent 9 uyren guam een boer uyte stadt, seggende dat se binnen gansch oneenich waren ende dat hij vermoede, dat se souden parlementeren, so haest sij gesommeert souden worden, waeruyt Sijn Ex^{cic} oirsake nam den trompetter naer de stadt te schicken om huer te sommeren, maer die van binnen en wilden niet toelaten dat hij tot te stadt toe quaem ende sonden eenen hem entegen, dien de sommatie gedaen sijnde, seyde dat se de stadt voor God ende den Coning wilden houden, ende geresolveert waren alles daerinne te leven ende te sterven, ende ging daermede wederom, ende terstont begonst tgeschut weder te speelen. Sijn Ex^{cic} sondt heel vrough alle de wagens van tleger ende een deel van de treckpeerden om de resterende 2 stucken batterie ende tstück uyt Grol gecommen, met so veel amunitie als sij souden kunnen laden, naer tleger te brengen. Ende naerdats alle de amunitie soude in tleger wesen, souden Brederode ende de 6 vendelen Vriesen mede naer Aelte comen. Dese wagens quamen naer den middach wederom ende brachten een goet deel amunitie ende de voors. stucken met te mortier ofte brantstucken. Des nachts approcheerden de Schotten wel 400 treden naerder de stadt, daer se also wel den eersten avont souden hebben kunnen comen, als nu, indien den Graef van Solms des niet belet en hadde, daerinne Sijn Ex^{cic} so quaden genoegen hadde genomen, dat hij de Schotten hadde belast sonder den Graef te moeyen te avanceren so veel sij souden kunnen. Ten noortwesten begonst men oick eenige loopgraeven te maken, nemende Sijne Ex^{cic} voor de approchen met alle macht te beneerstigen ende met gabions ende rijbs duer tlege lant te maken. Den ij^{en} Octobris was tamelijck weder. Men dede vast veel gabions ende rijsbussen maken, men schoot altemet op de stadt, men dede oick de ij^c batterien ten westen tusschen de galge ende stadt maken, men besteede aldaer oick te maken een approche duer twaterich lant naer de stadt toe met gabions op een rije gestelt ende met rijsbussen in plaetse van eirde gevult, ende daer achter een wech met rijbs te maken om also naer de cingele vande stadt te comen, wesende de meyninge daernaer bresche op de stadt te schieten ende die tot eenen storm te prepareren, daertoe men oick van dage naer Doesburch sendende de 5 stucken op gisteren van voor Grol gecommen, die verlopen ende bedurven waren, last gaf van daer naer tleger te brengen noch 4 heele ende 4 halve canons. Men achte de gelegentheyt tot eenen storm bequaem, omdat de stadt cleyn ende dicht betimmert was van binnen ende van buyten beslooten met hooge muiren, dienende voor parapet totten wal daer achter leggende. Men achte mede dienstelijck den brant in stadt te doen schieten, omdat tvolck van binnen dan geen middel souden hebben huer te kunnen bergen, ende daertoe worden de mortierstucken naer den Meesterwech gevoert. Men stack bij Aelte de dammen vanden waetermoelen duer, om also twater van tlant, dat anders onder hart was, te trecken, twelcke duer tgat so seer begonst te loopen, dat men merckte dattet voor de stadt verminderde, doch heel weynich, omdat den boesem vande verdroncken landen so groot was, dat niet veel tevens en const afloopen. Die vande stadt schoolen altemet een schuete ende met dien in de ij^c batterie eerst een bootsgesel ende naer den vendrech van Quyrjn de Blau thoofft af. Desen dach quam in tleger den Heere van Boecholt, gesant des Churfursten van Cuelen, om van Sijn Ex^{cic} te versoucken restitutie van Barck, als of sulcx aen Sijn Ex^{cic} ende niet den Staten Generael gestaen hadde, hoewel veelen anders meynden dat hij quam om te bespieden watter

omging ende wat hoepe in tleger was. Graef Frederick sondt uyt Lingen een brief aen Sijn Ex^{cic}, daerinne hij beclaechde dat Sijn Ex^{cic} gedreycht hadde te hangen de soldaten, die uyt Grol gecommen tot Oldenzeel in garnisoen behoirden, sustinerende dat sulcx onbillick was, dewijle sij mosten dienen, daer het den heere beliefdede ende huer vendelen mosten volgen, maer Sijn Ex^{cic} screef hem wederom dat hij se geconsenteert ofte vrij gestelt hadde huere vendelen te volgen, doch so se huer ergens lieten belegeren ende binnen 3 maenden in sijne handen vielen dragende de wapenen, dat hij se soude doen hangen met verseeckeringe dat hij alsnoch daerbij bleef, ende tselve solide doen. Des nachts naerderden de Schotten ende Vriesen elcx ontrent 80 treden, men plante een heele ende 1 halve canon in de iij^c batterie, ende men soude aldaer duer twater geapprocheert hebben tot aen seeckeren cooltuyn bij de grachte vande stadt gelegen, maer bij gebreck van gabions om tvolck te mogen bedecken en const men tselve niet doen, ende men begeerde tselve niet te tenteren sonder te doen, uyt vrese dat die van binnen daertegens met een halve mane ofte anders souden voorsien. Om tselve gebreck van gabions en consten de Schotten oick niet naerder approcheren als voorseyt is.

Den iij^{en} Octobris was tamelijck weder. Men liet gabions in groote menichte maken, om te recht alomme te mogen approcheren. Men begonst eenen wech van achter Lintlo sijn huys recht duer t 'moer naer Brevoort te maken, om daerover geschut te mogen brengen tot op seeckere hooge camp lants, leggende ten suyden aende cooltuyn voors. ende daermede niet alleen af te schieten de brugge aende Miesterpoorte, maer oick van achteren in t'avelijn voor de Aelterpoorte so te schieten, dat niemant daerinne op de weer soude konnen blijven. Men gaf last aende Schotten ende anderen te naerderen so seer sij souden konnen. Die vande stadt hielden huer seer stille ende en schooten naulijcx eenen schoot tegen degeenen die also huer approcheerden. Op den avont quamen de 4 heele ende 4 halve canons in tleger ende veel amunitie uytet leger voor Grol. Snachts plante men de 2 mortierstukken om aende Meesterpoorte met vierwercken te schieten ende de stadt in brant te brengen, maer men en vondt niet geraden daermede te schieten dan op den dach vande batterie, om den schrick te grooter te maken. De Schotten approcheerden bijnaest tot op de grachte, de Engelsen ende Vriesen quamen ten westen tot aende cooltuyn, daer se huer met gabions verseeckerden. Sij hadden begonnen in de cooltuyn te graven, maer de werckers liepen uyt vrese daer uyt ende lieten twerck leggen. Men stelde vast veel gabions op de voors. camp lants, om daer de iij^c ende royale batterie te maken, maer men en hadde totte beddingen van dien niet swalpen genoeg. Ten noortwesten op de Aelterwech approcheerde men wel 60 gabions. Desen dach quam in tleger Graef Joost van Stierurn om Sijn Ex^{cic} te begroeten.

Den 4^{en} October schreven de Gedeputeerden van den Raad van State een dringenden brief naar 's Hage om geld voor het leger te bekomen. "Nu int naerder approcheren", scbreven zi , "heeft men die stadt van meerder sterckte bevonden als men wel gemeynt hadde, overmitz de morassen ende het groote waeter. Zulcx dat d'approchen nyet dan met schantskorven ende aenbrenginge van eerden ende rijs gemaect en connen wordden, dwelck U E. wel connen considereren dat met groote moeyten ende costen gedaan zal moeten worden" "Wij en weeten nyet wat dencken", gaan zij verder voort, "dat wij op allen onsen scrijvens gheen bescheyt oft vertroostinge van penningen en becomen". Niet alleen dat er geen geld is, maar zij verzekeren, dat er reeds vele duizenden te kort komen, en dat zoo er in twee of drie dagen geene penningen gezonden worden "alle zaken in stilstandt ende confusie apparentelijck zullen moet comen".

Den v^{en} Octobris was tamelijck weder. Men verseeckerde alomme de approchen ende men maeckte de wegen duer t'moeras met rijs, om droogh in de loopgraven te commen, sonder dat die vande stadt daertegen yet deden. Men sondt vrouch eenige wagens naer Grol om de reste vande amunitie te halen, ende met dien braken de regementen van Brederode ende de Vriesen van daer op ende quamen naer tleger, gaende de Vriesen logeren tot Aelte in eenige huysen voor haer gehouden ende Brederode in eenige huysen ten noortwesten vande stadt aenden Alter ofte Doetechemer wech mede voor huer ledich gehouden, ende omdat men gansch geresolveert was in batterie bresche op de plaetse te schieten ende totten storm te commen sondt Sijn Ex^{cic} van dage naer Doesburch den timmerman Proot om te halen 100 voeten vande curckbrugge ende 100 voeten vande breetste biesbrugge, om also tot 2 ofte 3 plaetsen over de grachten in de walle aenden storm te commen. Desen nacht quamen oick de regementen van Solms ende Duvenvoorde tot op de grachte; ten westen ging men logeren tot aenden cooltuyn, alwaer den Hopman Jan van Nijl op de grachte gesonden om die te recognosceren, t'eenen been aen stucken geschooten worde. Ten noortwesten naerderde men oick seer ende men plante alomme tot verseeckeringe vande loopgraven seer veel gabions sonderling aenden cooltuyn om bevrijt te wesen tegen de catte aende Miesterpoorte ende in de iij^c batterie om daer 8 stucken te mogen planten. Noch begonst men een v^c batterie tot 2 stucken tusschen de ij^c ende iij^c om daer uyt te emboucheren de Aelterpoorte ende die so inno te schieten, dat niemant meer daerduer soude mogen in t'avelijn commen, achtende dat men nu de plaetse wel tamelijck alomme conde aentasten.

Desen dach quam in den Hage in Hollant sulcke seeckerheyt van t'overgaen van Amiens aenden Coning, dat men daer de groote clocke van triumphe luyde.

Den vij^{en} Octobris was regenachtich weder. Men ging mettet verstercken vandee approchen seer voorts, men maeckte de beddinge tottet geschut, men voerde menichte van gabions ende rijsbussen, so tottet maken vande approchen als vande wegen, ende achtende dat de bruggen desen nacht soudent in tleger wesen, bracht men op den naerhoen bij schoonen dage 2 veltstukken in de iij^e batterie, ende men trachte de 8 stukken in de iij^e batterie te brengen, omdattet doenlijcker geacht worde bij dage als bij nachte, mits de engte ende slappicheyt vanden wech, ende werde eerst aengevoert een halve canon ende bijnaest aende batterie gebracht, maer sonck aldaer so in den wech, dat men se niet en const voorts krijgen.

Noch worde een stuck weghs op denselven wech gebracht een heele canon, die daer oick innesonck ende so men de ij^e heele canon wilde aenbrengen, brack seeckere houten brugge aldaer gemaect, daer nochtans tstück evenwel overging ende terstont in den wech innesonck, waermede men sach dat de brugge niet stijf genouch en was ende den wegh oick niet genoech met rijs aangemaect om daerover geschut te mogen brengen. Sijn Ex^{cic} gaf terstont last tottet hermaken vande brugge ende tverstijven vanden wech met rijs. Des nachts werden evenwel de 2 voorste stukken in deselve batterie gebracht ende geplant, ende men soude het derde daer mede gebracht hebben, ten ware tselve bij quaede toesicht in een sloote ware gevallen. De reste vanden nacht consumeerde men in t'maken vanden wech ende in tvullen van eenige slooten tusschen de cooltuyn ende stadtsgrachten leggende, die Hopman Jan van Nijl mede besichticht hadde. Ten noortwesten approcheerde men ten besten mogelijk. Men bracht oick de stukken uyte ij^e batterie in de v^e, maer werden naederhant weder op de eerste plaetse gestelt ende 2 andere stukken daer geplant. Proot die om de curck ende biesbruggen getoogen was, en vondt niet wel doenlijck de curckbrug op wagens te voeren, dede daerom

dselve op haer eygen wielen te lande doen, ende so atteleren om over te brengen, ende met die veranderinge verloor hij so veel tijts, dat hij noch desen dach van Doesburch niet en scheidde, duer alle welke inconvenienten bijquam, dat men op morgen noch niet en soude schieten, als wel te vooren beraemt was, want Sijn Ex^{cic} niet en wilde doen schieten voor dattet alles bereyt ende gereet soude wesen.

Den vij^{en} Octobris was buych weder. Men begonst vrouch de voordere stukken in de iij^e batterie te planten alles bij dage onder faveur van ontrent 200 musquetiers, die gestadelijck speelden. Men haelde tstück uyte sloot ende worde mede geplant, sonder dat meer als een peert ende een mensche gequetst worde. Sijn Ex^{cic} hadde belast altemet uyte v^e batterie te schieten, maer naederhant achtende beter te wesen, die totten lesten toe bedeckt te houden, verbootet wederom. Men vulde voorts de slooten ende men trachten niet alleen te comen tot op de grachten, maer oick om gereet te maken de plaetsen, daer men de storm-bruggen, als sij gecommen soudent sijn, soude mogen dresserende ende bequamelijck aenbrengen, om waert mogelijk noch morgen te schieten, dan op den middach liet Proot eerst weeten, dat hij de brugge niet voorts en konde krijgen bij gebreck van peerden, ende begeerde daerom dat men hem meer peerden wilde toeseynen, daerinne Sijn Ex^{cic} seer ontmoeyt was om tlang verlies van tijt, ende gaf ordre om hem peerden ende noch meer wagens te seynen, ende dat men middelertijt alles ten besten soude prepareren. In tleger waren die van Utrecht gecommen om de veranderinge vanden magistraet, ende werde nu bij huer mede burgemeester gemaect den gewesen ritmeester Johan Huchtenbrouck. Eenen boer van Winterswijck terstont naer t'overgaen van Grol aen Graef Harman vanden Berch met brieven van Brouchuysen ende Gardot gesonden, was over eenige dagen weder gecommen, ende verstaende tbeleg van Brevoort, hadde de brieven verborgen, maer van dage voor Sijn Ex^{cic} gebracht wesende, dede daarvan aenwijsinge, ende waren vier brieven, een aen Damien Gardot, een aen Brouchuysen, een aenden magistraet ende een aen de officiers ende soldaten, houdende de 3 laeste alleen, dat se ten uystersten de stad ten dienste van Ma^t wilden behouden ende nu huer eere ende eedt betrachten, als hij huer toe betroude. In den brief aen Gardot schreef hij, dat hij geen raet en wiste om hem noch 300 mannen te seynen, omdat de passen op den Rijn te nau beslooten waren, dat hij daerom alle de officiers ende soldaten eedt afgenomen wilde te leven ende te sterven voor den Coning ende hem verseeckeren van tcasteel, als hij hem toevertroude. Des nachts quam men ten westen alomme op de grachte, men bereyde mede de blindingen tottet dresserende vande storm-brugge ende men stelde alle saken aen om te mogen schieten. Den Graef van Solms, beschoncken ende te verre gegaen wesende naer de stad om yet te besichtigen, werde op sijn rustinge tegen den buyck geschooten, dat de rustinge berste en sijn wambois schuerde, maer en werde anders niet gequetst. Ten noortwesten was men gecommen aen een hooge camp lants bewesten vanden wech gelegen, daerinne men mede begonst te graven.

Den viij^{en} Octobris was tamelijck weder, dan stormde op den naerhoen seer. Men verseeckerde alomme de approchen, men dede groote menichte van rijs hacken om in den tijt vande batterie ofte storm te dienen, die

men mette wagens tot dicht onder de stadt bracht, sonder dat die van binnen eenige sonderlinge schade met schieten daerop deden, maer vluchten meest alle huer goet op thuyt, als of se de stadt in den noot wilden abandonneren ende naer thuyt wijcken. Voornoen quamen in tleger 10 stucken vande biesbrugge, maer de curckbrugge en const mits de swaerte niet wel voort commen, waerom Sijn Ex^{cic} noch meer peerden ende volcx daerom sondt, dewelcke 10 stucken daerof op den naemoen in tleger brachten. Men sach nu op de executie de swaricheyden die nieuwe ongeexperimenteerde inventien naer trecken. Want men nu sach dat dese stucken te swaer ende te groot waren om op gemeene wagens over lant te voeren, ende dat de assen aende brugge wesende te swack, ende de raderen te cleyn waren om lange over lant te brengen, daerduer bij was gecommen, dat men de brugge niet en hadde konnen voorts krijgen ende dat veel stucken oick gansch ontramponneert waren ende de assen ofte wielen gebroocken, ende so men des geweten hadde, men soude wel eer de grachten met rijs gevult als de brugge verwacht hebben. Op den avont dede men de bruggestucken naer de stadt toebrengen ende men sondt de biesbrugge ende veel stormledders naer des Graven van Solms quartier, maer om de curckbrugge aende gracht te brengen, moste den wech veel breder gemaekt wesen, daerom men des avonts daeraen viel. Ende omdat die vande stadt seer met musquetten schooten ende wel 16 mannen in twerck quetsten, worden daertegen veel schooten met grof geschut gedaen ende so de nacht duer gebracht, in vaste intentie om op morgen te schieten ende naer 3 volean de plaetse nochmael te sommeren. Hoewel veelen dochte sulcx niet dan tot meerder verlies van tijt op andere plaetsen te sullen strecken. Desen dach worde Jan Aertss. de Roy commandeur vande treckpeerden met eenige ruyteren gesonden om den wech naer Oldenzeel ende Enschede te besien, ende waer men best mettet geschut soude konnen heen commen, omdat men staet maeckte terstont naer tveroveren van dese plaetse derwerts te gaen.

Den ix^{en} Octobris was het buych ende stormich weder. Ontrent 8 uyren begonst men te schieten, ende naer 3 volean dede Sijn Ex^{cic} de stadt nochmael sommeren, daerop sij versochten; dat men met schieten tot morgen ten ix^{en} uyren wilde ophouden, sonder dat se seyden wat se van meyninge waren dan te doen, waerom Sijn Ex^{cic} den trompetter wederom sondt, seggen, so se eenich appointement wilden maken, dat se des terstont mosten doen, hij en wilde huer niet een uyre tijts geven, maer sij antwoorden met cort beraet, indien men huer die tijt niet en wilde vergunnen, so mocht ment laten, sij en wisten anders niet te seggen. Geduyrende dit over ende wedergaen liet Sijn Ex^{cic} altoos schieten aendo Miesterpoorte ende op de brugge van tcasteel, om die af te schieten endo dede seer wercken om den wech te maken, ende begonst eenige stucken vande curckbrugge te doen aenbrengen, maer naer de laeste ontfangen antwoorde dede hij in furie ende batterie schieten met alle de stucken, mette 4 vande ij^e ende v^e batterie op de achterpoorte, met 6 vande iij^e batterie op den houck van twestrondeel, met 1 op de cortijne ende met 1 op de catte ende met 4 stucken vande j^e batterie op de Miesterpoorte ende 2 op de brugge van tcasteel; de 2 veltstucken vande jij^e batterie speelden hier ende daer. Met dit schieten begonst de bresche aen twest-rondeel ontrent 2 uyren naernoen heel apparent te worden, waerom Sijn Ex^{cic} alle tvoetvolck dede uytvoeren ende voor de stadt in slachordre stellen. De Schotten begonden eerst aen te vallen een halve mane voor de Miesterpoorte leggende, die den viant verliet, ende of wel sij geen ander last en hadden, dan daerin te logeren, nochtans omdat 2 soldaten van Dallachy duer de halve mane tot aende poorte liepen ende daer inclommen duer een gat, ende d'anderen om aen te commen wenckten, hebben alle de gravers huer wercken verlaten ende sijn naer de poorte gelopen, sonder dat de officiers huer conden ophouden, ende niettegenstaende de bresche aldaer niet redelijck om stormen was, daerover wel 50 mannen gequetst worden ende wel 10 ofte 12 dootgeschooten, ende onder dien oick Capiteyn Jan Balfour, Capiteyn Egger worde in de borst gequetst, Capiteyn Potter in den hals ende Capiteyn Vermeerten in den arm. Corts hiernaer liepen die van Brederode t 'ravelijn voor de Aelterpoorte in ende logeerden mede aldaer, daerover den Lieutenant van Bruges, Cardon, gequetst worde. Tusschen alle desen worde de bresche aen twestrondeel geheel redelijck ende bequaem om te stormen, daerom Sijn Ex^{cic} ordre totten storm begonst te stellen, ende om een seecker signael te doen, daerop men aen alle canten soude aenvallen. Die van binnen dit siende begonden verveert te worden ende deden eerst tweemaal den trommel slaen, staken daarnaer eerst aende catte ende twedemaal aende bresche een hoet op, deden ten laesten de vrouwen aende bresche loopen om tot gehoor ende genade te commen, maer siende dat tselve alles niet en hielp, liepen ten laesten gelijckelijck naer tcasteel toe, verlatende de stadt met sulcken confusie, dat eenige kinderen ende een meeght vande brugge in de grachte gedrongen worden ende verdronken. Daer was wel veel geschooten op de brugge van tcasteel, maer en was noch so niet ontramponneert, of sij conden seer wel daerover commen. Naderhant seyden sij tot excuse van dit vluchten, dat se alleen de vendelen op tcasteel hadden willen brengen om te beter bewaert te wesen ende dat daerop de soldaten den schrick hadden genomen ende vanden walle afgelopen waren. Eenigen vande soldaten van Sijn Ex^{cic} die beneden aenden voet vande bresche waren, ende eenige bootsgesellen

bemerckende dat de bresche scheen verlaten te wesen, liepen daerop ende deden teycken datter niemand en was, ende terstont liepen oick d'andere met groote menichte daerop ende op de catte. De Schotten dat siende liepen van huere sijde met 3 vendelen daerin, ende plante die op de catte ende de bresche. Eenigen van Brederode liepen doen mede aende Aelterpoorte inne ende plunderden de stadt alles so seer als sij konden, sonder dat noch eenich van tvolck totten storm gedestineert tot aende bresche gecommen waren, als alleen de 3 vendelen Schotten voors. Sijn Ex^{cic} dat siende ging ten lesten mede in de stadt om ordre tegen tcasteel te stellen, maer die van tcasteel sonden terstont eenigen uyt om hem om genade te bidden, die daerop haer tleven toeseide, maer dat hij voorders naer sijn discretie met huer wilde handelen, des mosten sij huer wapenen ofleggen ende een deel van sijn garde op thuis laten, twelcke sij also aennamen te doen, ende Sijn Ex^{cic} ontboot sijne halve garde ende liet se op thuis trecken. Middelertijt werde de gansche stadt duer geplundert, ende die vande garde en deden niet min op thuis.

Op den avont dede Sijn Ex^{cic} alle tvolck wederom naer tquartier trecken. In stadt was mer eenen vierbal van Jan Bovy gevallen, (de reste over de stadt heengeworpen wesende,) ende daer met den brant in een huys geschooten, die wel ten deele maer niet geheel geblust was. Of nu dselve des nachts wederom aenging, dan of eenige soldaten uyt moetwille den brant in andere huysen staken, ofte met keerssen duer tstroy ende anders in de huysen hadden gesocht ende also brant gemaect, begonst des nachts den brant in stadt te commen, die mette menichte van stroy in de huysen wesende so dapper aenging, dat de heele stadt, kerck ende alles tot op 20 so huysen als hutten naer verbrande, omdat, als den brant begonst, mits het nacht was, niemant vande burgers van tcasteel af dorst commen om die te blussen, ende de soldaten, die de stadt geplundert hadden, alles daer uyt liepen. Het stedeken was cleyn, maer dicht betimmert geweest ende met fraye huysen ende straten. Ende den brant geschiede gansch buyten meyninge ende met groot miscontentement van Sijn Ex^{cic}, hoewel dselve grootelijcx sal dienen om den schrick alomme in andere steden, die de extremitet souden willen verwachten, te vermeerderen. Den Capiteyn Damien Gardot en was niet mede op thuis gevlucht, maer hadde hem met een soldaet versteecken in een mine aende bresche, omdat de soldaten van binnen hem gedreycht hadden doot te slaen, indien hij op thuis quame, ter cause hij huer belet hadde te parlementeren, doen se de laeste reyse gesommeert werden, maer hij werde desen nacht mede gevonden ende gevangen bij den vendrech vande compagnie vanden Graef van Hohenloe.

Degeenen die gesonden waren om den wech van Oldenzeel ende Enschede te besichtigen, rencontreerden desen dach eenige soldaten van Enschede, die op hasart geweest waren, die se naer eenige moeyte ende verwachten kregen ende aentreffen op een groot velt, ende sloegen 10 van dien doot ende kregen 36 gevangenen, ende brachten se noch desen dach tot Vrede, maer daer verstaende dat Brevoort verovert ende geplundert was, lieten 9 van dien die gequetst waren gaen om tijdinge vande andere gevangenen te brengen, ende brachten de 27 des volgende daechs in tleger, die een groote verswackinge in tgarnisoen van Enschede (welck anders cleyn was) sullen maken.

Den x^{en} Octohris was het betrocken weder. In tleger was men doende om tgeschut vande stadt af te halen ende reede te stellen, om een deel weder naer Doesburch te seynden ende een deel mede te lande te nemen ende naer te voeren. Ondertusschen was gecommiteert den Heere vanden Tempel ende Advocaet Fiscael om alle de soldaten vande stadt huer rantsoen te doen maken, die daerop met elcx apart handelden ende meest al d'een duer d'ander deden beloven 20, 25 ofte 30 gulden te rantsoen, so dat vande gemeine officieren ende soldaten vanden jongen Heere van Anholt, daerover Brouckhuysen commandeerde, sterck noch 123 man sonder den Licutenant Brouckhuysen ende Vendrech Boetselaer, quam te betalen over de 2300 gulden, ende vande officiers ende soldaten van Gardot boven hem ende den Vendrech, starck noch 77 mannen over de 1600 £, maer mette voors. 2 hoochste officiers van elcx en worde noch niet gehandelt, omdat men die op meerder rantsoen wilde brengen. De dochter van Brouckhuysen mede op tcasteel gevonden nam den Heere vanden Tempel naer hem ende rantsonneerde die op 500 gulden, seggende dat Sijn Ex^{cic} die aen hem geschoncken hadde, hoewel Sijn Ex^{cic} naederhant des missaecte. Men bescreef oick alle de burgeren uyte stadt op tcasteel gevlucht ende men eyschte huer af te samen de somme van 6000 daelders, wel verstaende dat den Drost ende rentmeester daeronder niet en waren begrepen, maer sij deden daertegen verthoinen huer armoede, den brant vande stadt ende dat se thure alles hadden verlooren, presenteerden aen Sijn Ex^{cic} te geven 3 voederen wijns ende versochten daermede vrij, ende voorts met genaede bejegent te mogen worden, daeraff de gedeputeerden rapport aen Sijn Ex^{cic} deden, ende onderwijle worde voorts noch alles in stadt geplundert watter nae den brant mocht overgebleven wesen.

Den xj^{en} Octobris was schoen weder. Sijn Ex^{cic} sondt alle tgeschut op 12 stucken naer met sijn toebehoiren naer Doesburch, mitsgaders de curckbrugge, gaf last dat men de sloopbrugge van daer opbrecken ende naer sGravenweert brengen soude, ende alle de scheepen metten eersten doen vaeren naer Swol (daer men die best achte te sullen wesen, om de hardicheyt vanden wech, ende de commoditeyt van wagens, die men

bij noot uyt Mastenbrouck meynde te sullen kunnen krijgen) ende dat men 12 stucken batterie met huere toebehoiren over de Watten naer de Eemse soude brengen, om waert noot voor Lingen mede gebruyckt te mogen worden; laste oick dat men de crancken ende gequetsten soude wech voeren, ende sondt veel wagens naer Arnhem om broot te halen, aldaer gedaen backen tot onderhoud van tcrijsvolck op den tocht. Voorts beweecht sijnde met compassie over de arme burgers van Brevoort, oick omdat den Heere vanden Tempel seer voor huer intercedeerde om een particuliere beloften hem gedaen van eenen gouden keten van 200 cronen, scholt huer tgeeytschte rantsoen, inmiddels van de gedaen presentatie, quijte met verclaringe, dat hij huer alles, uytgeseyt den Drost ende rentmeester voors. soude nemen in sijn sauvegarde ende metten eersten van alle voordere destructie preserveren, ende sondt daertoe in stadt, om daer garnisoen te houden de compagnien van Gosuijn van Lauyck ende van Jan Thoniss. beyde uyt Grol ontbooden, daerof Lauyck bij provisie soude commanderen. Dede voorts aenbesteden tot coste vande Generaliteyt de afwerpinge vande approchen ende gabions rontsom de stadt gedaen ende geslelt, hoewel de gedeputeerden vanden raedt ende anderen meynden, dattet bij de boeren, sonder coste vande Gencraliteyt, wel soude kunnen gedaen worden.

Den xij^{en} Octobris was tamelijck weder. Sijn Ex^{cic} sondt vrouch in stadt sijne brieven van sauvegarde voor alle de burgers, met last dat niemant huer yet meer soude mogen misdoen. Ende mits dat de Capiteinen Brouchuysen ende Gardot spraken ende beloofden voor t'rantsoen bij den soldaten gemaect, liet men dselve desen dach met een stock uyttrecken ende beloven in 3 maenden over dese sijde vande Mase niet te dienen, doch op eenige cleyne bagagie en besocht men huer niet. Naer tvertreck der soldaten trocken die vande guarde van thuis, ende die van tgarnisoen deden tselve besetten. Men handelde oick wel yetwes mette capiteinen ende vendrechs voor haer particulier rantsoen, maer men en const met huer niet accorderen, gelijk mede niet met den Drost, waerom alle dselve bij den Provoost mosten gaen, tot dat sij rantsoen gemaect ende betaelt souden hebben. In stadt sondt Sijn Ex^{cic} eenige amunitie om in tijt van noot te dienen, ende dede daeruyt lichten 2 stucxkens geschut, die met schieten verdorven waren. Men begonst de approchen alomme af te werpen ende men bestede aen de reparatie vande bresche vande stadt oick ten laste vande Generaliteyt. Den Graef van Solms vertoogh naer Hollant om eens in den Hage bij sijn huysvrouw te gaen ende dan weder in tleger te commen. Den Capiteyn Egger in den aanloop der Schotten om dselve weder af te halen gequetst, starf van dage vande quetsure, ende den Lieutenant vanden Colonnell Morray, André Bercla genaemt, creegh de compagnie.

Don Emanuel genaemt Prince van Portugal, sijnde met sijn broeder over eenige maenden in den Hage gecommen, hadde tsedert dien tijt seer stricte conversatie beginnen te houden met Jonckvrouw Emilia van Orangien, volle suster van Sijn Ex^{cic}, tegens welke conversatie in den beginne bij Sijn Ex^{cic}, ende die van sijnen Rade niet veel en was gedaen, omdat men vertroude dat de Jonckvrouw so onvoordacht niet wesen en soude als hebbende hare jaren, dat se haer metten selven Don Emanuel voorder soude innelaten, als haer eere, welstant ende den raet van hare vrunden soude goet vinden, maer omdat daernaer dselve Jonckvrouw hadde beginnen te laten verluynen, dat haer de partije tot een huwelijck niet qualijck en soude aenstaen, hadde Sijn Ex^{cic} ende sijnen raedt haer dickwils verthoent dat desen Don Emanuel een verdreven heer was, die niet eenen stuver aen goet en hadde, dat hij papist was, die daerom hier niet en soude kunnen geernpoyeert worden, ofte tot advancement comen, ende dat men achte dat hij geen getroude soen, maer alleen bastard was, diens actie daerom totten rijck Portugal seer weynich soude waerdich wesen, dat se daerom wilde dencken op de digniteyt van thuis, daeruyt sij gecommen was, ende sulcke imagnatien uyt haeren sinne slaen ende haer vande voors. conversatie so veel rnogelijck afhouden, twelcke sij ten besten dissimulerende nochtans de conversatie hadde laten onderhouden, daeruyt gevolcht was, dat al voor tvertreck van Sijn Ex^{cic}, naer den leger aensouck was gedaen tot dit huwelijck, ende dat Sijn Ex^{cic} daerop geantwoorde hadde, dat hij op sulcken sake geen deliberatie konde nemen, alleer Don Emanuel sijn moeder soude hebben genoemt ende bewesen dat sijn vader dselve hadde getrouet alleer hij daervan was gebooren.

De Jonckvrouw mogelijck gestijft sijnde bij eenigen die niet noode eenigen twyst in thuis van Nassau soude sien ende ontsteeken bij de aenritsinghe van Jan Baptista Rossa ende Jonckvrouw de Jonge haer staetdochter ende anderen, die huer partije hier onder dapper speelden, ende oick vande natuyre wegen tot huwelijcken geinclineert, mogelijck oick gedepiteert dat haere jonger susters alles huwelijcken, ende dat voor haer geen sonderlinge partije en worde gernaect, heeft in absentie van haren broeder dese sake meer begonnen bij de hant te nemen ende laten aensien als of sij daermede duer wilde, daertoe sij duer den voors. Jan Baptiste wech treckende, in tleger voor Grol aen haren broeder hadde doen aenhouden ende den Raetsheer Brunincks aldaer in tleger treckende aen Sijn Ex^{cic} in last hadde daervan te adviseren, maer siende dat van alle dien niet en quam ende willende mette sake so tscheen duer, heeft geresolveert selfs naer haer broeder te trecken ende hem rondelijck aen te seggen, dat haer meyninge was mette sake voorts te gaen,

onaengesien dat daeruyt te bevresen stont dat haer broeder haer soude mogen nemen ende in bewaerder hant op Dillenburch ofte elders seynden om haer so van tselve af te houden, twelcke in haer nochtans veel naerdenckens gemaect hadde, dat sij, willende desen Don Emanuel gratificeren, haer coffer met alle haere jeeelen aen hem dede leveren, seggende so se terugge bleef ende versonden worde, dat hij dan tcoffer soude behouden om daarvan te leven, ende so se wederquam, dat se dan tselve oick wederom soude doen halen, ende heeft haer daermede op de reyse gegeven om naer tleger te gaen. Ende niettegenstaende Sijn Ex^{cic} haer een poste entegen sondt ende liet weten dat se soude willen wederom keeren, overmits hij mettet leger moste voorts trecken, is sij evenwel desen avont in tleger gecommen om hem ende Graef Willem tot dit huwelijck le persuaderen ende rondelijck haere meyninge daerof te verclaren. Met haer quam oick een brief van Don Emanuel in tlange om ende van deselve sake scrijvende ende versouckende daertoe geneychtheyt, in dewelcke hij onder anderen verhaelde gebooren te wesen van vader ende moeder aen alle de werelt bekend ende wettelijck getrouwt sonder sijn moeder anders te noemen. Sijn Ex^{cic} was in t'midden van alle sijn victorien niet weynich met dese saecke becommert ende daerinne gequelt, ende hadde daerop tegen haer den xiiij^{en} Octobris in presentie van Graef Willem veel propoosten, meest streckende om haer daerof te dissuaderen ende te bethoien dat hem tselve niet geraden en dochte nocte aengenaem soude wesen, dat se also haer soude wechworpen ende aen een uytheems arm heer tegen aller vrienden raet ende de digniteyt van haer huys soude huwelijcken, maer siende dat sij daertegen even hart bleef persisterende ende haer veel beclaechde dat haer jonger susters so goede huwelijcken deden, ende dat sij altoos ongehuwelijckt bleef ende dat bijnaest niemant voor haer eenige partije sochte; dat desen Don Emanuel een Prince was niet minder van qualiteyt als de anderen waren gehuwelijckt, dat se gewogen was in sijn armoede met hem te lijden, ende daarom niet meer en begeerde als met hem te mogen trouwen, seyde hij haer ten laesten aen, dat sijn meyninge niet en was dese sake selfs in naerder deliberatie te leggen, alleer Don Emanuel sijn moeder soude genoemt ende bewesen hebben getrouwt kint te sijn, ende dat se sonderlings dese hele sake wilde laten staen in sulcken stant als die tegenwoordich is, sonder daerinne yet meer te doen, tot dat hij selfs wederom in den Hage soude commen, ende liet haer daermede wederom naer den Hage trecken den xiiij^{en} Octobris sonder haer te willen ophouden om niet te incuereren eenigen opspraeck van hardicheyt ofte tyrannie tegen sijn eygen suster ende op hoope dat se haer noch soude bedencken ende altoos sijn comtste ten minsten wachten.

Den xiiij^{en} Octobris was buych weder ende worde alle ordre beraemt om op morgen metten leger te vertrecken. De aanwezende Raden van State hadde wel doen aanbesteden de reparatien vande breschen, maer en wilde tottet repareren der poorten ende bruggen niet verstaen, achtende dat tselve den burgeren toequam te doen, ende omdat eenigen daerop te kennen gaven de onvermogenheit der burgeren, werden se onderlinge so oneens, dat den Heer van Oijen met miscontentement naer Arnhem vertoogh, ende dat oick Sijn Ex^{cic} niet wel te vreden en was, dat men in deselve reparatie so veel swaricheyt maeckte, benefens dat hij over de gedeputeerden seer claechde, dat se noch absent noch present eenige vaste ende noodige resolutie wisten te nemen, maer huer altoos in 't onsecker hielden, daertoe de anderen mogelijk beweecht waren, omdatter so weynich penningen in tleger quamen, dat men se wel tot noodiger costen als tot gelijcke reparatien hadden te employeren. Desen dach heeft den rentmeester van Brevoort, mits hij arm geestimeert worde, sijn rantsoen gemaect op 100 gulden. Des naechts regende het seer .

TLEGER NAER ENSCHEDE.

Den xiiij^{en} Octobris continueerde den regen den heelen dagh. De regementen vande Schotten, Solms ende Duvendoorde, ende de Vriesen vertoogen alles naer Suytlo, ende men meynde aldaer mede te doen commen alle tgeschut ende carroije, maer omdat 2 heele canons omgeworpen wesende ende met veel moeyten weder opgerecht, een seer groot retardement gaven ende den wegh oick anders seer quaet ende boos was, most tgeschut mette carroije, mitsgaders d'Engelsen ende die van Brederode, die d'arrieregade hadden, des avonts bij doncker met seer groote confusie ende desordre elcx hier ende daer op een camp ofte aen een hegge quartier nemen, ende den heelen nacht daer blijven meest sonder volck ende wacht, omdat Sijn Ex^{cic} met tvoors. volck al vouch tot Suytlo was gecommen, ende oversulcx een groote uyre gaens voor was ende de achterste heel verre vande carroije mede mosten logeren, daerof oick veelen sonder eeten ofte drincken ende sonder soetelaers den heelen nacht in den regen onder den blauwen hemel mosten blijven. Vande ruyteren waren akleen mede gegaen die van Sijn Ex^{cic} ende sijn broeder, die tot Aelte gelegen hadden, maer de reste was alles tot Winterswijck gebleven, in intentie op morgen mede te vetrecken.

Den xv^{en} Octobris regende het uytermaten seer, ende mits den wech seer quaet was, liep het heel op den naerhoen eer tgeschut tot Suytlo conde commen, ende op den avond eer alle de carroije ende arrieregade

conde in tquartier wesen, waarom Sijn Ex^{cic} desen geheelen dach lot Suytlo moste blijven, ende last geven aende ruyterie om oick nochl tot Winterswijck te blijven, uytgeseyt dat hy voorheen naer Enschede sondt het regement ruyteren van Onsten om desen nacht tot Epen le logeren ende also de wech veyligen. Twas een verdriet te sien tvoetvolck marcheren over so quade waterige wegen den heelen dach in den regen, die daerom veel sullen moeten cranck worden.

Den xvj^{en} Octobris was schoen weder. Sijn Ex^{cic} siende dat om het retardement van tgeschut te vooren alle de bagagie van tvolck tot groot discommodement van dien terugge hadde moeten blijven, vont goet daerop ander ordre te stellen ende sondt daerom alle dselve alleen met te vaen ruyteren van Risoir voor, ende dede daernaer marcheren alle de regementen voetknechten ende naerdien eerst tgeschut ende amunitie mette ruyteren van Graef Hendrick ende toogen also voorbij Stadtlo, ende quamen logeren met meest alle de regementen knechten tot Wessum, ende tgeschut bleef in een boerschap wat van daer niet wijt van Ahaus. De resterende ruyteren vertogen desen dach alles van Winterswijck ende logeerden des nachts tot Eepen ontrent Gruneau ende tot voor Enschede.

Den xvij^{en} Octobris was schoen weder. Alle de ruyteren voorts treckende quamen meest tusschen Oldenzeel ende Enschede. Sijn Ex^{cic} sondt wederom alle de bagagie voor uyt met sijne ruyteren ende quam selfs met alle voetvolck logeren tot Epen ende rontsom Grunau, ende mits tgeschut beneden Epen door de Dinckel moste passeren, bleef tselve mette ruyteren van Graef Hendrick in een boerschap ter zijden af.

Den xvij^{en} Octobris was schoen weder. Sijn Ex^{cic} vertoogh vrouch met sijne ruyteren, daernaer volchden de regementen van vander Noot, de Schotten ende Solms makende de avantgarde, de Vriesen maeckten de bataille, de Engelsens, Duvenvoorde ende Brederode de arrieregarde, daernaer volchden de bagagiewagens ende naer dien tgeschut ende amunitiewagens, ende in dier ordre toogh hij dicht voorbij Grunau ende quam ontrent den middach voor Enschede, alwaer hij alle tvolck in slachordre dede stellen, ende terstont daernaer sondt hij sijn trompetter aen stadt om dselve te sommeren, de exempelen van Brevoort ende Grol te verthoinen ende te dreygen, dat hij se alles den cop soude doen breecken, indien hij mettet geschut een schoote moste doen, ende so se tgeschut wilden sien, mochten sij yemant daertoe uytseynden. Die van binnen naer eenige deliberatie hierop gehouden sonden uyt aen Sijn Ex^{cic} den Lieutenant van Grootvelt ende den Sergiant van Vasques, beyde daer in garnisoen leggende, die versochten tgeschut te mogen sien, ende daernaer waren tevreden aen te nemen alsulcke eerlijcke conditien als Sijn Ex^{cic} haer soude willen vergunnen. Dese gehooit sijnde worden terstont te peert gestelt ende metten Generael Verdoes tgeschut entegen gesonden, overmits tselve noch niet aengecommen en was, ende tselve gesien ende de stucken getelt hebbende, quamen wederom, dien Sijn Ex^{cic} doen in geschrifte mede gaf, dat se terstont souden mogen uyttrecken met vendelen, wapenen ende bagagie, dat se souden moeten trecken over de Mase ende beloven in 3 maenden op dese sijde niet te dienen, des mochten de geestelijcke ende alle andere personen, die souden willen met huer uyttrecken. Hiermede in stadt gegaen wesende quamen corts daernaer weder uyt seggen, dat se mette conditien te vreden waren uyt te trecken, maer versochten alleen dat men se daertoe tijt wilde verleenen tot op morgen ende desen nacht alle tvolck vanden leger vande stadt afhouden, twelcke huer geconsenteert worde, omdat den avont heel begonst te vallen, des souden se heel vrouch moeten uyttrecken ende huer met wagens van stadt thueren costen mogen accommoderen, mits latende verseeckertheyt voor de restitutie van dien. Den voors. Lieutenant ende Sergiant gevraecht wesende of se vanden Graef Frederick geen last en hadden om binnen Oldenzeel ofte Lingen te trecken, seyden neen, daeruyt men vermoede dat Graef Frederick alleen trachten soude sijn regement mette beste eere ende ongedevaliseert over Rijn te mogen krijgen. Sijn Ex^{cic} geen tijt willende versuymen sondt noch desen avont besichtigen den wech naer Oldenseel, om op morgen vrouch derwerths te mogen trecken.

Den xix^{en} Octobris was schoen weder. Sijn Ex^{cic} sondt binnen Enschede de compagnie van Jaques Meurs ende dede den viant bij den Heere vanden Tempel afnemen den eedt van in 3 maenden over dese sijde vande Maese niet te dienen, die daernaer uyttoogh met 2 vendelen van Grootvelt ende Vasques sterck te samen ontrent 108 mannen. De stadt lach in eirde wallen, maer so heel smalle dat se tegen geen geschut en soude hebben kunnen staen, de buytengrachte was anders tamelijck ende binnen noch een grachte, die alleen de huysen afsneedt, daer was mer een cleyn metale stucxken in ende een groote tonne cruyt, in vougen dat de plaetse niet dan met seer groot gevaer noch eenige dagen soude hebben kunnen gehouden werden, hoewel thaestich overgaen van dien op dese laten tijt des jaers heel wel quam ende God Almachtich daerom te meer daerover behoirt gedanckt te wesen.

VAN T'BELEG VAN OLDENZEEL ENDE OETMAERSSSEN.

Terwijle men den viant binnen Enschede den eedt afnam ende dede uyttrecken, vertoogh Sijn Ex^{cic} mettet heele leger naer Oldenseel, makende vander Noot ende de Vriesen de avantgarde, Engelsens, Duvenvoorde

ende Brederode de bataille ende den Graef van Solms ende de Schotten de arrieregarde; daernaer volchde alle de bagagie ende naer dien tgeschut ende amunitien, ende in dier vougen quam Sijn Ex^{cie} noch voor den middach voor Oldenseel, ende toogh mettet heele leger ten noortoosten vande stadt, van waer hij terstont wech sondt de regementen van Solms ende van Duvenvoorde om naer Oetmaerssen te gaen ende die plaetse mede aen te tasten onder tgebiet des Drosten van Zallant, die de plaetse al te vooren berent ende met ruyteren beset hadde ende in geschrifte mede gegeven was t'appointement dat die van Enschede hadden genooten om tselve dien van Oetmaerssen mede te vergunnen so se de plaetse wilden overleveren. De soldaten, die uyt Grol naer Oldenseel waren vertogen, versochten aen Sijn Ex^{cie} geley, om daeruyt weder te mogen vertrecken, des huer geconsenteert worde, ende togen daerop uyt, twelcke men meynde dat een groote schrick in stadt soude rnaken. Daernaer logeerde Sijn Ex^{cie} sijn leger alles bijeen achter een berchsken in t'vlacke velt, te weeten in twesten de Schotten van haer oistwerts de Engelsen, bet op Brederode ende ten westen de Vriesen. Hiernaer sondt hij sijn trompetter aen stadt dselve sommeren ende verthoinen d'exempelen van Brefoort ende Grol, dat se daerop wilden letten ende huer de stadt ende alles watter in is in geen gevaer laten vallen, gernerckt doch geen ontset voorhanden is. So den trompet aen stadt quam, liepen de soldaten, burgers, vrouwen ende kinderen alles op den wal ende hoirden hem tgunt voors. is vermanen, twelcke een teycken van meerder desordre als couragie was, ende naer eenige deliberatie hierop gehouden, verclaerden dat se ter eeren de stadt also niet en conden overgeven, dat Sijn Ex^{cie} niet lief wesen en soude dat eenige sijne soldaten sulcken plaetse also souden overleveren, ende dat hij thuer oick niet ten besten en soude konnen duyden, dat men daerom wat meer om de plaetse soude moeten doen, indien men die begeerde te hebben, wensten Sijn Ex^{cie} goeden avont, ende baden dat hij dese hare antwoorde ten besten wilde nemen. Daernaer begonden sij seer met musquetten ende geschut te schieten, als of se alleen gesocht hadden haer cruyt tijdelijck te spillen, schooten oick eenige malen in tquartier ende quetsten eenige Engelsen, daerom Sijn Ex^{cie} eenige musquetters aen stadt sondt om haer van naerderbij wat te onderhouden ende middelertijt de plaetse te mogen doen besichtigen, ende of wel dese musquetters op den avont wederom wech gingen, schooten die van binnen evenwel den heelen nacht duer so veel sij mochten. Tgeschut ende amunitie quam op den avont bewesten de stadt om, niet wijt van tquartier, maer omdat een heele canon omstorte en quamen niet dan 6 stucken tot in tquartier.

Den xx^{en} Octobris was schoen vriesende weder. Sijn Ex^{cie} sondt vrouch naer Oetmaerssen 4 halve canons met haren toebehoiren, om daarmede de stadt te mogen beschieten, hielt voorts sijn leger stille om te mogen hutten, maer die van Oldenseel schooten seer so naer tleger als anders. Tgeschut gecommen wesende voor Oetmaerssen dede den Drost de plaetse sommeren, daerop Otto vanden Sande daerinne leggende ter antwoord gaf, dat hem van wegen den Coning ende Graef Frederick belast was de plaetse te houden ende niet over te leveren; dat hij oick niet soude konnen verantwoorden dselve also over te geven, maer dat men meerder daerom soude moeten doen, ende daernaer dede seer veel schieten, waerom den Drost des nachts de voors. 4 stucken daervooren dede planten ende seer veel in de contrescharpe graven om twater te mogen aflaten, daertoe hij bijnaest noch dien nacht quam. Voor Oldenseel begonsten de Vriesen op den avont te approcheren in t'oisten ontrent de molen ende maeckten daer de j^c batterie ende planten in deselve noch desen nacht 1 heele ende 1 halve canon. De Engelsen, Schotten ende Brederode approcheerden mede ten noortwesten, daer de Schotten de ij^c batterie maeckten ende mede 2 stucken inneplanten. Die van binnen dit vernemende schooten den heelen nacht uytermaten seer, dooden eenigen ende quetsten veelen.

Den xxj^{en} Octobris was heel schoen vriesende weder. Men dede hier ende daer op Oldenseel altemet mettet geschut schieten om de approchen te favoriseren, daer tegen die van binnen seer veel wederom schooten. Van gelijcken werden op Oetmaerssen 3 voleen gedaen ende daernaer de plaetse noch gesommeert, die terstont gehoir begonden te geven ende eyntelijck aennamen t'appointement, twelcke Sijn Ex^{cie} den Drost in geschrifte mede gegeven hadde, te weten dat se souden mogen uyttrecken met vendelen, wapenen ende bagagie ende beloven in 3 maenden over dese sijde vande Mase niet te dienen, twelcken volgende sij corts daernaer de voors. beloften deden ende uyttogen ende accommodeerden huer met eenige wagens vande stadt, daerinne gevonden worden 2 metale falconnetten ende 2 ijsere stucskens met 800 £ cruyts, 2000 £ lonten, 4 tonnen meels, 115 scherpen ende eenige andere provisien. In stadt worde geleyt de compagnie van hopman Vermeerten, ende den Drost dede tgeschut terstont weder naer tleger brengen mettet regiment van Solms, ende den viant die noch sterck was 120 mannen met sijn trompet geleyden naer Losseren ende den Rijn toe. Tgeschut ende regiment van Solms quamen noch desen avont wederom in tleger, maer Duvenvoorde bleef noch voor Oetmaerssen stille om op morgen vrouch te volgen. Op den middach quamen in tleger de cancelaer ende den Heere van Hengel, Gesanten vanden Graef van Benthem, vereeren Sijn Ex^{cie} met een stuck wijns, 2 ossen, eenige schaepen ende 3 wagens met havere, ende versochten daerbij dat men

huer lant so veel mogelijk wilde verschonen. Mette selve gesanten quamen veel hofjonckeren vanden Graef om tleger te sien. Terwijle Sijn Ex^{cic} aen tafel sadt quamen in tleger de Princesse Wed^c van Orangie, Graef Hendrick, broeder van Sijn Ex^{cic}, ende Jonckvrou Brabantine sijn suster, die, naer Vranckrijk soude gaen om te huwelijcken metten Heere van La Trimouille voors. ende derwärts geleyt worden bij de voors. Princesse ende Graef Hendrick, indien Sijn Ex^{cic} ende de Staten des wilden consenteren ende quamen alle te samen om oirlof ende adieu aen Sijn Ex^{cic} te nemen. Met haer kwamen die vanden raet vanden huysse van Sijn Ex^{cic}, als Brunincx, Hessels ende Chinscot om tlaeste afscheyt ende de brieven van agreatie van tvoors. huwelijck met Sijn Ex^{cic} te besoingeren. Noch quamen in tleger Witten ende Rengers te Helm, gedeputeerden der heeren Staten Generael om met Sijn Ex^{cic} ende de gedeputeerden vanden Rade van State te helpen delibereren op tvoorder beleyt vanden leger, ende te bevoorderen dat tot vervallinge vande costen van dien bij die van Munster (die geen cleyn prouffijt bij dese victorien soudon doen) mede een goede somme mocht gefurneert worden in conformiteyt van t'geene Sijn Ex^{cic} dselve al van voor Brevoort duer last der heeren Staten Generael hadde aengescreven. Sijn Ex^{cic} verstaende de comtste vande voors. Princesse ende anderen, stont van tafel op ende ging haer tot aenden wagen toe entegen, ende dede daernaer van nieus de spijse wederom aen tafel rechten. De Princesse toogh tegen den avont naer thuy van een edelman Twickel genaemt, leggende op den wech van Dennebam ende ging daer logeren. Des nachts dede men eenige gabions planten in westen vande stadt om daer een iij^c batterie te maken tot 6 stucken. Men dede mede gabions planten voor de Bisschoppoorte om aldaer de iij^c batterie te maken, wesende de meyninge een bresche te schieten op deselve poorte ende mette iij^c batterie bresche te maken op twee flancskens ofte cleyne bolwercken ten westen op de uytterwalle leggende, maer omdat d'aennemers van alsulcke wercken dickwils veel willen winnen ende daerom de werckers weynich geven, die dan geen groot gevaer willen staen, blijven sulcke periculeuse wercken dickwils onvolmaeckt als in desen geschiede, want omdat vande stadt seer geschooten werde, liepen de werckers wech ende de korven bleven ongevult, hoewel naderhant de ingenieurs dese aennemers noch so favoriseerden, dat se huer noch meer toeleyden als sij bedongen hadden, niettegenstaende sij veel min korven hadden gevult. Men hadde voorts gemeynt twater ten westen vande stadt aen t'overloop af te laten, maer omdat de Schotten in plaetse van met huere loopgrave derwärts ende naer de stadt toe te loopen, vande sladt afliepen, en const men tselve niet bequamelijck doen. Nietemin namen eenige maetroesen aen sulcx te doen ende groeven een gat in de contrescharpe, in meyninge des anderen daechs daerinne te blijven ende de duersteeckinge met gemak te doen. Desen dach worde t'rantsoen vanden lieutenant Brouchuysen gemaect op 500 france croonen, vanden vendrech Boetseler op 200 france croonen ende vanden Drost op 300 france croonen, vanden vendrech Blanckfoort op..... Den capiteyn Gardot en werde sijn rantsoen niet gemaect, omdat hij een particulier gevangen was vanden vendrech vanden Graef van Hohenloe,

ende dat Sijn Ex^{cic} hem wilde ophouden, tot dat Claes van Geffen, lieutenant vanden Heere vander Merwe, ende Gillis de Muller onder Herauguier dienende, in Brabant gevangen, mede gelost ofte op rantsoen gestelt soudon wesen.

Den xxij^{en} Octobris was schoen vriesende weder. Men schoot altemet op de stadt ende men prepareerde vast de loopgraven, om ware het mogelijk op morgen te mogen schieten, maer die vande stadt gewaer wordende uyt eenich cloppen, dat men doende was om twater of te steecken, hebben twee gewapende mannen uyte Dornigerpoorte gesonden, die de bootsgesellen in tgat overvielen ende den eenen so quetsten, dat hij voor doot bleef leggen (hoewel hij naderhant mede noch wech quam) d'andere twee worden mede gequetst, maer ontlieden het metten vierden. Ende of wel dese 2 mannen uyte stadt commende een grooten wech te voeten toe bloot mosten gaen alleer aen tgat ofte weder in stadt te commen, hebben nochtans de Schotten duer onverstant ofte anders niet getracht dselve met schieten af te weeren ofte den wech af te snijden, des sij nochtans alle beyde seer wel hadden konnen doen. Tregement van Duvenvoorde mede wedergekeert wesende, ging met dat van Solms logeren bewesten de stadt tegenover de Dornigerpoorte. In tleger quamen gedeputeerden van Overijssel om bij Sijn Ex^{cic} tvervolch van de victorien te doen naer trachten ende dit quartier nu vrij te maken. Op den naerhoen tooch Sijn Ex^{cic} naer Twickelshuys bij de Princesse om met sijnen raet met haer te besoingeren op de brieven van approbatie ende ratificatie van thuwelijck van Jonckvrou Brabantine, ende terwijle hij daer noch was ende den Heere van Oyen in de loopgraven gegaen wesende, eenige schooten op de stadt dede doen, sonden die van binnen buyten hoope ende opinie van tgansche leger op den avont een tambourijn uyt, dwelcke versochte stilstant van vier ende anders te schieten tot op morgen, seggende dat die van binnen dan soudon parlementeren, omdat de burgers huer seer daertoe baden, ende dat huer dien dach toliet onstet gestelt was. Men sondt terstont aen Sijn Ex^{cic} hem daerof adverterende, die daerop liet weten, dat hij niet een uyre begeerde stille te staen ofte op te houden, maer indien sij wilden appointment maken, mochten terstont gedeputeerden uytseynden, hij

soude huer gijselaers in stadt seynden ende gaf daertoe last aen Gijselaer ende Hoorntgens om in sulcken gevalle in stadt te gaen. Die vande stadt, of verveert, ofte verbaest wesende, sonden noch in den nacht aen Sijn Ex^{cie} den capiteyn Burchgraef metten vendrech van Egmont ende 2 burgermeesters vande stadt, dien Sijn Ex^{cie} voor appointement presenteerde uyt te mogen trecken met vendelen, wapenen ende bagagie, mits dat se in 3 maenden over dese sijde vande Mase niet en souden mogen dienen, ende dat se morgen middach souden moeten uyttrecken, ende beloofde den burgers dat se getracteert souden worden als andere steden onder de Generaliteyt staende, welck appointement noch desen nacht also aengenomen worde, maer yetwes geinsisteert om met wagens tot huer vertreck geacommodeert te worden, daertoe Sijn Ex^{cie} niet en wilde verstaen, maer dat se huer theuren coste met wagens vande stadt mochten doen accommoderen, ende so se seyden datter in stadt geen en waren, vergunde hij huer 2 maenden om de bagagie in stadt te mogen doen bewaren ende middelerwijle wech halen, daermede den capiteyn ende vendrech naer de stadt keerden ende de burgermeesters bleven bij Sijn Ex^{cie}. Tot dit uytseynden waren sij beweeght, so bij de burgers, die tverderf van huere stadt bevreesden, als omdat se so swack van volck binnen waren, dat se de stadt, die anders swack was, niet wel en sagen te beschermen, ende dat se oick onseker waren of men se noch weder sommeren soude ofte niet, ende daerom beter geacht hadden tseecker voor een waen te nemen. Onder dit parlementeren worden vrouch in de voornacht alle de gabions vande batterien gevult ende ten westen 6 stucken gepland ende voor de Bisschoppoorte 5, wesende 1 stuck gelaten in de j^e batterie. Men soude oick twater duergesteecken ende afgelaten hebben, maer omdat t'appointement gemaect worde bleef tselve terugge. Dit appointement dede Sijn Ex^{cie} in 5 dagen de gansche Twente winnen ende tegen den winter den tijt wonderlijck corten om Lingen noch mede aen te mogen tasten, thoinende de vrucht van tverbranden ende verwoesten van Brevoort daer vooren alle de steden schijnen te schricken. Hier beneffens so merckte men hier uyt claerlijck dat Graef Frederick aen sijn capiteinen geen ander last en most gegeven hebben, dan om huer compagnien ongedevaliseert over Rijn te doen brengen, om hem also sijn regement te conserveren, terwijle sijn stadthouderamt in d'asse liep. Den xxij^{en} Octobris was noch schoen vriesent weder. Men sondt vrouch naer de stadt de compalgnien vande garde van Sijn Ex^{cie} ende van Graef Willem, die ontrent 9 uyren in stadt gelaten werden, daernaer werde den viant de beloften afgenomen van in 3 maenden over dese sijde vande Mase niet te dienen, ende trocken eyntelijck ontrent den middach uyt de compagnien vanden Heere van Billy, overste, Boymer gouverneur, Egmont drost, Harman van Ens burchgraef ende Eilckema met 6 vendelen sterck ontrent 400 mannen met seer veel vrouwen ende kinderen. In stadt werden gevonden 2 halve slangen ende een falckonet van metael met eenige ijsere stucskens, seer veel haacken ende wel 7000 £ cruyts; eetwaren waren bij den burgers genoeg. Het stedeken lach ront, hebbende binnen een muyre sonder wal, daer buyten een grachte ende dan een buytenwal, die nergens so dyck aende cortijnen en is, dat se geschut soude kunnen tegenstaen, dan heeft hier ende daer eenige cleyne verheven bolwerckkens, die so onverstandelijck gemaect sijn, dat de schouderen binnen de cortijnen commen ende voor traversen dienen. Beoosten de stadt vande Steenpoorte totte Bischoppoorte heeft se noch een walle ofte faucebreije buyten de buytenwalle voorn^t t'elcken al met cleyne grachten beslooten, die men alles so aende Bischoppoorte als ten westen bij t'overloop aflaten conde. Hier ende daer was in de wallen veel gegraven, meest dienende om bequamelijck retraicte naer de stadt te nemen, maer nergens om tegen geschut te mogen staen Naemoen ging Sijn Ex^{cie}, Graef Willem ende de Princesse mette Jonckvrouwen in stadt logeren, daer op den avont innequam de compagnie voetknechten vanden Drost van Zallant uyt Swartesluys gelicht, om aldaer in garnisoen te leggen. Sijn Ex^{cie} sondt noch desen dach uyt, om den wech naer Noorthoorn te maken ende de brugge over de Dinkel te repareren om daernaer tleger daerover te brengen.

VAN T'BELEG VAN LINGEN.

Den xxiii^{en} Octobris wast noch schoen vriesend weder. Sijn Ex^{cie} sondt den Drost van Zallant met 10 vanen ruyteren ende 6 vendelen Vriesen voor heen naer Lingen, om alomme de wegen te besichtigen ende doen maken ende sondt met hem Capitein Eeuwout den Bout met brieven aende amptluyden ontrent Lingen, om te furneren schepen, balcken ende plancken, noodich tottet maken van een sloopbrugge over de Eemse beneden Lingen, daertoe oick meest alle de timmerluyden vanden leger mede gingen, nemende den wech over Noorthoorn. Van gelijcken werden een deel wagens naer Almelo gesonden, om daer eenige vivres ende andere nootdrufften te halen ende daermede den leger te volgen, anders bleef tleger stille ende Sijn Ex^{cie} in de stadt, daer bij hem quamen dry jonge soenkens vaden Grave van Benthem metten Cancelaer ende den Heere van Hengel voors. met

Groen van Prinsterer, G., Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau, (Leiden 1835-1915), 2e serie 1584-1688 (5 delen)

LETTRE CLIX. Pag. 384 t/m 388

Le Comte Maurice au Comte Jean de Nassau. Prise de Rheinberg.

Unser freundlich dienst undt wasz wir sunst mehr liebs undt guts vermögen jederzeit zuvor, wolgeborner freundlicher het Vatter und Vetter. Wir haben E.L. bei dieser gelegenheit freundlich nicht wollen verhalten inmassen wir den achsten dieses mit einem zimblischen anzahl reuter undt knecht, geschütz undt anderer kriegsrüstung, vor diese stadt Rheinbergk khommen undt dieselbe belegert haben, undt ob wir wohl die gelegenehit undt situation derselbigen dermassen gestelt gefunden das ermelte belegerung ohn grosse mühe undt arbeidt nicht hadt geschehen mögen, so haben wir dieselbige dennoch mit solchen vleisz gefördert das wir mit unsern lauffgraben bisz ahn die wallen undt bolwerck ermelter stadt seindt gekommen, undt dieselbe den 19ten dieses anfangen zu beschiessen undt nach dreyen voléen auffgefordert haben; darauff die haubt- und bevelchsleuthe uns zur antwordt geben das sie drey dage ziet begerten umb sich zu besinnen, seindt also darauff mit dem geschütz forthgefahren, undt nach dem mittag ein ravelin oder bolwerck ermelter stadt eingenommen, darauff unser volck in schlachtordnung stellen undt sich zum storm fertig halten lassen, zuvor aber unserer trometer noch einmal hingeschickt und sie auffordern lassen, dazu sie sich ahn stundt willig erkläret, undt etliche der irigen zu unsz abgefertiget, undt sich endtlichen dermassen mit uns verglichen das sie den 20ten dieses mit ihrer wehr undt rosز auszgezogen undt unsz die stadt eingeräumt haben, dadurch wir verhoffen es werde nicht allein der Rheinstrom befreyet, sondern dem heiligen Reich ein angenehmer dienst sein geschehen. Wasz wir sunst weiter der gemeinen christlichen sachen zu guten sollen mögen verrichten, darahn wollen wir kheinen fleis sparen, undt E. L. hiemitt dem Almechtigen zu erhaltung langwiriger gesundtheit undt allen glücklichen zustande befehlen.

Datum zu Rheinbergk, den 21ten Augusti 1597.

E. L. gehorsamer,
MAURICE DE NASSAU.

Dem wolgeb. Hern Johan Graven zu Nassauw unserm freundlichen lieben Hern Vettern und und Vattern.

LETTRE CLX.

Le Comte Guillaume Louis au Comte Jean de Nassau. Nouvelles.

Wolgeborner freundlicher lieber Herr Vatter. Weil Gott der Almechtig sein gnad verlihen hat das mit der eroberung von Moers der Rheinstrom für dismhal bevreiet ist, wie E. L. allen bericht von meinem bruder Johan vernehmen werden, und wir erstes tages mit dem lager über Rhein zu befridigung der quartiren aldar in der Graffschaft Zütphen, als der Twente und herligkeit Lingen, begeben werden, welche wir durch Gottes hülff und gnad bey diesser jegenwärtiger occasie verhoffentlich in kurzem sullen können reducirn, zum wenigsten aber onser best thun werden und Gott die rest bevahlen, und ich dafür halte das, so mein bruder Georg diese gelegenheit versäumen würde umb dermhal eins auch was zu sehen, das sie alsulch in der nahe und kürztlich nicht wirdt geniessen können, welchs gleichwhol s. L. zum grosseu nutzen und rhum wirdt gereichen können, desto mher dieweil i. L. ausz aller gefhar bleiben kan, und sich whol gezimet das s. L. s. Ex. einmhal besuchte und bey derselbigen sich presentierte, bey welcher s. L. sehr ahngenehm als auch mir sehr wilkom sein wirdt; in ahnsehung das i. L. nicht kan verweislich sein s. E. und mich zu besuchen und sich numers der neutralitet gantz bevleisiget, nademhal dieselbige in dem geringsten nicht in einigen dinst begibt von disen Niederlanden, oder iets gefherlich jegen den feindt practisiret oder treibet. Mein bruder Johan ist nötig das s. L. noch eine kurtze zeit verharren und s. E. volge, umb seine werbung von i. khurf. g. desto besz zuverrichten, daran dem Reich und insonderheit dem stift Cöllen mercklich gelegen ist, und E. L. selbst sampt ons andern kein geringen gunst machen wirdt.....

Datum in dem lager für Moers, den 23ten Augusti.

E. L. unterthäniger gehorsamer sohn
WILHELM LUDWIG, GRAFF ZU NASSAUW.

LETTRE CLXI.

Dem wolgeb. Hern Johan der älter, Grave zu Nassau, .. meinen freundlichen lieben Hern Vatter.
A Monseigneur, Monseigneur le Conte Jean de Nassau. ...mon bien aimé père.

Le même au même. Prise de Breevoort.

Monseigneur. Ayans esté icy 8 jours ce siège nous a esté fort difficile, a cause de la situation, laquelle est telle que la campagne entour de la ville est fort basse et entièrement couverte de l'eau, excepté 2 chemins et une pied-senté (sentier pour des piétons), de sorte que nous sommes esté contraincts de faire nos approches sur les chemins subsdicts avec des gabions, et par faulte de terre de remplir les gabions avecq de fascines. Les affaires et préparations estoient si bien avancés par grand labeur, diligence et perte de nos gens, qu'on a aujourd'hui tirée avecq vingt pièces de canon, et après avoir donnée trois volées a esté sommé la ville; mais puisque l'ennemy refusoit encore de la rendre, on a continué de tirer par l'espace de quatre heures, et puis ayant esté faite une raisonnable bresche et mis deux ponts faicts du liegée (een kurkbrug), les quels a veu mon frère Jean q ai vous en sçaura particulièrement informer, nos gens ont monté tant par la bresche que par deux aultres places lesquelles commençaient estre raisonnable, et par force prins la ville; là ou sont tués des ennemis environ septante, ayants retirés les aultres dedans le chasteau, estants composés des deulx enseignes et forts 150, qui se sont aussi bientost après rendus à discrétion de son Exc. Et sar ce je vous baise les mains.

Au camp devant Brefort, le 29me de septembre 1597.

Vostre tres-humble fils à vous faire service,
GUILLAUME LOUYS DE NASSAU.

Le siège, à cause de la difficulté de la situation et pour les approches toutes faicts de gabionnades, a esté si beau que quelqu'un des autres avons faict ceste esté.

LETTRE CLXII.

A Monseigneur Monseigneur le Conte Jan de Nassau, Catzenelnbogen, mon bien-aimé père, à. Dillenberch.

Le même au même. Prise d' Enschedé , d' Oldenzaal et Ootmarsum.

Monseigneur. Partant le 4me d'octobre de Brédefort, sommes tant par le mauvais chemin que l'empeschement de nostre artillerie, le 8me du dit mois arrivez devant la ville d'Enschedé, laquelle fust aussitôt sommée par son Exc., surquoy l'ennemy estant parlementé avecq icelle et veu l'armée et artillerye, s'est incontinent rendu. Estans doncques le jour suivant sorty hors de la ville deux compaignies, son Exc. s'est avancé, et encores au mesme jour logé devant Oldensel, dont aussy incontinent 2 régiments avecq quelque cavallerie et 4 pièces de campagne sont envoyez à la ville d'Ottmarsum, laquelle, après avoir soustenu le jour suivant 3 volées, s'est aussy rendue, et est de là. sorty une compaignie; et attendu que cependant les approches devant Oldenseel furent bien avancez et que le canon estoit desjà prest pour estre planté, ceulx de la ville le 12 d'octobre ont envoyé leur tamborin pour parlementer avec s. Exc., suivant quoy on a traicté avecq eulx la nuict suivante, desorte qu'au 13me sont sorty dehors la ville 6 compaignies, estant s. Exc. pour astheur en chemin vers la ville de Lingen , de laquelle nous espérons aussy une briève et bonne fin. Je vous envoye ce que son Exc. a pour le présent entendu tant de France que de l'ennemy, ayant toutefois après esté adverti que le Cardinal a esté malade non pas de la peste, mais de quelque aposteume, et que le Roy a prins la ville de Dorlans. Je vous eusse adverti souventefois si j'avoys eu le moyen. Sur ce, Monseigneur, je prie le Dieu omnipotent de vous avoir en sa sainte garde. De Oldenseel, le 16me de octobre 1597.

S. Exc. und mein frau Princessin seindt hir zu Bentom (Bentheim) umb mein gnedigste frauw zu besuchen, und werden morgen wieder von hir zihen, dan sie ihren abscheidt von s. E. genommen umb naher Franckreich mit dem ersten windt zu gehen.

E. L. unterthäniger gehorsamer sohn
WILHELM LUDWIG.

**Guicciardini, L., Beschrijvinghe van alle de Nederlanden (Amsterdam 1612)
Pagina 145 t/m 147**

Maer in 't jaer 1597 als de Vorstelijcke Cardinael Albertus de handen vol hadde met de Fransche oorloge om Amiens te ontsetten met volle macht optreckende waer door de kust over den Rijn met weynich

garnisoen beset in het vergheetboeck gheraecht was. De Prince Maurits dese gheleghentheydt waernemende met alle gereetschap ende amonitie van oorloghe is ghetrocken naer de stadt Berck op den Rijn gheleghen onder 't Bisdom van Ceulen de welcke beset was met garnisoen vanden Coninck van Spangien tsedert datse uyt zynen naem by den Grave van Mansveldt op den 30 Januarij 1590 veroverd was gheweest (naer de doot van Schenck die de selve uyt den name der Gheunieerde met zijn volck versekert hadde) ende nu seer schadelijk lach voor de Vereenichde Landen ende wel gheleghen was voor s'Conincks volck om bequamelijck over den Rijn tot heuren wille te komen : ende hier door Prince Maurits van Grol in den jare 1595 hadden doen opbreken. Dus was raedtsaem ghevonden Berck voor al te veroveren. Soo is dan Prince Maurits voor dese stadt ghevallen heeft de selve gheweldichlijck rontsom vast belegert beschoten ende tot overgheven ghedwonghen alsoo daer gheen ontset voor handen was. Is derhalven het garnisoen met zyne bagagien vertrocken ende de stadt wert weder met Hollants garnisoen beset. Hier door heeft het volck dat in de Camille schansse lach de selve verlaten soo dat Prince Maurits volle ghebiedt aldaer benefens den Rijnstroom kreegh. Heeft oock mede de stadt ende het casteel van Meurs sonder sommeren veroverd : het garnisoen met heur bagage daer uyt treckende.

De Prince Maurits nu gheen omsien meer hebbende is metten gantschen Legher opghetrocken naer Grol waer voor hy den 11 Septembris gekomen is. Het scheen dat het garnisoen daer binnen liggende soude hebben willen doen eenighen teghenstandt : maer werden soo dapper beschoten ende ondergraven dat de belegherde met haren vyant des stads wallen gemeen hebbende siende dat het water uyt de gracht werde gheleyt ende den brandt die in de stadt gheschoten werdt haer seer benaude vreesende overrompelt te werden noodich vonden in compositie te treden ende de stadt wel haest den 28 Septembris onder't ghebiet van Prince Maurits overgaven daer uyt met haer bagage ende zydgheweer vertreckende.

BREDERVOORDE LIGHT VAN AENHOLT TWEE MYLEN.

De Prince Maurits de stadt Grol veroverd hebbende is terstont voor het stedeken ende casteel van Brevoort ghetrocken wesende een seer stercke plaetse in morasch gheleghen hebbende maer een bequaem aenkomen de welcke noyt van te vooren aen de zyde van de Gheunieerde gheweest en was. Het garnisoen daer op liggende ghesommeert zijnde heeft geantwoort dat zy die plaetsen voor Godt ende den Coninck wilden houden. Waer op Prince Maurits ordre heeft gestelt om die met ghewelt aen te grypen ende tot dien eynde op drie plaetsen loopgraven ende oock drie beddingen voor het gheschut doen maecken : met sulcken neersticheydt dat het ongheloovelijck soude moghen schynen : want niet teghenstaende ghestadigen reghen ongebruyckelijcke wegghen menichvuldighe morasschen rontom het stedeken soo dat het schijnt onmoghelijck zijn om aen te comen heeft nochtans Prince Maurits soo groote neersticheydt ghedaen met biesbrugghen ende korckbrugghen die hy dede aenbrengghen dat hy het gheschut ghestelt ende geplant heeft soo dat alles op den 8 Octobris gereet zijnde om de stadt met geweld aen te tasten hy den negenden drie voleen heeft doen schieten ende daer na die van binnen appointment doen aanbieden maer alsoo zy dat 24 uren versochten uyt te stellen heeft men op de poorten een seker rondeel op de Westzyde van der stadt met 20 stucken in sulcken furie gheschoten dat die van binnen haer hoeden op staken : Maer de belegghers in de loopgraven zijnde hebben twee halve manen buyten beyde de poorten ingenomen ende de andere zijn soo dapper op het rondeel geloopt dat de soldaten met de borghers op het casteel zijn ghevluht sonder dat alsnoch van den ghenen die ghereedt stonden om te stormen niet eenen uyt zijn ghelit was getreden ende hebben haer moeten in de ghenade van Prince Maurist geven : diese het leven heeft gheschoncken / ende haer ransoen op drie duysent ende neghen hondert gulden (behalven de Hooftofficieren) laten maken / ende alsoo vertrecken.

Hoek, J.J. van den, De veldtocht van Prins Maurits in 1597. Dissertatie ('s-Gravenhage 1914). Pagina 75-91

DE "TUIN DER NEDERLANDEN" GESLOTEN.

De ondervinding, bij zijn laatste belegeringen opgedaan, gaf Maurits gegrunde hoop, dat het hem gelukken zou nog vóór den winter den veldtocht tot een goed einde te brengen. Het was hem bekend, dat ook onder de Spaansche troepen in Gelderland en Overijsel een ontevreden, oproerige geest heerschte als gevolg van onvoldoende betaling. Zoolang het Staatsche leger over den Rijn bleef, hadden de bevelhebbers de orde nog, zoo goed en zoo kwaad het ging, kunnen handhaven, maar het stond te bezien, of zij daarin zouden slagen, als Maurits zich naar het Noorden richtte. Dat de zwakbezette en, na de verovering van Rijnberk en

Meurs, geheel op zichzelf aangewezen vestingen zich tot het uiterste zouden verdedigen, was zeker niet te verwachten.

Reeds den 3^{den} September berichtte Maurits aan de Staten Generaal, dat hij voornemens was zoo spoedig, mogelijk op te breken. Hij wilde echter eerst weten, of hij rekenen kon op een flinke som gelds en de noodige voertuigen, en drukte hun op het hart daarvoor toch vooral te willen zorgen. Om noodeloos oponthoud te voorkomen, verzocht hij de wagens naar Arnhem of Doesburg te zenden; het materiaal, dat hij niet direct kon meenemen, zou door de vloot daarheen gebracht worden.

Het antwoord der Staten getuigde als altijd van goeden wil, maar gaf weinig zekerheid: men hoopte, dat de wagens al gereed waren, en zou doen wat men kon, om de provinciën te bewegen dadelijk geld te zenden. Hoe vaag deze toezegging ook klonk, Maurits vond haar blijkbaar voldoende. "Morgen", aldus schreef hij den 7^{den} aan de Staten, "zijn wij geresolveert, soo 't Godt belieft, met dit leeger van hier op te trekken, ende ons daarmede naar Grol te begeeven, verhopende Donderdag naestkomende voor de voorsr. Stadt aan te komen, omme te proeven hetgeene ons Godt verder zal gunnen, waertoe wij hetgeene in ons vermogen is, niet en zullen sparen. Alsoo wij ook niet en twijffelen off Uw Ed. sullen ons daerinne goetwillighlijk, met de middelen daertoe noodigh wesende secondeeren". Er werden nu terstond aanstalten gemaakt tot het vertrek. Het geschut en wat verder voorloopig gemist kon worden, werd sloop gebracht; slechts het allernoodigste laadde men op de wagens. De brugmeester kreeg order onverwijld nabij Orsoy een schipburg te slaan; op verschillende plaatsen, o. a. bij Zons en Neuss, werden oorlogsschepen gestationneerd, om den vijand den overtocht te beletten.

Den 8sten September, bij het aanbreken van den dag was de vloot zeilree en stond het leger in marschorde. De voorhoede werd gevormd door de vijftien Friesche compagnieën en zes vendels ruitery; de hoofdmacht bestond uit vijfentwintig vendels voetvolk en eveneens zes ruiterafdeelingen, terwijl de achterhoede er respectievelijk vijftien en negen telde². De trein volgde onmiddellijk op de voorhoede. Over de marsroute waren in den kriegsraad, enkele dagen tevoren reeds, langdurige besprekingen gehouden, echter zonder dat men tot overeenstemming gekomen was. Sommigen wilden, na bij Orsoy den Rijn te zijn overgetrokken, op Wesel aanrukken, daar de Lippe oversteken en vervolgens over Brünen, Bocholt en Aalten den kortsten weg naar Grol nemen; anderen gaven daarentegen de voorkeur aan den veel langeren, maar beter begaanbaren weg over Dorsten, die ook door Mondragon, toen hij twee jaar vroeger Grol ging ontzetten, gevolgd was. Tenslotte (men was toen den Rijn al gepasseerd !) werd de eerstgenoemde route gekozen, omdat men vreesde, dat de brug bij Dorsten te zwak was voor den trein.

Tijdens den marsch, die door zeer mooi weer begunstigd werd, deed zich weinig opmerkelijks voor. Eerst op den derden dag, toen het leger in het dorp Aalten, op een paar uur afstands van Grol, was aangekomen, kreeg men voeling met den vijand. Een door Maurits vooruitgezonden afdeeling cavalerie ontmoette op den weg naar Grol eenige Spaansche ruiters en nam er twaalf gevangen. Van hen vernam Maurits, dat de stad sinds eenigen tijd zeer versterkt was en een bezetting had van ongeveer duizend man voetvolk en tweehonderdenvijftig ruiters, onder bevel van graaf Jan van Limburg Stirum. Er was geschut overgebracht uit Oldenzaal; Ootmarsum en Enschedé hadden een deel van hun garnizoen moeten afstaan, Goor was zelfs geheel verlaten³. Alles duidde aan, dat men het er op gezet had Grol te behouden.

Tegelijkertijd kreeg Maurits uit Doesburg de tijding, dat de vloot daar voor de stad geankerd lag, de nieuw aangeworven wagens gereed stonden en -wat hem niet het minst welkom zal geweest zijn -dat er een belangrijk bedrag aan geld was aangekomen. De Staten hadden bovendien voor een verrassing gezorgd en uit eigen beweging acht compagnieën voetvolk naar Doesburg gezonden, ter vervanging van de in Rijnberk en Meurs achtergeblevene.

Na ontvangst van deze bemoedigende berichten besloot Maurits den strijd terstond aan te binden en niet in Aalten, maar voor Grol de versterkingen af te wachten. Hij bepaalde den afmarsch op den volgenden morgen, 11 September, en zond bevel naar Doesburg, dat de aanvullingstroepen zoodra mogelijk zouden volgen; de wagens en het geschut, dat middelerwijl diende ontscheept te worden, zou men later met behulp van de treinpaarden overbrengen.

De marsch van Aalten, langs Bredevoort, naar Grol, een afstand van weinige uren, werd zonder stoornis volbracht. Wel raakte de voorhoede nu en dan slaags met vijandelijke cavaleriepatrouilles, maar zij dreef deze gemakkelijk voor zich uit, zoodat het leger geen vertraging ondervond en nog des voormiddags de

² Op dit oogenblik bestond het leger volgens Duyck nog uit "ontrent 1420 vechtende ruyteren ende ontrent 6000 mannen te voet, behalven de maetrosen, heeren, officieren ende ander gevolch".

³ Maurits maakte terstond van deze gelegenheid gebruik en liet Goor door een compagnie voetvolk bezetten.

stad bereikte- Hier was Maurits op bekend terrein. Hij wist maar al te goed, hoe sterk de vesting was, met hare hooge, breede wallen en diepe grachten; hij had het in 1595 ondervonden, hoezeer de vijf bolwerken, die met ongeveer gelijke tusschenruimten dreigend naar voren staken, den aanval bemoeilijkten. Maar hij had ook geleerd, hoe die bezwaren te overwinnen waren. Zoo was het hem mogelijk geweest tevoren reeds een aanvalsplan te ontwerpen, waarvan hij een goede uitkomst verwachtte, nu geen ontzettingleger hem het spel kon komen bederven. Daarbij had de prins zich gehouden aan zijn oude taktiek, er naar strevend zijn macht zoo min mogelijk te versnipperen, om des te krachtiger offensief te kunnen optreden. Met uitzondering van de regimenten van Solms en Duvenvoorde, die in Beltrum hun intrek namen, werden alle troepen Westwaarts van de vesting in één kamp vereenigd. De aanval zou uit het Zuiden en Westen plaats hebben en in het bijzonder gericht zijn tegen de Levelder- en de Beltemerpoort met de daartusschen gelegen bolwerken.

Terstond bij aankomst, ditmaal dus zonder nadere verkenning, werden de troepen ingedeeld en de legerplaatsen aangewezen. Twee dagen later, toen de kwartieren gereed waren, maakte men een begin met het insluiten der stad door een rij schansen en loopgraven, op dezelfde wijze als bij de belegering van Rijnberk geschied was. De Friezen namen de Zuidzijde voor hunne rekening, de Engelschen en Schotten, bijgestaan door het regiment van Brederode, de Westzijde; zoowel boven als beneden de stad werden de loopgraven tot aan de Slingerbeek doorgetrokken. Solms en Duvenvoorde bleven voorloopig in Beltrum en wierpen een schans op aan den rechteroever van de beek, op den weg naar Borkeloo; vervolgens zouden zij zich beoosten de vesting, tegenover de Nieuwpoort, legeren om van daar uit de insluiting te voltooien. Het vervullen van laatstgenoemde opdracht door zóó weinig volk zou weliswaar veel tijd kosten, maar aangezien de vijand evenmin kans had op ontzet als op versterking, achtte Maurits dit bezwaar gering. Hij zou immers, ook al was de stad niet geheel ingesloten, zonder gevaar voor verrassing zijn aanvalsplan kunnen uitvoeren, en daaraan gaf hij verre de voorkeur boven een, uit den aard der zaak langdurig, stelselmatig beleg.

Het had er aanvankelijk allen schijn van, dat de Spanjaarden niet van zins waren ernstigen tegenstand te bieden. Terwijl de stad van het Noordwesten tot het Zuidoosten werd ingesloten, waarbij de belegeraars haar soms tot op zestig roeden naderden, bepaalde de bezetting zich tot een zwak, onschadelijk geschutvuur; een enkele maal waagde zich een afdeeling ruiters of musketiers buiten de poorten, wat dan een kleine schermutseling gaf, maar tot "eenigen merckelijcken uytval" kwam het niet. Geen wonder dus, dat het belegeringswerk, dat bovendien door goed weer begunstigd werd, buitengewoon snel vorderde⁴. Den 15^{den} September reeds was men zóó ver, dat er over de geheele linie kon begonnen worden met het graven der "approches", en daar de vijand ook toen nog bij zijn lijdelijke houding volhardde, slaagden de onzen erin de vesting binnen twee dagen in een halven cirkel te omringen met een netwerk van loopgraven, welke hier en daar al reikten tot aan de gracht.

Om de Oostelijke helft der stad had Maurits zich intusschen weinig bekommerd. Solms en Duvenvoorde hadden, van hun schans uit, aan de aanvallende beweging wakker deelgenomen en betrokken thans eerst hun kwartier tegenover de Nieuwpoort, om een geregeld beleg voor te bereiden.

Dat de Spanjaarden het daartoe zouden laten komen, geloofde echter niemand meer; het was immers niet aan te nemen, "als sij de stadt souden meinen te defenderen, dat sij also sonder uytvallen tvolck van Sijn Ex^{cic} met gemack (hadden) laten commen logeren op huere grachten". "Maurits was blijkbaar van dezelfde meening en verwachtte de overgave bij den eersten den besten aanval. Uit Doesburg was even te voren eenig geschut -zes heele en zes halve kartouwen -met een groote hoeveelheid ammunitie naar de legerplaats overgebracht; daarmee kon hij onverwijld zijn geluk beproeven. In den nacht van 19 op 20 September werden de vuurmonden, over twee batterijen verdeeld, in stelling gebracht -vier ten Westen van de vesting, de overige ten Zuiden daarvan -en des morgens werd het vuur geopend. Toen de vijand het schieten ternauwernood beantwoordde, achtte Maurits het oogenblik gekomen, om de stad op te eischen. Nog was hij geneigd -aldus liet hij den bevelhebber aanzeggen- zachte voorwaarden te stellen; werden de poorten echter nu niet geopend, dan zou hij een vroeger geuite bedreiging vervullen en de ruitery te voet over den Rijn zenden. Tot elks verbazing had deze sommatie evenwel niet de minste uitwerking. Hooghartig en spottend klonk het antwoord, "dat sulcx noch te vouch ende tijts genouch wesen soude als tvolck van Sijn Ex^{cic} gelogeert souden sijn daer sijl. van binnen gelogeert waren, dat sij daerom niet en condon geloven, dat Sijn Ex^{cic} de stadt hadde doen sommeren, maer veeleer yemant van de Staten, die huer den krijgh niet en verstaen".

⁴ Er werkten achthonderd man tegelijk aan de loopgraven onder bescherming van tweeduizend gewapenden.

Dergelijke schampere taal, wel verre van Maurits af te schrikken, prikkelde hem tot nog grooter krachtsinspanning. Hij zou het hun toonen, hoe hij de belegeringskunst verstond en liet van nu af geen middel ongebruikt om de stad in het nauw te brengen. Terwijl Solms en Duvenvoorde zich voor de Nieuwpoort verschansten en, onder bescherming van twee veldstukken, de insluiting voltooiden, hadden de West- en Zuidzijde het hard te verantwoorden. Het geschut, in vijf batterijen opgesteld tegenover de meest kwetsbare punten der vesting, liet den vijand geen oogenblik met rust, en nog grooter schrik verspreidden een paar mortieren, die onophoudelijk brandkogels wierpen in de licht ontvlambare stad⁵. En telkens weer zond de prins naar Doesburg om ammunitie, planken, balken en verder belegeringsmateriaal. Een deel der pioniers versterkte de loopgraven, de overige, aangemoedigd door de toezegging van een extra-belooning voor hen, die het eerst gereed kwamen, dolven met onverflauwden ijver een zevental galerijen naar de wallen. Het vijandelijk musketvuur had weinig uitwerking, en de poging van van Stirum, om met een enkel veldstuk -zooalslater bleek, het eenige, waarover hij beschikte!- de belegeraars te stuiten, liep op niets uit; het stuk werd onmiddellijk na het eerste schot tot zwijgen gebracht.

De bezetting verkeerde inderdaad in een zeer benarden toestand. Levensmiddelen waren er nog genoeg, maar de kruivoorraad was bijna uitgeput. Wel waren de wallen en bolwerken sterk, doch wat baatte dit, nu de Staatschen ze ongehinderd konden ondergraven? Er dreigde bovendien nog een ander gevaar. Nacht op nacht hadden de belegeraars beproefd den dam bij de Beltemerpoort door te steken, om zoodoende de grachten te laten droog loopen; dank zij een angstvallige bewaking waren deze pogingen tot dusver verijdeld, maar het leed geen twijfel, of een krachtige aanval, gesteund door artillerievuur, zou de gewenschte uitwerking hebben. En dan, men kon er zeker van zijn, zou een bestorming niet lang meer uitblijven.

Maar nog had Maurits de hoop op een accoord niet opgegeven. Den 25sten September, toen de eerste galerij klaar was, en de stad, voor de derde maal in vier dagen, door een verschrikkelijken brand werd geteisterd, zond hij een trompetter, "om huer voor de laeste reyse te sommeren ende aen te seggen, so se noch de plaetse wilden overgeven, dat men se goet appointement doen soude".

Van Stirum, nu blijkbaar wel inziende, dat de vesting niet te houden was, zocht tijd te winnen. Hij beweerde zeker te zijn, dat er een ontzettingsleger in aantocht was en verlangde drie dagen uitstel, om den graaf van den Bergh op de hoogte te brengen van den toestand en diens bevelen te vragen. Dat Maurits dit verzoek niet inwilligde, spreekt vanzelf. Het bombardement werd terstond voortgezet, het werk aan de galerijen hervat. Den volgenden dag, terwijl men sappeerde en mineerde in het bolwerk bij de Levelderpoort⁶ en, onder het beschermend vuur van twee halve kartouwen, bezig was met het doorsteken van bovengenoemden dam, herhaalde van Stirum zijn verzoek, waarop de prins het barsche antwoord gaf, "dat hij se niet een uyre en wilde geven, maer soude se binnen 3 dagen alle den cop breecken". Aldus voor de keuze gesteld, zich dood te vechten of zich over te geven, besloten de Spanjaarden tot het laatste. Zij verklaarden zich bereid de stad te ontruimen, mits ze hun paarden, vaandels, wapens en bagage mochten behouden, De prins vond het evenwel voor zoo gunstige voorwaarden nu te laaten en bedong achterlating van paarden en vaandels, benevens de belofte in geen drie maanden te dienen aan deze zijde van de Maas. De vijandelijkheden werden onderwijl voortgezet, en nog eer zij tot een besluit gekomen waren, zagen de belegerden met het doorsteken van den dijk bij de Beltemerpoort, tengevolge waarvan in enkele uren het water uit de grachten was weggevoerd, hun laatste kans op behoud verdwijnen. Toch weigerden zij de gestelde eischen in te willigen: tegen de verlangde belofte hadden zij geen bezwaar, maar liever wilden zij sterven, dan afstand te doen van hun paarden en vaandels. De nu volgende onderhandelingen schenen aanvankelijk op niets te zullen uitloopen, daar Maurits, van oordeel, dat het noodig was een voorbeeld te stellen, waardoor een volgende stad de lust zou vergaan zich tot het uiterste te verdedigen, zich halsstarrig verzette tegen de geringste wijziging in de eens gestelde voorwaarden. Tenslotte, den 27sten 's avonds, gaf hij in zooverre toe, dat hij beloofde, indien het accoord onveranderd geteekend werd, vrijwillig, als gunst

⁵ De kerk en het klooster waren er de eenige steenen gebouwen.

⁶ "Die ghene, die den eersten ganck overgebracht hadden, (begosten) in een bolwerck te graeven, ende ghewonnen vijf en twintich voet innewaerts, onder der aerden, breeckende door een oude muer, die in 't verdicken des wals met aerde bestordt was. Ende naer dat sij door de muer gheraect waren, maeckten ter zijden eenen kelder, daer in polver ghestelt, ende van achter ghestopt wert, hetwelck een gheweldighen slach ter oirsaeck van den wederstandt der mueren, naer de stadt toe soude ghegheven hebben". "Men sappeerde so seer in 't bolwerk aende Levelderpoorte -aldus eensluitend Duyck en Bor -dat eenigen met piecken daerop liepen ende naer den viant staken, anderen wierpen berstfiolen ende berstpotten over, ende maeckten also dickwils daer den alarm".

du, de vaandels en paarden te zullen schenken⁷. Van Stirum nam hiermede genoeg, en den volgenden middag trokken de Spanjaarden af in de richting van Emmerik, waar zij den Rijn zouden oversteken.

Onverwijd trof Maurits maatregelen om de vesting in staat van tegenweer te brengen. Hij liet de aanvalswerken slechten en de schade aan wallen en bolwerken herstellen, schreef naar Amsterdam om eenig vestinggeschut en vulde de ammunitie zooveel mogelijk aan. Zes compagnieën voetvolk werden er in garnizoen gelegd.

Naden val van Grol scheen de verovering van Bredevoort, Enschedé, Ootmarsum, Oldenzaal en Lingen, de eenige plaatsen, welke nog in Spaansche handen waren, een kwestie van tijd. Dat het zegevierende leger voor een dezer vestingen, waarvan men wist, dat ze zwakker bezet en niet minder slecht toegerust waren dan Grol, het hoofd zou stooten, was niet waarschijnlijk; het was slechts de vraag of de weersgesteldheid het zou veroorlooven ze alle te vermeesteren. Het laatste beleg had veel langer opgehouden, dan men zich had voorgespiegeld; nog weinige weken wellicht, en het invallen van den winter maakte terugkeer naar de garnizoenen onvermijdelijk.

Maurits liet echter den moed niet zinken en repte zich thans dubbel. Den 1sten October reeds wendde hij zich met bijna zijn geheele krijgsmacht, twaalf stukken geschut en zooveel ammunitie als men maar laden kon, naar Bredevoort, een kleine vesting, een half uur gaans van Aalten, tusschen dit dorp en Winterswijk gelegen. De prins begaf zich met het geschut, drie eskadrons ruitery, twaalf Friesche vendels en het Engelsche regiment naar Aalten; het overige voetvolk ging, onder bevel van Solms, naar Corle en Miste, de cavalerie naar Winterswijk. Voor de eerste maal sinds het begin van den veldtocht werden de manschappen in huizen en schuren ondergebracht.

Veel tegenstand verwachtte men niet. Het stadje was sterk en vooral in het najaar, als de regen het omliggende terrein, buiten de wegen, in een moeras veranderd had, bezwaarlijk aan te tasten, terwijl bovendien een aangrenzend kasteel aan de bezetting een laatste toevlucht bood, maar die bezetting telde slechts twee vendels voetvolk, tezamen niet meer dan tweehonderd man⁸. Zou dit kleine troepje niet spoedig alle hoop op behoud opgeven en, liever dan zichzelf en de burgerij noodeloos aan gevaar bloot te stellen, voor een accoord te vinden zijn? Maurits rekende er op en meende reeds den 2^{den} October, na een kort bombardement met enkele in den vorigen nacht opgestelde stukken, de vesting met goed gevolg te kunnen opeischen. Maar hoe geheel anders viel het uit! Zonder zich een oogenblik te beraden sloegen de Spanjaarden alle onderhandelingen af; zij zouden de stad tot het uiterste verdedigen voor God en den koning! En dit bleek geen ijdele grootspraak. Deze vendels hebben inderdaad met voorbeeldigen moed standgehouden. Hun kloeke houding heeft evenzeer recht op onze bewondering, als de taaie volharding, waarmede de belegeraars den aanval hebben doorgezet.

Want ook de Staatsche troepen hadden een zware taak. Dagen en nachten achtereen stonden de soldaten, veeltijds in den regen, tot aan de knieën in den drassigen grond, terwijl zij met behulp van takkenbossen en gabions verschanste wegen en batterijen gereedmaakten; alleen op een enkelen hooger gelegen akker kon de spade dienst doen. Uit Doesburg werden middelerwijl nog acht kanonnen, benevens twee stormbruggen voor de stad gebracht. Bij deze gelegenheid werd voor het eerst gebruik gemaakt van een brug van kurk, waarmede

Maurits in den voorzomer proeven genomen had; zij had een draagvermogen voor honderd vijftig man en bestond uit tien voet lange stukken, die op een tweewielig onderstel vervoerd werden. Deze stukken bleken nu te groot en te zwaar, zoodat het eerst na veel last en oponthoud gelukte er tien naar het leger te brengen. De verdere moeilijkheden, waarmede men, inzonderheid bij het in stelling brengen van het geschut, te kampen had, gaan wij stilzwijgend voorbij. Vermelden wij slechts, dat bij het aanbreken van den 9^{den} October alle maatregelen voor een algemeen, beslissenden aanval genomen waren. Om acht uur begon het tweede bombardement, thans met twintig vuurmonden, en na enkele schoten sommeerde Maurits andermaal de bezetting zich over te geven. De Spanjaarden wisten echter van geen wijken. Blijkbaar hopen op versterking⁹, vroegen zij een wapenstilstand van vierentwintig uur, en ofschoon Maurits daarop

⁷ Maurits vermeldt in den boven aangehaalden brief als eenige beweegreden voor zijn toegeven het verlangen om tijd te winnen. Velen meenden, dat de vrees voor moeilijkheden met de gedeputeerden van den Raad van State over het verdelen der paarden er niet weinig toe bijdroeg.

⁸ Uit een onderschepten brief van graaf Herman van den Bergh aan den bevelhebber van Bredevoort blijkt, dat deze driehonderd man versterking gevraagd had. De stadhouder schreef aan dit verzoek niet te kunnen voldoen, "omdat de passen op den Rijn te nau beslooten waren".

⁹ De brief, waarin het verzoek om hulp was afgewezen, had zijn bestemming niet bereikt en naar het schijnt had de graaf van den Bergh later beloofd den volgenden nacht driehonderd man binnen de stad te zenden. Aangezien de vesting niet geheel ingesloten was, meende men, dat dit gelukken kon.

met nadruk verklaarde, dat zij terstond tot de overgave hadden te besluiten, er bijvoegend later in geen geval een accoord te zullen toestaan, bleven zij bij hun eisch. Nu hernieuwden de aanvallers het bombardement. Wallen en poorten hadden geducht te lijden; de brug naar het kasteel werd deerlijk gehavend. Tegen twee uur des middags was de toestand der bezetting hopeloos. De stormbruggen lagen in de gracht en op meer dan een punt was een bres geschoten in de verdedigingswerken; elk oogenblik kon men het signaal voor de algemeene bestorming verwachten. Een onbesuisde aanval der Schotten werd nog afgeslagen, maar toen de prins zijn troepen in slagorde schaarde, was de weerstand gebroken. Nadat zij vruchteloos door tromgeroffel en het opsteken van hoeden beduid hadden, dat zij wenschten te onderhandelen, vluchtten de Spanjaarden in de grootste verwarring naar het kasteel, en niet zoodra trokken de onzen de stad binnen, of zij gaven zich op genade of ongenade over.

Burgerij en garnizoen hebben hun hardnekkig verzet wel zwaar geboet. Eerst nadat het stadje twee dagen lang overgeleverd was aan roof en plundering, en bijna geheel in de asch was gelegd¹⁰, nam Maurits de bewoners in bescherming. De bezetting werd op rantsoen gesteld en kreeg vrijen aftocht onder voorwaarde in geen drie maanden aan deze zijde van de Maas te zullen dienen; de officieren bleven als borg achter. Ongewapend, zonder bagage en met stokken in de hand verlieten de soldaten de poorten, die zij zoo heldhaftig hadden verdedigd.

De eerstvolgende dagen, terwijl de troepen een welverdiende rust genoten, zorgde Maurits voor de versterking van Bredevoort, voorzag het stadje van ammunitie en legde er twee compagnieën uit Grol in garnizoen. Tegelijkertijd werden er toebereidselen gemaakt tot het voortzetten der campagne, ter bevrijding van Twente. De zieken en gekwetsten werden weggevoerd; een groote hoeveelheid brood, in allerijl in Arnhem gebakken, werd op wagens naar het leger gebracht. Met het oog op het beperkt aantal paarden, dat beschikbaar was voor het vervoer van het geschut en den trein, liet de prins de kurkbrug en de kanonnen, op twaalf na, naar Doesburg brengen en weer inschepen. De geheele vloot zou zich zoo spoedig mogelijk naar Zwolle begeven, welke stad door goede wegen met Twente verbonden was. Mocht voor Enschedé, Oldenzaal of Ootmarsum blijken, dat het medegenomen materiaal onvoldoende was, dan kon het dus gemakkelijk aangevuld worden. Bovendien werd nu reeds de voorzorg genomen twaalf vuurmonden en een aanzienlijke hoeveelheid krijgsbehoeften over de Wadden de Eems op te zenden naar Lingen, waar men den grootsten tegenstand verwachtte.

Verzuimde Maurits dus niets, wat de marschvaardigheid van zijn leger verhoogden kon, ook bij het bepalen der te volgen route ging hij met bedachtzaamheid te werk. Overwegend, dat men in dit natte jaargetijde, meer nog, dan anders, rekening diende te houden met de gesteldheid der wegen, had hij zich daaromtrent tijdig de noodige inlichtingen verschaft door, reeds voor de inneming van Bredevoort, een afdeling cavalerie op verkenning uit te zenden. En toen hem bleek, dat de kortere verbindingen met Twente in jammerlijk slechten toestand verkeerden, gaf hij aan den langen omweg over Ahaus en Gronau de voorkeur.

De marsch naar Enschedé, waarmede den 14^{den} October het laatste deel van den veldtocht ingeleid werd, viel geducht tegen. Had men gemeend er niet meer dan drie dagen voor noodig te hebben, buitengewoon zware regens veroorzaakten zooveel vertraging, dat de troepen eerst den 18^{den} tegen den middag voor de stad kwamen. Daar verwekte hunne nadering grooten schrik, wat alleszins verklaarbaar was bij een bezetting van niet veel meer dan honderd man, in een vesting, die ongeloofelijk slecht verzorgd was. "De stad" -zegt Duyck - "lach in irden wallen, maer so heel smalle dat se tegen geen geschut en soude hebben kunnen staen, de buytengrachte was anders tamelijck ende binnen noch een grachte, die alleen de huysen afsneedt, daer was mer een cleyn metale stucxken in ende een groote tonne cruyt". Maurits, voor wien de benarde positie der Spanjaarden geen geheim was, hoopte, dat zij den strijd niet zouden aandurven, en besloot daarom de stad terstond op te eischen. Hij wees op zijn talrijk leger en de sterkte van zijn geschut – waarvan men zich desgewenscht kon komen overtuigen-, herinnerde aan de verovering van Grol en Bredevoort, en dreigde tenslotte geen pardon te zullen verleenen, als men hem noodzaakte ook maar een enkel schot te lossen. Deze sommatie trof doel. Nadat twee vijandelijke officieren de Staatsche kanonnen bezichtigd en de mededeelingen van Maurits bevestigd hadden, verklaarde de bezetting zich "tevreden aen te nemen alsulcke eerlijcke conditien als Syn Ex^{cic} haer soude willen vergunnen", en nog vóór den avond waren de onderhandelingen tot een goed einde gebracht.

¹⁰ Over de oorzaak van dezen brand verkeerden we in het onzekere. Het werd wel gezocht in het niet tijdig blusschen van een brandkogel. Duyck dacht aan moedwil. Hij voegt er evenwel bij, dat "den brant geschiede gansch buyten meyninge ende met groot miscontentement van Syn Ex^{cic}".

C.M. van der Kemp: Maurits van Nassau, prins van Oranje (Rotterdam 1843) 4 delen. Deel 2 pag. 31 t/m 35

MAURITS VAN NASSAU, PRINS VAN ORANJE, ENZ. ENZ. ENZ.
MAURITS BEDRIJVEN GEDURENDE 1595-1606.

Het Staten-leger kwam dit jaar zeer laat te velde. De Provinciën, voornamelijk Holland en Zeeland, waren hoogst oneenig: en dit gaf een groot oponthoud in het toestaan der vereischte gelden, zonder welke Maurits noch de Raad van State eenige vaste bepalingen omtrent de krijgsverrichtingen maken konden. Toen eindelijk deze oneenigheid was bijgelegd, viel er weder verschil over hetgeen men zou aanvangen: velen wilden den vijand uit de landen van Zutphen en Twente verdreven hebben en verlangden dien ten gevolge het beleg van Grol en Oldenzaal: doch Maurits, Willem Lodewijk en de Raad van State, in wier handen de Staten Generaal de zaak wegens het, verschil der Provinciën gesteld hadden, dreven door en besloten tot het beleg van Rhijnberk, als bij de vermeestering van welke stad het veel gemakkelijker zou vallen het andere doel te bereiken. Daartoe dan verzamelde hij een leger van 7000 man te voet en 1200 te paard op zulk eene bekwame wijze, dat de vijand in het onzekere bleef, op welke plaats het gemunt ware, trok den 1sten Augustus uit den Haag over Utrecht naar Arnhem, waar onder anderen ook Willem Lodewijk, Hohenlo en Frederik Hendrik die, nog geen 14 jaren oud, zijnen eersten krijgstocht ging doen, bij hem kwamen, en toog van daar met zijn leger voort naar Rhijnberk, waar hij zich den 10^{den} Augustus nedersloeg, na twee dagen vroeger het kasteel en de stad Alpen bij verdrag ingenomen te hebben. Terstond liet hij zijn leger beschansen, de loopgraven openen, de stad hevig beschieten, en dit met dat gevolg, dat de bezetting, wanhopende aan ontzet, niettegenstaande er een Spaansch leger van bijna 2500 man in de nabijheid lag, na eene moedige verdediging de stad op den 20sten Augustus bij verdrag overgaf. Maurits was weder in groot gevaar geweest, daar er den 15^{den} een kogel door zijne tent was gevlogen, toen hij zich juist wat te rusten begeven had. De Staten Generaal waren hoogst verblijd over deze overwinning en schreven terstond eenen dankdag uit.

Nu werd het weder aan Maurits overgelaten, wat verder te doen. Na dan op Rhijnberk behoorlijke orde gesteld te hebben, begaf hij zich met zijn leger op den 29sten Augustus voor Meurs, welke stad met 800 man bezet was en goed versterkt scheen. Na vooraf den Gouverneur tot overgaaf aangemaand, maar een trotsch, weigerend antwoord bekomen te hebben, liet hij terstond aan de loopgraven werken en de stad beschieten: doch daar er in de stad een volkomen gebrek aan krijgsvoorraad was, besloot de Gouverneur reeds op den 2^{den} September tot de overgaaf, die dan ook op dezelfde voorwaarden, als die van Rhijnberk, plaats had. Slechts om der eere wil verzocht de Gouverneur het eenige veldstuk, dat zich in de stad bevond, te mogen medenemen, hetgeen hem Maurits al lachende toeliet, bedingende, dat men er toch geene steden mede beschieten zou.

Nu keerde Maurits met zijn leger terug en sloeg den 11^{den} September het beleg voor Grol. Met grooten moed en ongelooflijke naarstigheit liet hij terstond en in weinige dagen de stad zoodanig met schansen omsingelen, dat er niemand uit of in kon. Vervolgens werd er aan de loopgraven gearbeid, en de stad zoo sterk beschoten, dat er tot twee reizen toe een hevige brand ontstond en er wel zestig huizen afbrandeden. Door dit een en ander verloor de bezetting welhaast den moed, verzocht den 25sten September wapenstilstand voor drie dagen, hetgeen haar werd afgeslagen, en bedong eindelijk den 27sten vrijen aftocht met alle hare wapenen en goederen, onder belofte van in geene drie maanden aan deze zijde van de Maas te dienen. Maurits had zich zeer moeilijk betoond over het laten volgen der vaandels en paarden. Dan daar de vijand hierop ernstig staan bleef, en eenigen van onze legerhoofden meenden, dat het raadzaam ware deze begeerte in te willigen, had hij zich eindelijk laten bewegen, den vijand de vaandels te laten behouden, en ook beloofd, dat hij hem insgelijks de paarden, ofschoon vrijwillig en buiten beding, schenken zoude, gelijk hij deed. Den volgenden dag verliet de vijand de stad en kwam Maurits er binnen.

Terwijl nu onze held een gedeelte van zijn leger te Grol liet om de werken te herstellen, toog hij op den 1sten October met een ander deel naar Breedevoort, om ook deze stad te bemachtigen. Dezelve lag rondom in moerassen en was alzoo niet licht te vermeesteren, omdat men er geene behoorlijke verschansingen tegen kon opwerpen. Maar Maurits voorzichtig beleid overwon al de zwarigheden. Hij naderde de stad, schoot er eene bres in, en was gereed haar te bestormen, toen de anderszins dappere bezetting den moed verloor en in allerhaast den wijk naar het kasteel nam. Alzoo werd de stad op den 9^{den} October stormenderhand vermeesterd, en, zonder dat het te beletten was, deerlijk geplunderd, terwijl zich ook terstond daarop het kasteel op genade en ongenade overgaf.

Van hier toog Maurits met zijn leger op den 14^{en} October naar Enschede. Door den aanhoudenden regen en bijstere slechtheid der wegen ondervond hij groot oponthoud. zoodat hij eerst den 18^{den} voor de stad kwam. Terstond liet hij haar opeischen, haar het voorbeeld van Breedevoort en Grol vertoonende, en dreigende allen den kop te zullen breken, indien hij met het geschut een enkel schot doen moest. Den vijand ontzonk de moed: hij vroeg verlot, om Maurits geschut, dat nog niet aangekomen was, eens door eenigen te mogen laten bezichtigen, hetgeen werd toegestaan, en besloot daarop de stad over te geven; hetgeen dan ook den volgenden morgen plaats had.

Nog dienzelfden dag kwam Maurits voor Oldenzaal, en zond te gelijker tijd een deel van zijn leger naar Ootmarsum. Beide plaatsen schenen niet zoo gereed tot de overgaaf; zij wilden eerst het geschut hooren. Dit had plaats en hierdoor moedeloos geworden, gaf Ootmarsum den 21sten October, en Oldenzaal den volgenden dag zich over.

Nu schoot nog volgens Maurits plan de vermeerstering van Lingen over, eene stad, hem in eigendom toebehorende, waarin Graaf Frederik van den Berg het bevel voerde. Hier viel meer te doen. Ook werd onze held door de Staten Generaal niet zoo ondersteund, als hij wel gewenscht had, zoodat er eenig ongenoegen tusschen hunne Gecommitteerden in 't leger en hem schijnt gerezen te zijn. Dan hij overwon met ijver, moed en eigen beleid zwarigheden. Den 28sten October kwam hij voor de stad, liet haar alom door schansen omringen, de loopgraven openen, de batterijen planten, en hoewel de vijand zich dapper verdedigde en het den belegeraars zeer moeilijk maakte, was Maurits den 12^{den} November gereed tot den storm, als wanneer hij de stad deed opeischen. De vijand, nu wel ziende, haar niet te kunnen behouden, verdroeg zich, en verliet de stad twee dagen daarna.

Maurits had aan de bezettingen van alle die plaatsen eerlijke verdragen toegestaan. Hierover werd hij alom zeer berispt. Men keurde zijne barmhartigheid af en oordeelde, dat hij zich alzo te veel moeite en arbeids maakte, omdat zich de belegerden in het vertrouwen op zijne goedheid mitsdien ten uiterste verweerden, terwijl zij anders bevreesd zouden geworden zijn en bij tijds spraak en verdrag verzocht hebben. Maar hiertegen is te recht aangemerkt, dat, behalven dat er in veel bloedvergieten geen roem ligt, de uitkomst geleerd heeft, dat de vijand meer ondiens leed door het verschoonen van het krijgsvolk, dan indien het geheel en al verslagen en gesneuveld ware, want er waren niet veel minder dan 5000 mannen uit deze veroverde plaatsen getrokken, die nu al te samen begonnen te muiten en om, geld te roepen en met hunne munitien ook het overige van 's vijands krijgsvolk aanstaken.

Hiermede eindigde de veldtocht van dit jaar. Het leger werd naar de garnizoenen gezonden, en MAURITS ging over Zwol te scheep naar Sparendam, van waar hij den 19^{den} November in 's Gravenhage terugkwam.

's-Rijks Geschiedkundige Publikaties, deel 62, Resolutien der Staten Generaal 1596 – 1597. Pagina 376 t/m 386 en p. 502

30 JULI 1597 compareerde Van Zuylen; hij verklaarde, dat Manrits en de Raad van State eenige zaken betreffende den staat van het land hadden voor te stellen, en vroeg, of de Staten daartoe na den middag of den volgenden dag zouden willen compareeren in den Raad van State, of dat Manrits en de Raad ter Statenvergadering zouden verschijnen; geantwoord werd, dat de Staten den volgenden dag om 9 of 10 uur zouden vergaderen en afwachten wat Maurits en de Raad zouden voorstellen.

Na den middag compareerde Van Oyen; hij remonstreerde, dat hij door den Raad van State gecommitteerd was, om met anderen uit den Raad Maurits "by te wesen" en "in den leger te assisteren"; hij vroeg, of de Staten hem iets wenschten te bevelen, en bood zyne diensten aan, terwijl hij verder het request van "zyne ondersaten" van Oyen en Dieden aanbeval.

31 JULI 1597. -Compareert Zijn Ex^{tie}. ende den Raedt van State, verclarende Zijn Ex^{tie}., alsoe met gemeyn advis goetgevonden is, dat men eenen leger te velde soude brengen, zijnde an Zijn Ex^{tie}. ende den welgeboren here grave Wilhem gestelt de plaitse wair ende wat men soude moegen voornemen tot affbrueck des vyants, dat Zyne L. tselve hadde geacht vervolgt ende metten voorsz. here grave alles beraempt ende besloten, sulcx dat het krijchsvolck was in 't marcheren ende Zijn Ex^{tie}. van meyningen morgen oyck te vertricken, versuickende te verstan d'heeren Staten goetgelieven, diewyle d'heeren van den Rade van State eenige uuyten heuren hadden gecommitteert, om hem te velde te assisteren, oft Hare E. niet en souden gelieven oyck eenige uuyt derselver vergaderinge hem by te vuegen, oft het soude moegen gevallen, dat den vyant in Zyne Ex^{tie}. voornemen eenige sulcke veranderinge soude don, datter andere

resolutie sonde moeten genomen worden, om in sulcken gevalle met heuren raedt, mitsgaders van de gedeputeerde uuyten Rade van State, te hulpen adviseren ende resolveren, wat men anders ten meesten dienste van den lande soude moegen voirnemen. Is geantwoirdt, aengesin dese entreprinse is gestelt ende gelaten an Zijn Ex^{tie}. ende den welgernelten heere grave Wilhem, dat d'heren Staten Godt Almachtich bidden, dat deselve mach geëffectueert worden tot Godes eere, der landen dienst ende vermeerderinge van Zijn Ex^{tie}. reputatie; dat Hare E. oversulcx dese sake geheelijck Zijn Ex^{tie}., den voirsz. heere grave ende gedeputeerde uuyten Raedt van State toevertrouwen ende dat deselve op alles na de gelegentheyt ende occurrentiën sullen versin na behoiren, sonder dat van noode geacht wordt, datter yenlants (!) meer uuyte vergaderinge van de heeren Staten werdde gecommiteert.

Denzelfden dag vroeg Van Zuylen van wege den Raad van State, of de Staten van meening waren, dat de Raad zoo spoedig mogelijk Maurits moest volgen of niet, in aanmerking genomen de deputatie uit den Raad, die reeds mee was; goedgevonden werd de zaak nog in overweging te houden.

11 AUGUSTUS 1597. -Alsoe ten dienste van den lande daerane gelegen is, dat d'heeren Staten ende Raedt van State van tijd te tijd geadverteert worden van tgene datter voir Berck geduirende die belegeringe derselver stadt ende het quartier aldair sal passeren ende wederom Zijn Ex^{tie}. van tgene van het voirnemen des vyants an dese zyde sal werden verstan, is goetgevonden, dat den Raedt van State terstonts ordre sal hebben te stellen, dat tusschen wegen liggende boden te voete ofte posten werden gestelt op bequame plaitssen, die de tydingen, advertentin ende boodtschappen by alle occurrentiën moegen in diligentie over ende weder dragen ende brengen, zijnde den greffier belast den Raedt dese resolutie aen te seggen, om deselve datelijck te effectueren.

19 AUGUSTUS 1597. -Compareren d'heeren Aleman, Itterssum, raden van State, metten tesorier De Bie; communiceren den brief, by den Raedt van State ontfangen van de heren gecommiteerde uuyten Raedt van State, in den leger wesende, van date den XV^{en} deses, mette gevueghde stucken, daertoe streckende, dat men ordre soude stellen, dat intijts provisie van penningen in den leger souden werden gesonden tot betalinge van de Engelsche ende andere ongerepartieerde compaignin, in den dienst van den lande wesende, om alle inconveniënten van verloop ende stilstant van de aengevangen noodige wercken in den leger te moegen voercommen, versueckende, dat d'heeren Staten souden gelieven de bevoirderinge te don, dat by de provincin de consenten moegen worden voldan.

Exhiberen voerts sekeren staet van de oncosten van den jegenwoirdigen veltleger, mitsgaders van de ongerepartieerde partyen voir den tijd van drye maenden, dat den leger geraempt wordt te velde te sullen zijn, ten eynde d'heeren Staten souden believen bedacht te zijn bytijts op het cort. Is geresolveert t'antwoirden, dat d'heeren Staten Generael den Raedt van State bedancken van de gedan communicatie ende advertentiën; dat Hare E. de geëxhibeerde stucken sullen visiteren ende dairop letten na behoiren ende niettemin scrijven an de provincin ende deselve versuicken hare quote in de gedragen extraordinaris consenten tot het veltleger ende de betalinge van de ongerepartieerde compaignin, niet alleene van den iersten, maer oyck van den tweeden termijn te betalen, dairane dat die gedeputeerde van de provincin particulierlijck hebben beloofd de goede hant oyck te houden, wesende allen tgene, twelck d'heeren Staten desenaengande souden kunnen gedon, staende aen den Raedt van State alles voirden by de provincin te besorgen ende t'effectueren, daertoe Hare E. oyck den Raedt ernstelijck vermanen ende versuicken, om alle inconveniënten ende verloop in den leger bytijts te moegen voercommen, ende dat Hare E. believe d'heeren Staten te onderrichten wat tydingen zy van de provincin hebben ende hoeverre elcke van deselve heere quote hebben betaelt ende wat voir redenen van retardement zy allegeren; item te willen maken ende d'heren Staten overleveren pertinenten staet van de nootelijckheden ende behoeften, die in den leger gesonden zijn, om de provincin particulierlijck dairvan te berichten ende copie toe te senden, ende belangende den overgegeven staet van de oncosten des legers, mitsgaders de suppletie van het cort, dat men in 't resumeren van den staet van de orlogen nairder dairop sal letten nair behoiren.

23 AUGUSTUS 1597. -Is gelesen eenen brief van Zijn Ex^{tie}. den voirleden nacht ontfangen, gedateert den XX^{en} deses, inhoudende de tydinge van de veroveringe by compositie van de stadt Berck ende dat den vyant tselven dage dairuuyt was getrocken, volgende de capitulatie, daervan die copie daerby gevuegh was.

Is geordonneert, dat men Zijn Ex^{tie}. met eenen courtoisen brief mette verscreven victorie sal congratuleren ende bedancken ende dat men dairvan oyck sal adverteren die Co. Ma^{ten}, van Vranckerijck ende Engellant.

-Compareren d'heeren Brinen, Aleman ende Castricom, raden van State; congratuleren d'heren Staten de victorie van Berck, voirstellende, oft het niet raedtsaem en soude zijn te ordonneren eenen extraordinaris dach tot dancsegginge an Godt Almachtich voer deselve verleende victorie, ende verclaren voirts, dat den Raedt van State goetgevonden hebben te verstercken die gedeputeerde uuyten Raedt, jegenwoirdich wesende by Zijn Ex^{tie}., met vueginge van noch eenige andere uuyten heuren, om te hulpen adviseren ende met Zijn Ex^{tie}. beraedtslagen op tgene, twelck voirder tot vervolgb van de voirsz. victorie ende voir de versekertheyt van den staet van den lande soude dienen by der hant genomen ende waerinne men tot din eynde ten besten Zijn Ex^{tie}. sonde moegen seconderen, versuickende, oft d'heeren Staten niet en soude gelieven eenige uuyten heuren daerby te vuegen.

-Op 't voirsz. geproponeerde van den Raedt geadviseert wesende, is geantwoirdt, dat d' heeren Staten den Raedt bedancken van de voirsz. congratulatie ende goetvinden derselver advis, dat men Godt Almachtich extraordinarie beboirt te bedancken van de voirsz. verleende victorie, hebbende oversulcx alreede dair op ordre gestelt, ende wat belanct het verstercken van de gedeputeerde uuyten Raedt, wesende neffens Zijn Ex^{tie}. dat, Zyne Ex^{tie}. trickende nair Berck, hem vier raden zijn bygevueght, daertoe van wegen d'heeren Staten gecommiteert is d' heere Casijn van der Hell, diewelcke Hare E. genoehsaern achten, om op het vervolgh van de verscreven victorie met Zyne Ex^{tie}., na de gelegentheiden, occasiën ende occurrentiën te letten, adviseren ende resolveren, gelijk deselve voir den meesten dienst van den lande sullen bevinden te behoiren, ten welcken aensin raedtsamer by de heeren Staten gevonden wordt, dat die alnoch aenwesende raden alhier sonden blyven, om te letten ondertusschen opte occurrentin in de andere quartieren ende te voirderen, dat by de provincin heure gedragen consenten totten veltleger datelijck wordden gepresteert.

Is geordonneert, dat men den raedtsheere Casijn van der Hell sal aenscryven. dat hy hem van wegen d' heeren Staten by Zyne Ex^{tie}. ende d'andere heeren gecommiteerde uuyten Rade van State sal houden, om te helpen letten ende adviseren op alle occurrentiën, mitsgaders op tgene wyders sal dienen voirgenomen tot vervolgh van de victorie van Berck.

25 AUGUSTUS 1597. -Compareren die raedtsheeren Hell ende Duyck; presenteren eenen brieff van Zijn Ex^{tie}., mitsgaders eenen anderen van de heeren gecommiteerde uuyten Raedt van State, in den leger by Zyne Ex^{tie}., wesende, gdateert den XXIII^{en} deses, inhoudende credentie opte verscreven heeren comparanten, diewelcke uuyt crachte derselver verthoont hebben den jegenwoirdigen staet ende gelegentheynt van den leger ende daerbenevens tgene, wes voergenomen is voirder noch by der hant te nemen, in gevalle den vyant tselve niet en soude beletten, versueckende oversulcx, om Zijne Ex^{tie}. voirnemen te favorizeren ende seconderen, dat d'heren Staten souden gelieven ordre te stellen, om die quantiteyt van de wagens, ten selven eynde noodich, te vermeerderen ende te besorgen die middelen, dairtoe behoevende, tot hondert ende tseventich toe, item penningen totte extraordinaris wercken ende andere dagelijcxsche voirvallende saken ende vyvenentwintich duserent ponden caes. Is uuytgesteld hierop te resolveren tot na den middach ende dat men dese resolutie sal nemen met gemeyn advis van den Raedt,

-Geadviseert wesende op tgene, wes voir den middach by de raedtsheeren Hell ende Duyck, van wegen Zijn Ex^{tie}. ende d'heeren gedeputeerde uuyten Rade van State, in den leger wesende, vermoegens heure overgegeven brieven van credentie, geproponeert is geweest, is na communicatie metten Raedt van State, ende derselver advis gehoort, eenparichlijck verstan, dat men voir den dienst ende voirderinge van de reputatie van den lande niet en behoort na te laten de victorie, die Godt Almachtich gelieft heeft deselve landen doir het beleydt ende goede directie van Zijn Ex^{tie}., genadelijck te verleenen, te vervolgen, bysoeverre deselve Zyne Ex^{tie}., die welgeboren heere grave Wilhem Loduwich van Nassau, stadtholder etc" die voirsz. heeren gecommiteerde uuyten Raedt van State ende den crijchsraedt, na deoccurrentiën, gelegentheynt der saken ende advertentiën van den vyant, soude beduncken - conserverende, datter vercregen is -dat men yet meer soude kunnen uuytrichten, stellende oversulcx in din gevalle in de goede discretie van Zijn Ex^{tie}. mitsgaders van de verscreven heeren, sulcken exploit voirder by der hant te nemen als deselve sullen bevinden voir den meesten dienst van den lande te behoiren; tot welcken eynde goetgevonden wordt, dat men Zyne Ex^{tie}., sal accommoderen boven de wagens, alreede in dienst wesende, met noch andere hondert ende twintich wagens, mitsgaders mette voordere versochte vivres, amunitin ende andere behoeften van orlogen, ende om dese extraordinaris onkosten te vervallen -die verre grootter sullen beloopn als de consenten van de provincin, totten den leger ingewillicht ende gedestineert, en bedragen, sunderlinge mette jegenwoirdige verhooginge derselver, daerop alsnu niet eyntelijck en kan geresolveert werden -, sullen die gedeputeerde van de provincin alle moegelijck debvoir ende neersticheyt by heure principalen respective don, dat deselve heure quote in de gedragen consenten datelijck betalen ende dat by deselve oyck sal wordden aengenomen te furneren tgene, wes daerane te cort sal commen, daerop dat die

verscreven gedeputeerde advis sullen inbrengen binnen veerthin dagen naestcommende, om, in gevalle daerinne by de provincin swaricheyt soude werdden gemaict -als men niet en verhoopt -, geresolveert te wordden, hoe men het voirsz. cort soude moegen vinden by de vercorttinge van den tijt, dat den leger te velde is gedestineert oft anderssins, ten welcken respecte oyck verstan wordt, dat men in desen sal behoiren te diligenteren ende menageren, soevele eenichssins doenlijck, by besnydinge van alle noodeloose costen ende affdanckinge van de overhensige scepen ende oyck die Munstersche tot eenige redelycke assistentie te versuicken ten regarde van de merckelycke vruchten, die zy van dese expeditie sullen commen te genieten, ende dat zy den vyant dus lange geassisteert hebben.

Eyntelijck versuicken ende recommanderen d'heren Staten Zijn Ex^{tie}. de saken hierop ernstelijck, gelijk deselve wel begonst heeft, by der hant te willen nemen, hoopende, dat Godt Almachtich zyne aenslagen voirtane oyck sal segenen ende dairtoe goet succes verleenen, hetwelcke Hare E. Zyne Goddelycke Mat. van hertten bidden tot Zyner eeren ende de gemeyne Christenheyt ten besten.

Is goetgevonden, dat men die heeren Brinen ende Rengers, gecommiteert om te trecken na Zeelant, oyck sal lasten by de heeren Staten van Zeelant te voirderen het furnissement niet alleene van tgene Hare E. tot te extraordinaires oncosten van den leger geconsenteert hebben, mair oyck heure quote voirdert te willen consentieren in tgene, wes dairane te cort sal moegen commen, diewyle goetgevonden wordt voir den dienst ende reputatie van den lande, dat men de victorie, die Godt Almachtich gelieft heeft die landen te verleenen, te continueren ende tot din eynde Zyne Ex^{tie}., te accommoderen mette meerdere behoeften van wagens, vivres ende amunitin van orloge, by hem versocht, in de voirgande resolutie nairder geëxpresseert.

30 AUGUSTUS 1597 werd een brief van Maurits ontvangen van den 27^{en} uit het leger voor Rijnberk, waarin hij berichtte, dat hij de stad en het kasteel van Meurs was gaan bezichtigen en hoopte ze binnen eenige dagen tot de Generaliteit te "reduceren".

1 SEPTEMBER 1597 werd aan Regemorter op zijn verzoek toegestaan, om zich naar het leger te begeven, "om hem te employeren", waartoe Maurits hem wilde gebruiken.

2 SEPTEMBER 1597. --Ontfangen eenen brief van Zijn Ex^{tie}., gescreven voir Moeurs den XXIX^{en} Augusti, daerby Zyne Ex^{tie}. adverteert opte resolutie, by de heeren Staten genomen van dat Hare E. hem souden versin met hondert twintich wagens in de plaitse van de honderttseventich, dat Zyne L. het punct van de wagens soe precis ende nauwe hadde genomen als 't eenichssins moegelijck is geweest, sulcx dat niet doenlijck en sal wesen min als met te honderttseventich wagens den leger te don marcheren tot tgene Zyne Ex^{tie}. voirdert tot der landen dienst soude moegen aen de hant nemen, versuickende de derhalven anderwerff, dat d'heeren Staten soude gelieven ordre te stellen, dat verscreven wagens by den wagenmeestere aengeteekent ende niet eer als tegens den dach, die Zijn Ex^{tie}. sonde bestemmen, overgesonden werdden, tenware dat die alreede waren aengenomen, in welcken gevalle Zijn Ex^{tie}. raedtsaempste soude achten, dat die wagenmeestere hem daarmede begave tegenover Doesburch. Is geordonneert te sryven aen den wagenmeestere Claes de Wael, dat hy d'heeren Staten terstonts advertere de quantiteyt van de wagens, die hy van de hondert twintich heeft aengenomen, wat apparentie er is totte reste ende oft hy noch XXX, XL ort vijffthich wagens dairenboven soude weeten te bekommen.

6 SEPTEMBER 1597. -Compareert joncker Cornelis van Gent, heere van Loenen presenteert eenen brief van Zijn Ex^{tie}. van date den III^{en} deses, inhoudende advertissement van de compositie, gemaict met het garnison van Moeurs den II^{en} deses, ende het uuyttrecken van tselve des anderen daegs, sterck omtrent achthondert mannen, ende heeft voirts die verscreven heer comparant uuyt cracht van de credentie, daerinne begrepen, geremonstreert de gelegentheyt des legers ende versocht, dat d' heeren Staten souden gelieven terstonts ordre te stellen opte betalinge van het crijchsvolck ende datter metten iersten penningen mochten werdden gesonden tot betalinge van de dagelijcxsche extraordinaris voirvallende oncosten van den leger. Is geordonneert te sryven an Zyne Ex^{tie}. ende hem te congratuleren van de verscreven veroveringe, mitsgaders te adverteren, dat men hoopt, dat de versochte wagens al greeet zijn, ende dat men oyck alle mogelycke debvoir by de provincin sal don, ten eynde deselve datelijck gelt in den leger senden.

13 SEPTEMBER 1597. Denzelfden dag werd gelast den Koning van Frankrijk de verovering van Meurs te berichten en ook het plan, om Grol te belegeren, met een uiteenzetting van het belang dezer plaats tot afbreuk van den vijand.

17 SEPTEMBER 1597. -Voorts werden by den secretaris Zuylen binnengebracht twee missiven aen den Raede gescreven, den eenen van den gouverneur van Berck, beroerende die provisie tot te fortificatie

aldaer, ende d'andere uuyt het leger voor Groll, daerby versocht werdt naerder furnissement van penningen tot die dagelicxe voorvallende oncosten; dan en werde daerop nyet gedisponeert vermits die cortheyt van den tijdt, maer werde goetgevonden by provisie te scrijven aen de gecommiteerde heeren Raeden van State, in 't leger wezende, dat zy saude dispiceren, omme met die van Munster te handelen, dat zy tot beveylinge van de quartieren aldaer zaude contribuieren eens die somme van C^m rijcxdalers ofte alsucx als zy ten naesten zaude weeten te doen.

18 SEPTEMBER 1597. -Den XVIII^{en} September 1597, wezende Sonnendach, omtrent den avondt, es alhyer tydonge gecommen, dat d'zaicke van Groll zaude wezen veraccordeert ende dat 's vyants soldaeten op huyden daeruuyt zaude hebben te vertrecken met heure vanen, veendels, peerden, wapenen ende bagagie, ende dat zy geconduceert zaude werden tot over den Rhijn.

22 SEPTEMBER 1597. -Den XXII^{en} September 1597 zijn eerst gelesen geweest drie gedecifreerde missiven, aen graeven Herman ende Frederick van den Berch ende van Stirum respectelijck gescreven, vermeldende van het secours aldaer ende van eenige nyeuwe entreprisen, edoch dat all tselve met het volck aldaer zaude staen te doen, ende zoe het decifren gedaen es by Beaulieu, zoe was hy daerover versouckende recompense, maer mitsdyen hy bekende by den heeren Raeden van State in 't werck gestelt te zijn, zoe es hy daeraen gerenvoyeert.

30 SEPTEMBER 1597 werd een brief ontvangen van de gedeputeerden in het leger, hondende, dat de vijand den 28^{en} uit Grol was vertrokken.

4 OCTOBER 1597 werd een brief ontvangen van de gedeputeerden in het leger van den 2^{en} uit Bredevoort, dat het leger den 1^{en} voor de stad was aangekomen en dat Maurits in den nacht 8 stukken geschut had laten plaatsen, die in den morgen begonnen waren de stad te beschieten, “om heure defentin te benemen, in hoopeninge van dairvan haest wat goets te sullen vernemen”; zij verzochten geld.

9 OCTOBER 1597 werd noodig geacht zoo spoedig mogelijk te adviseeren over het ontmantelen van de plaatsen aan “dese” zijde van den Rijn, die men niet met garnizoen dacht bezet te houden, en over de fortificatie van degene, die men daar wenschte te bezetten, terwijl verder besloten werd, dat men de plaatsen, zoowel aan deze als aan gene zijde van den Rijn, en de naburige neutrale landen, die tot dusverre aan den vijand hadden gecontributeerd, “in de betalinge van deselve contributiën sal houden”, totdat met gemeenschappelijk advies anders zou zijn besloten.

11 OCTOBER 1597. -Is voergeslagen ende goetgevonden, om die landen soevele eenichssins doemeluck te subleveren van de noodeloze besettingen met garnison der plaitssen, die men in 't graeffschap van Zutphen ende de provincie van Overijssel dairvoeren houdt, dat deselve, den vyant over Rhijn commende, niet en souden kunnen resisteren ende dat den vyant, die innecrygende, de verscreven graeffschap ende provincie van Overijssel daeruuyt grootelijcx soude kunnen beschadigen ende consequentelijck de Generaliteyt wederom brengen in groote costen, dat men sulcke plaitssen sal don ontvesten ende onstercken, als namentlijck de stedekens van 's Heerenberch, Aenholt, Bronchorst, Ulft, Wildenburch, Goor, Enskede, Otmarssum ende diergelycke, ende dat men sal adviseren, oft het niet genoeg en sonde zijn te houden ende stercken een van beyde plaitssen, te weeten yan Grol ofte Brefoort; item, dat men in alle de verscreven plaitssen ende andere, alnoch te veroveren, datelijck sal invoeren de generale middelen ende de contributiën ten platten lande in die quartieren, gelijk die aen den vyant hebben gecontributeert, continueren, gelijk oyck van het Stift van Munster eene merckelycke somme van penningen voirderen ende don opbrengen, onder de beste pretexten, die men sal weeten te adviseren, als van pionniergelden, wagensgelden, treckpeerden ende diergelycke behoeften, ten aensin dat de verlossinge van hetselve Stift van des vyants oppressin ende exactin in de reductie van 't voirsz. geheele quartier bestaet, ende dat mette jegenwoirdige occasie, dat den leger in die quartieren is, ten welcken respecte tselve met autoriteyt bet sal kunnen tewegen gebrocht worden, daer het andersssins dairna vele disputen soude hebben; ende wordden gecommiteert, om dese resolutie ten meesten dienst van den lande, benevens d'heeren HeII, Oyen, Duyck, Foeck ende Kaminga, in den leger wesende, met advis van Zijn Ex^{tie}. te helpen effectueren, d'heeren Witte ende Rengers, welverstaende, dat men desen voerslach ende resolutie metten Raedt van State Bal communiceren.

Compareren d'heeren Raden van State ende is Hare E. openinge gedan van de verscreven resolutie, ten eynde Hare E. souden gelieven d'heeren Staten dairop van hairlieder goetduncken te adviseren.

17 OCTOBER 1597 werd een brief ontvangen van de Admiraliteit van Rotterdam, van denzelfden dag, over ijzeren gotelingen, waarvan Maurits wenschte, dat de Admiraliteit ze naar Groenlo en Bredevoort zou

zenden.

9 NOVEMBER 1597. Ende aengande het scryven van Zijn Ex^{tie}, meldende de swaricheydt, die de steden van Overijssel ende van het graeffschap Zutphen moveerden, om eenige Vriessche compaignin daerbinnen t' ontfangen, tenware dat deselve ierst van den Raedt van State commissie ontfangen ende eedt gedan hadden aen de heeren Staten Generael, gelijk alle d'andere compaignin, in den dienst van de Generaliteyt wesende, [adviseerde de Raad], dat Hare E., billich ende redelijck achtende, dat onder het krijchsvolck eene eenparige ordre wordde gehouden, goetgevonden hadden te don depescheren de commissin, voir de verscreven compaignin noodich, ende deselve te senden an Zijn Ex^{tie}. ende die gedeputeerde uuyten Raedt, in den leger wesende, om met bewillinge van de Gedeputeerde Staten van Vrieslant deselve commissiën die capiteynen te leveren ende hen den generalen eedt aff te nemen; ende voirsoevele raicte de Vriessche compaignin, dat men het senden van de commissin voir de capiteynen goetvondt, mits dat de sake voirder sulcx wordde beleydt by die Gedeputeerde Staten van Vrieslant, dat deselve commissin alsoo moegen werdden gedistribueert ende dat alle misverstanden geweert ende de publicque autoriteyt gemainteneert mach worden.

14 NOVEMBER 1597 stelde de Raad van State de Staten op de hoogte van de gesteldheid van het magazijn van Breda naar aanleiding van den op dien dag ontvangen brief van Héraugieres van den 10^{en}. - Naar aanleiding van het request van de gedeputeerden van de grenssteden van Brabant werd toegestemd in de continuatie van de betaling van de logiesgelden in de grenssteden tot 11 Januari e. k., op denzelfden voet als tot nu toe, uit de buitengewone brandschat of de contributie van het platteland, "onder sauvegarde sittende".

Stadsarchief Groenlo, nr. 121.

Akte waarbij kanselier en raden van Gelre verklaren de oude rechten van de stad te zullen eerbiedigen, met uitzondering van de Magistraatsbestelling, die gedurende de oorlog door hen zelf zal geschieden.

Commissie tot het veranderen van de magistraet en 't ontslaen van de eet an Spaniën, gedaen bij 't overgaen van de stadt Anno 1597.

Wij, Cantzler ende Raedenn des Furstendombs Gelre ende Graeffschaps Zutphen, doenn kundt inn kracht deses, allen denn ghenen dienn diese getoent sall wordenn, alsoe het denn doorluchtigen hoichgebarenn furstenn und heren, Heren Mauritz gebaren Prince van Orangiën, Grave tott Nassaw, Catzenellenbogenn etc., nae die eraveronge off reductie der stadt Groll, uth guede clementie als ock om des to betere ruste, vrede ende eenicheidt onder die burgerie ende ingesettenen derzelver stadt gehoudenn te worden und ons die vors. stadt wederom in hare voorgaende prosperiteit te brengen, goet gevonden die magistraet ende burgerie derzelver in oire olde privilegiën, costumen gerechticheidten te manuterieren ende daervan besondere acte onder Zijne Excellentie handt ende segell te gheven, holdende nochtans het veranderenn van de magistraten ende stellinge van de officieren aen sich soe lange d'oorloge in dese Vereenigde Provinciën sal dueren. Allet onvermindertt eenes igelicken gerechticheidt nae brederen inhoudt derzelver acte vann dato den lestenn Septembris 1597 unnd den hoichgedachten Sijne Excellentie daernae in dato den tienden deser maentt Octobris Stylo Novo aen uns geschreven, noedich te sienn datt nae die reductie vann Groll vors. ende Bredevordt, diezelve steden op 't nieuwe mitt bequame personenn weerden versienn om die plaetzen van magistraett ende officieren te bedienen, ons versoeckende om ymanden uth onsen Collegie te committieren die neffens den raetzhere vann der Hell die vors. magistratenn ende officieren in zijner excellentie naem stellen, brederen inhalt derzelver missive. Dat wij demnae gecommittiert hebben ende committieren mitz desenn hernn Gerlach van der Cappellen, medderaet, om sich neffens heeren Castijn van der Hell ter aller irster gelegenheid tott Groll ende Bredevort te verfuegen unnd aldaer die gewesen magistratenn als oick alle officieren, soe well binnen als buitenn stedenn, und gemeinen ingesettenen respectie bij clockenluidinge te doen versamelenn unnd diezelve oirer eeden, daarmede zij den Coninck vann Hispaniën, der vrouwen van Aenholdt off imandt anders tegens die Uniërde Landenn verplicht sijnn, t' ontslaen.

Oick diezelve wederum te nemen in den eedt van dese verenigde Landen in 't generaell unnd vann desen Furstendomb Gelder in 't particulier unnd vorts om sich te erkundigen up die bequaemste personen die tott den dienst van magistraet und officieren so tott Groll als tott Bredevordt solden moegen worden verordentt

und dieselve in sulcken getall voer irst dientlick sullen vinden volgende die goede belieffte vann Zijne Excellentie ende die reserve hierboven angetogen tott burgermeisteren, schepenen ende raedt unnd andere officieren aldaer te kiesien, in eedt te ontfangen unnd nae behoeren te bestendigen, allet bij provisie. In orkondt des Furstendombs Gelre ende Graeffschaps Zutphen secret segel hieronder up 't spacium gedrucktt.

Gegeven t' Arnhem den 7en octobris 1597

Op de achterzijde:

Acta do die stat Anno 97 an die Staten overgegan.

Emanuel van Meteren, Commentarien ofte Memorien van den Nederlandtschen Staat/ Handel/Oorloghen ende Geschiedenissen van onsen tijden etc. mede vervattende eenige haerder ghebuieren handelinghen, beschreven door Emanuel van Meteren ende bij hem voor de tweede en leste reijse over-sien/verbetert ende vermeerdert, oock so verre ghebrocht totten af-scheyt van Wapenen ende Vrede in 't jaer 1608 ghedruckt op Schotylandt buyten Danswijck / bij Hermes van Loven voor den autheyr.. (Antwerpen 1608) tweede herziene uitgave. Uit het neghentiende boeck.

Aldus heeft Prince Mauritz binnen de tijt van een maent drie steden met drie casteelen, namentlick Alpen, Berch, Meurs ende de Camille schans met alle de schepen en bezettingen op den Rijn van sijnen vijant veroveret/ waerinne hij heeft becomen over de LIII metalen stucken gheschut onder de welcke zijn elf van Batterije/ ende dander van verscheijden grootte als ghesegt is.

Nae dat Prince Mauritz tot Meurs eenighe daghen bestet hadde om grachten ende wallen te vermaken ende verbeteren/ ende de loopgraven om de stadt te doen slechten, so is hij met den gantschen Legher opghetrocken den VIII September noch sterck sijnde wel ses duysent mannen ende XV hondert Peerden/ behalven de schipluyden diese maetrosen noemen/ arbeyders omtrent 't gheschut ende een groot gevolch van den Legher/ ende van dat hij in haeste een schipbrugge omtrent hondert voeten lanck over den Rijn hadde geslaghen is 't Legher ter selver daghe de voorschreven Reviere gepasseert ende dien avont tusschen de Lippen ende den Rijn gelogeert; den anderen dagh voort treckende over de Lippe ende is voorbij Wesel met sijnen Legher ghecomen tot Bruynen int Lant van Munster, vandaer vertrock hij den X September met het Legher voorbij Bocholt ende quam dien avont logeeren tot Aalten bij Brefoort, welcke hij dede besichtigen. Dan verstaen hebbende dat de Grave Jan van Limborch ende Stierum met XII vaendelen knechten ende drie benden Ruyteren binnen Grol waren is Prince Mauritz des anderen daeghs derwaerts ghetrocken ende op den XI September op den avont voor Grol gecomen, slaende sijnen Legher int viercant aen de west zijde van de voorscr. Stad, dewelcke met vijf Bolwercken ende goede strijckweeren, midtsgaders met soo veel volcx beset sijnde, als geseght is, scheen velen wat hart om aen te tasten te wesen, doch heeft Prince Mauritz binnen corte daghen soo veel neersticheyt aenghewent dat hij die stadt met ses principale schansen ende eenighe andere wachten ende loopgraven atoor? heeft versinghelt datter niemant uyt ofte in mochte, ende siende dat de stadt niet anders dan met louter ghewelt te nemen was, heeft hij seven Galderijen, dat zijn bedeckte wegghen, voor de grachten tot aen de wallen doen maken om in twee Bolwercken en de wallen daer omtrent te mogen comen, stellende daer toe twee principale ende twee minder Batterijen om die Borstweeren ende Wallen soo te beschieten datter niet een mensch op soude connen dueren, ende die wercken beter souden moghen voortgaen.

Goor bezet.

Ende also Prince Mauritz in den aencomst voor de stadt Grol verstaen hadde dat sijnen vyant geen krijghsvolck binnen het stedeke van Goor gelaten hadde, heeft hij dat zelf doen innemen en met een vaendel soldaten besetten, en omtrent deselve tijt zijn noch acht vaendelen knechten bij hem int Legher ghecomen.

Daer en tusschen zijn der sommige schermutselen doch van cleijnder weerde gevallen, en men heeft ghearbeit omtrent de Beltemer poorte om het water dat aldaer met eenige schutselen bij die van de stadt tot verdiepinge van haer grachten gehouden worden, af te leijden, hetwelcke eijntlijck den XXV September nachts te wege is ghebrocht; Ende also den Vierwercmeester van Prince Mauritz Legher poochde met sijn

geschut eenich vier inde stadt te worpen./ heeft hij so vele te weghe ghebrocht dat hij tot driemael den brant in de stadt voorscr. geschoten ende namentlicj opden XXIIII des nachts eenen grote brant die vreeselijc was om te sien ende ten ware de neersticheyt van de Burgeren soude een groot deel vande stadt afgebrant hebben omdat de soldaten aen de wallen liepen ende de huysen lieten branden sonder daer naer te sien. Daer deur wel XL huysen verbranden, gelijc op den XXV September nae den middach niet veel minder.

Die vander stadt alhoewel sij een halve maene binnen het Levelder Bolwerck hadden gemaect ende noch een ander aent Gasthuys Bolwerck begonst, siende dat het water uyt de Gracht wierde geleyt, den brant haer seer benaude ende wel seven Galderijen meest aen de wallen gebracht waren, hebben nae dat sij eens ofte twee mael gesommeert waren haer Gecommitteerde op den XXVIIJ September aen Prince Mauritz gesonden de welcke na lange onderhandelinge staende op de Peerden en Vaendelen haer deseve eijntlick noch heeft geschonken en geaccordeert dat sij met alle haer goet ende wapenen uyt de stadt souden mogen trecken midts dat sij in drie maenden op dese sijde van de Mase tegen de Geunieerde Landen niet en souden mogen dienen, en alle de Boecken en Pampieren en Registeren van den Lande leveren in handen van de Heeren van Gelderland ende Graefschap Zutphen. Des men haer Wagens en Convoy soude geven tot den Rijn toe, latende alle andere Gheestelijcke persoonen vrij te moghen blijven ofte vertrecken.

Den XXVIII September des morgens nae dat de Garde van Prince Mauritz van Graef Willem van Nassau ende Grave van Hohenlo met ontrent negentich wagens om de Baggagie binnen de stadt waren getrocken zijn die van binnen (behalve de Crancke en de gequetst die met wagens wechgevoert) in goede order des middage uyt de stadt getrocken. Den Ritmeester Boedberge met sijn vane van ontrent LXXX peerden hadde de viortochtijdaern voghden de C ende XX wagens die men haer vergunt hadde met eenen ongheloovelicke tros van vrouwen, jongkers ende Baggagie verselschapt met hondert schutten. Daerna Sanchio de Leiva met sijn volck met LIII Peerden, Naer hem XIIJ vaendelen voetknechten, als de vaendelen van den Graef van Stierum, van Graef Hendrik van den Berghe, Evert van Ens, van Cortenbach, van Malagamba, Francisco de Robles, Hijkin vander Sande, Forneau, Deeken Worms ende Sickinga tesamen XIIJ. Sij trocken aldus eerst XCIIII musketiers, ene Archibusiers, daerna twee hondert XIIIJ Pijcken daerna de XIIJ vaendelen ende tachtich officiers, daerna twee hondert Pijcken ende tachtig roers ende musketten mette officieren sterck seven hondert ende viftich man te voet ende twee hondert XXXV te Peerde: in de achterhoede was de vane Ruyters van Capiteyn Paulo Emilio Martinengo sterck sijnde viftich lansen ende XLIIII carabins. Dese werden gheconvoyeert tot buyten den Legher met vier vaenen Ruyteren ende trocken nae den Rijn beneden Emmerick. Men seyde datter ontrent hondert mannen in het belegh mochten gebleven sijn. Men vont in de stadt niet meer als een half canon gheschuts ende drie slanghen met eenige koghels ende seer weynich Buscruyt.

Prince Mauritz, hebbende aldus door grote neerticheyt ende Godes hulpe binnen XVIIIJ daghen dese stercke ende wel besette stadt overwonnen, om voortaan goede ordere te stellen, heeft de selfde met ses vaendelen knechten beset; hij heeft den heere van Dort bij provisie het Gouvernement bevolen, doende grachten ende wallen vermaken, die schanssen, Galderijen en loopgraven afbreken ende slechten ende liet also ook sijn volck eenichsins rusten ende ververschen.

Everhart van Reyd, Voornaemste Gheschiedenissen inde Nederlanden ende elders (Arnhem 1626).

Den eersten Septembris nae dattet Legher omtrent Orsoy over een schip-brug den Rhijn ghepasseert was quam men voor Grol. Graef Johan van Styrum die van d'eerste ure doen het Legher te velde quam met karren ende waghens ghestadelijck hadde doen arbeyden om die wallen te verdicken ende verhoogen was daer binnen met acht hondert knechten ende drie Vanen Ruyters die juyst met d'aenkomst van het Legher hen in reden. Dies Prins Maurits wel te vreden was meer vordeels achtende dat sy in een Belegherde Stadt besloten waren als oft sy inde naeste garnisoenen blijvende hare vryheydt behouden hadden om steeds op die straten te rijden ende de passen onveylich te maecken. Doch moestmen om dese Ruyters wil met de welcke de vyandt stoutelijck uytviel te meer graven ende werden terstont twee stercke schantssen opgheworpen aen het Zuyden ende Westen vande Stadt met een langhen Loopgraven tusschen beyden welcke wercken in eener nacht volbracht werden : Arbeydende teffens acht hondert man ende twee duysent in wapenen staende om d'Arbeyders te bevrijden. Daer naer werden de selve wercken by lichten daghe dicker ende hoogher ghemaect. Die volghende nacht zijn noch twee schantssen aen d'Oost ende Noordt-

zijde opgheworpen ende des daechs verbreedet met Loop-graven tusschen beyden ghelijck d'andere. Soo dat die Belegerde rondtsom besloten bleven.

Daer naer werdt uyt elcke schants met graven naer de Stadt toe ghearbeydt ende ten halven weghe beslotene schantssen opgheworpen. In de welcke vier ofte vijf hondert man wijcken ende daer uyt weer bieden konden teghen het uytvallen. Daer andersins d'uytvallende op de slechte Loopschantssen groot voordeel hadden. Prins Maurits beloofde hondert gulden den ghenen die d'eerste aenschantssinghe op de graft brochte het welck eenighe van het Vriessche Regiment ghewonnen haest daer naer quaemen oock d'andere Regimenten daer op. Ende men begost met eenighe stucken de borst ende strijck-weeren te beschieten. Voorts werden onderleydt seven bedeckte ganghen ofte gallerijen op verscheydene plaetsen door de graft ende de selve bestadet voor thien duysent gulden met belofte van hondert guldens over-loon die eesrt aende wal quame vijftich voor de tweede vijf ende twintich voor de derde. Metten begin van de gallerijen dede Prins Maurits de Stadt met eenen Trompetter opeysschen daer op die Belegerde schamperlijck antwoorden. Sy gheloofden niet dat hy van Prins Maurits uytghesonden was maer wel by yemandts vande Staten van Oorlogh niet verstaende want van opgeven te spreecken ware te vroegh soo langh men niet op den wal handt aen hant quame. Dus werden de graftvullingen met allen ernst dach ende nacht gevordert meer stucken op die strijckweeren ghericht om den vijandt tot veylicheydt vande Arbeyders daer af te houden ende oock vyer inde Stadt gheschoten daer van omtrent sestich huysen branden. Den vijften dach nae dat de seven bedeckte ganghen begost waren quam d'eerste tot aen den wal ende werdt de Stadt ten tweeden mael opgheheyscht. Ende als Stirumb drie daghen respijts versocht om aen Graef Herman als van 'sConinx weghen Stadthouder over Ghelderlandt te schrijven segghende verseeckert te zijn van ontset heeft Prins Maurits gheantwoordt sy souden sich kort beraden want hy ghedachte voorts te varen wesende niet ghekomen om hun de Stadt af-te-bidden dan met gheweldt te nemen ende over drie daghen souden veel licht harer niemandts by leven zijn : Hier op begosten deghene die den eersten ganck over-ghebracht hadden in een Bolwerck te graeven ende ghewonnen vijf-en-twintich voet innewaerts onder der aerden breeckende door een oude muer die in het verdicken des wals met aerde bestordt was : Ende naer dat sy door de muer gheraecht waren maeckten ter zijden eenen kelder / daer in polver ghesteldt ende van achter ghestopt werdt het welck een gheweldighen Slach ter oorsaek vanden wederstandt der mueren naer de Stadt toe soude ghegheven hebben : Ondertusschen quam oock den tweeden ganck aenden wal ende d'andere waren niet veer van daer ende werdt wederom brandt hen ingheschoten : waer op die Belegerde den moet verloren ende selfs door eenen Trompetter spraeck versochten.

Het werdt verdragen / dat sy trecken souden over Rijn / den dienst drie maenden versweeren / die Ruyters haere Peerden achterlaeten. Doch heeft Prins Maurits uyt gunst ende vrijen willen hun die Peerden gheschoncken.

BREDEVOORT AENGHETAST.

Den tweeden dach daer naer / haest hy met een deel des Leghers naer Bredevoort / latende een deel te Grol om die gheroerde aerde te slichten / ende die graften op te ruymen. Bredevoort is by den Oversten Martin van Rossum voor veertich Jaren bevesticht met schoone graften ende wallen / licht daer beneffens rondtsom in water ende moras / door het welck eenen dijck ghemaect is / leydende d'eene poort hen in / d'andere wederom hen uyt / sonder eenighe andere aenkomste / dan datter noch een kleynen voet-pat is.

Op beyde eynden des dijckx werdt aenghegraven / ende terstondt 'sanderen daeghs gheschut gheplant / met opeysschinghe vande plaets. Die van binnen / wesende twee Vendelen / antwoorden : Te willen houden voor Godt ende den Coninck totten laetsten man / roepende daer-en-boven : Ghy hebt die van Grol niet voor : Verlatende sich daer op / dat alle d'andere plaetsen / met graven overweldight waren / ende al-hier gheen aerde te bekomen was. Die voor het Beleghe de plaets besichtight hadden / meenden datmen het water konde aflaten / midts sy vonden het ghestoude water op een Molen-rat vallen / maer het selve feylde / want het wijde vlacke veldt schepte meer reghen waters / ende de quellen van beneden / by namen in den Herfst / gaven meer op / als van het door-steecken afliep.

Niet-te-min gheeft Prins Maurits den moedt niet verlooren / beghint te dammen dwers door het water / met rijs / hout / ende aerde in sacken aenghevoert / settende schanskorven in het water by ghebreck van aerde met rijs ghevult / die welcke schoon de koeghels niet keerende / doch voor blinden dienden / ende werdt alsoo eenen dijck van omtrent vijf hondert treden gheleydt tot aen een kleyne plaets hooghes Landts / soo naer by de Stadt ligghende / datmen van daer ten storm konde schieten.

Die Boots-ghesellen trocken het gheschut derwaerts met sulcke stouticheydt / als ofte sy met goede Loopgraeven bedeckt waeren gheweest : Desghelijcken deden de Waghen-luyden / rijs ende anders aenvoerende : Onaenghesien datter niet weynigh gheschoten werden.

Naer drie vluchten van koeghelen gheschach de tweede opeysschinghe / maer te vergheefs : Verlatende sich de Belegherde hier op / dat schoon den Wal ende Bolwercken gheopent zijnde / nochtans d'onghefulde graft bescherminghe ghenoech was.

Waer teghens Prins Maurits een middel ende gheleghentheydt hadde / van Brugghen op het waeter vlottende / ende groote swaerte draghende : Des sich d'andere niet en versaghen.

Dus werdt op twee plaetsen / aen het Oosten teghens een halve Maen / tot bedeckinghe vande poort opheworpen / in des Graven van Solms quartier / ende aen het Zuyd-westen teghen een steenen Rondeel ten storm gheschoten. Naer een ure schietens / heeft dat Schotsche Regiment dat Ravalin aenghelooopen ende in-ghekreghen. Anderhalf ure later heeft Brederoots Regiment een andere halve Maen / van ghelijcken een poort bedeckende / op het Westen inghenomen.

De Belegherde weerden sich mannelijck met schieten ende steen-werpen / ende hoe wel de grove stucken (onder het vordel / vande welcke die van buyten dese twee halve Manen afliepen) veel vande Belegherde hen wegh namen / verlieten sy nochtans den wal niet / ende quetsten veel volcks. Het meeste perijckel was om de storm-brugghen / sonder bedecksel / onder de ghenade van alle de Roers ende Musquetten aen-te-brenghen / ende ter bequamer platsen inde graft te legghen / het welck door de Bootsghesellen by lichten daghe volbracht werdt. Ende de selve in betrachtighe vande groote ghevaer / die sy hadden uytghestaen / ontstaecken met sulcke viericheydt / dat sy liepen / hoe wel des gheen bevel hebbende / aenden voet van den wal / ende begosten den selven t'ondergraven / met sulcken yver / dat sy oock de koeghels over haer hoofd vlieghende (want de Bussen-schieters onderlieten haer werck niet) ende somwijlen eenighe vande Bootsghesellen treffende / verachteten.

De Belegherde gaven teecken van spraek te begeeren / door eenen Trommeslagher die hem nauwelijcx thoonde / ofte hy werdt met een kartouwen koeghel gheheel hen wegh ghevoerd. Daer en was gheen ghehoor / midts de hitte ende yver van yeder man / om te wreecken het bloedt van zijne gheschotene vrienden / want daer bleven meer Soldaten voor Bredevoort / als voor alle d'andere Steden / Prins Maurits selfs / soeckende liever met verdrach / als met bloedstortinghe de Stadt te winnen / en konde inder haest niet wederom te rugghe krijghen / die gheene / die gheene / die op den doot / dien sy voor haer ooghen saeghen / niet en letteden : Noch staecten die Belegherde eenen hoet op een langhe spies om hooch / ende eenighe vrouwen thoonden sich op een hooghe Katte / maer al te vergheefs.

Die Bootsghesellen vielen over / op dat steenen Bolwerck / ende de Belegherde in dit rumoer ende ghedruysch op het kleyne ghetal van het Krijghsvolck niet lettende / dan denckende / dat de heele gheweldt (de welcke in ordeningh stont / wachtende op het teecken van te stormen) volghde / vluchteten al-tesamen naer het Casteel. Die Stadt werdt gheplondert / ende veel ghevluchte goederen daer in ghevonden / die de Nabueren daer ghebercht hadden / als inde sterckste plaetse daer omtrent. Veel ghevanghene werden oock verlost. Prins Maurits gingh terstont op die Inbreuck / om soo veel bloedts te sparen / als moghelijk / beval sonderlingh alle vyer-wercken te lesschen / die hen in gheschoten waren / ende door des vyandts verloop ende schrick ongheslecht mochten zijn : Liet van stonden aen dat Casteel / het welck noch al zijn vordel van wallen ende schoone graften onverlet hadde / opeysschen / ende werdt sonder eenigh dinghen op ghenaeude ende onghenaede overghelevert,

Hij ontboodt beyde Luytenanten vande Vendels / Broeckhuysen / ende Franzoys Gardot (van de Capiteyns Graef Frederick van den Berghe / ende Vryheer van Anholt waren beyde absent) hun straffende dat sy met haer hardtneckigheyt sonder redenen de Stadt ende Inwoonders om haer welvaerd ghebracht / ende de galgh verdient hadden. D'een leyde de schult op d'ander / accoordeerden daer in/ dat Graef Frederick belooft hadde

de volghende nacht drie hondert Man hen in te senden / het welck doenlijck ware gheweest / door het Moras / onmoghelijk al-om te besetten. Het leven werdt hun ende allen anderen gheschoncken / maer rantsoen afgheeescht het welck den ghequetsten ghegeven werdt.

Op den avondt openbaert sich een vyer-koeghel die ongevonden ende ongheslecht was ghebleven / ende verweckt eenen haestighen brandt / die het geheele Stedeken op twee ofte drie huysen nae vernielde / sonder datmense konde lesschen / overmidts het vol strops ende hops was.

Den achten Octobris quam het Legher voor Enschede / een kleyne Stadt in Overijssel /